

Сумський державний університет
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

Sumy State University
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Institute of Journalism

ISSN 2415-8496

О Б Р А З

OBRAZ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

Випуск 2 (20) ' 2016

Issue 2 (20) ' 2016

Суми
Сумський державний університет

Sumy
Sumy State University

2016

Засновники:

Сумський державний університет,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Видавець: Сумський державний університет

(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 21240-11040ПР від 08.12.2014 р.)

Журнал занесено до Переліку наукових фахових видань Міністерства освіти і науки України, затвердженого Наказом № 747 від 13.07.2015 р., в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт із соціальних комунікацій.

Усі права застережені.

Посилання на матеріали цього видання під час їх цитування обов'язкові.

Рекомендовано до друку

вченою радою Сумського державного університету

(протокол № 9 від 15 червня 2016 р.)

Редакційна колегія журналу «Образ»

Голова редколегії

Володимир Різун, д-р філол. наук., Київ,
Україна

Головні редактори:

Наталя Сидоренко, д-р філол. наук, Київ,
Україна

Олена Ткаченко, д-р філол. наук, Суми,
Україна

Члени редколегії:

Томас Бауер, Dr. Habil., Відень, Австрія
Марина Бережная, д-р філол. наук, Санкт-
Петербург, Росія

Віта Гоян, д-р наук із соц. комунік., Київ,
Україна

Ірина Давидова, д-р наук із соц. комунік.,
Харків, Україна

Богуслава Добек-Островська, д-р соціоло-
г., Вроцлав, Польща

Андріас Петерсон, д-р соціолог., Рига,
Латвія

Василь Теремко, д-р наук із соц. комунік.,
Київ, Україна

Вікторія Шевченко, д-р наук із соц. кому-
нік., Київ, Україна

Анастасія Волобуєва, канд. наук із соц.
комунік., Київ, Україна

Інна Гаврилюк, канд. наук із соц. кому-
нік., Суми, Україна

Володимир Садівничий, канд. наук із соц.
комунік., Суми, Україна

Образ : науковий журнал / за ред. Н. Сидоренко, О. Ткаченко ; Сумський державний університет ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – Суми ; Київ, 2016. – Вип. 2 (20). – 128 с.

У наукових статтях журналу розглядаються питання, що охоплюють усі сфери соціальної комунікації: історію, теорію, методологію журналістики, видавничої справи, реклами та зв'язків із громадськістю, соціальних комунікацій, бібліотечної справи.

Видання розраховане на викладачів, науковців, докторантів, аспірантів, студентів, працівників сфер інформаційної та соціально-комунікаційної діяльності, практикуючих журналістів, видавців, рекламистів.

Рецензованість журналу: матеріали, подані до редакції, проходять процедуру закритого рецензування.

Видання індексується Google Scholar.

WEB-сайт журналу: <http://obraz.sumdu.edu.ua>.

Про наукові та навчальні книги, надіслані до редакції, у найближчому номері друкується оголошення, відгук чи рецензія.

Електронна версія наукового фахового видання передана до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та для представлення на порталі наукової періодики України. Див.: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (Наукова періодика України).

Founders:

Sumy State University
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The publisher: Sumy State University

(State Registration Certificate:

KB № 15451-4023 IIP (Ukraine), issued on 12.08.2014, the)

The journal is included to the List of scientific professional publications of the Ministry of education and science of Ukraine, approved by Order №747 on 13.07.2015, in which the main results of dissertation works in Social Communications can be published.

All rights are reserved.

Links to this release materials during their citation are obligatory.

It is recommended for publication by the

Recommended for publication by the Academic Council of Sumy State University
(transactions number 9 from the 15 June 2016)

Editorial Board of «Образ»

Head editor

Volodymyr Rizun, D. Sc. (Philology), Kyiv, Ukraine

Editor-in-chief:

Nataliya Sydorenko, D. Sc. (Philology), Kyiv, Ukraine

Olena Tkachenko, D. Sc. (Philology), Sumy, Ukraine

Members of the editorial board:

Thomas Bauer, Dr. Habil., Vienna, Austria

Marina Berezhnaya, D. Sc. (Philology), St. Petersburg, Russia

Vita Goyan, D. Sc. (Social Communications), Kyiv, Ukraine

Iryna Davydova, D. Sc. (Social Communications), Kharkiv, Ukraine

Boguslawa Dobek-Ostrowska, Dr. Habil., Wroclaw, Poland

Andris Petersons, PhD in Sociology, Riga, Latvia

Vasyl Teremko, D. Sc. (Social Communications), Kyiv, Ukraine

Viktoriya Shevchenko, D. Sc. (Social Communications), Kyiv, Ukraine

Anastasiya Volobueva, PhD (Social Communications), Kyiv, Ukraine

Inna Havrylyuk, PhD (Social Communications), Sumy, Ukraine

Volodymyr Sadivnychyy, PhD (Social Communications), Sumy, Ukraine

Образ : scientific journal / edited by. N. Sydorenko, O. Tkachenko ; Sumy State University ; Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism. – Sumy ; Kyiv, 2016. – Issue 2 (20). – 128 p.

In the scientific articles of the journal the issues, which cover all the areas of social communication are investigated: history, theory, methodology, journalism, publishing, advertising and RP, social communication, librarianship.

The publication is intended for teachers, researchers, doctoral students, post-graduate students, workers in information sphere and in socio-communicative activities, practical journalists, editors, advertisers.

Reviewing of the journal: All the materials, which are submitted to the editorial board, undergo the closed reviewing.

The publication is indexed by Google Scholar.

WEB-site of the journal: <http://obraz.sumdu.edu.ua>

An Advertisement, a comment or a review about the the scientific and educational books, which are sent to the editorial board, is published in the next issue of the journal.

The electronic version of this scientific publication is referred to Vernadsky National Library of Ukraine for the depositary storage and for its presentation on the portal of scientific periodicals of Ukraine. Link: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (Scientific Periodicals of Ukraine).

ЗМІСТ / CONTENTS

Слово до читачів/Word to the readers	6
--	---

Образ/Image

Іванов Микола/Ivanov Mykola.

Цінності модерної ери: гендерні студії (The values of the modern era: Gender Studies).....	11
---	----

Харченко Сергій/Kharchenko Sergiy, Рассказова Ольга/Rasskazova Olga, Костенко Юлія/Kostenko Julia.

Подолання неконструктивних гендерних стереотипів у старшокласників за умов розбудови в Україні суспільства рівних можливостей (Unconstructive overcoming of gender stereotypes in high school in terms of building a society of equal opportunities in Ukraine).....	19
---	----

Садівничий Володимир/Sadivnychyu Volodymyr.

Гендерна нерівність як ознака редакторського складу спеціалізованих медичних видань XIX – початку XX століть (Gender inequality as a sign of editorial staff of the specialized medical publications of the XIXth - early XXth centuries).....	29
---	----

Сидоренко Наталія/Sydorenko Natalia.

Жіноча преса в Україні періоду незалежності (кількісно-якісні параметри) (Periodicals for Women in Ukraine during the period of Independence (quantitative and qualities parameters))	36
---	----

Бойко Алла/Boiko Alla.

«Жіноче питання» у контексті релігійних медіа України («Women's issue» in the context of religious media in Ukraine).....	43
--	----

Георгієвська Вікторія/Georgiievska Viktoriia.

Гендерна презентація в політиці (за матеріалами сучасної партійної преси в Україні) (Gender presentation in politics (on the publications of the modern party periodicals in Ukraine))	51
--	----

Ковальчук Олена/Kovalchuk Olena.

Гене́за жіночої субкультури та її віддзеркалення в універсальній і спеціалізованій пресі (історія та сучасність) (Genesis of Feminine Subculture and Its Reflection in Universal and Specialised Printed Media (History and Modernity))	56
--	----

Дубецька Оксана/Dubetska Oksana.

Часописи для хлопчиків і дівчаток в Україні: стиль, настанови (Periodicals for boys and girls in Ukraine: their style and directions)	67
--	----

Гриджина Вікторія/Grydchyna Viktoriia.

Гендерна інтерпретація образів журналу «Країна» (Interpretation of gender images of the magazine «Krajina»).....	74
---	----

Василенко Ксенія/Vasylenko Kseniia. Гендерний дискурс і самореалізація журналісток у редакціях національних інтернет-видань (The Gender Discourse and Self-Realization of the Female Journalists in the National Internet Media).....	81
Волобуєва Анастасія/Volobuieva Anastasia Головач Ганна/Holovach Anna. Жінка на передовій: осмислення проблеми в українській та зарубіжній пресі (Women on the front line: understanding of the problem in the Ukrainian and foreign press).....	87
Риженко Людмила/Ryzhenko Liudmyla. Тенденції розвитку гендерного питання на сторінках періодичної преси (Gender trends on the pages of Periodicals).....	98
Боярська Любов/Boyarska Lyubov. Професія і влада: феміністична література кінця XIX – початку XX ст. про шляхи та небезпеки жіночого самовияву (Profession and Power feminist literature of the end of the XIXth and the beginning of the XXth centuries on the ways and dangers of female self-expression).....	104
Семенко Світлана/Semenko Svitlana. Жіночі постаті у письменницькій публіцистиці Лесі Українки (The female figures in publicism of Lesia Ukrayinka)	113
Рецензійні координати/Reviewing Coordinates	
Дубецька Оксана/Dubetska Oksana. Огляд літератури з проблем гендеру.....	120
Биковська Анастасія/Bykovska Anastasia. Гендерна проблема як тягар сучасності	124
Правила подачі статей/Rules filing of article	126

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ / WORD TO THE READERS

Шановні науковці!

Черговий номер наукового журналу «Образ» став своєрідним підсумком круглого столу «Моделі ґендерної презентації у мас-медіа», що проходив 7 квітня в Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Фахівці різних навчальних закладів жваво й конструктивно обговорювали та дискутували з різних ґендерних питань, а найприскіпливішу увагу приділили проблемам сучасної «жіночої» журналістики, ґендерних стереотипів у медіа й рекламній продукції та можливостям їх вирішення.

Статті, що ви прочитаєте на сторінках часопису, розкривають різноманітні ґендерні аспекти: жіноча преса в Україні періоду незалежності (кількісно-якісні параметри), «жіноче питання» у контексті релігійних медіа України, ґендерні стереотипи, ґенезу жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, стиль і настанови видань для хлопчиків і дівчаток, участь жінок у виданні спеціалізованої медичної преси та ін.

Непересічно репрезентовані також окремі аспекти ґендеру та літератури у публікаціях «Професія і влада: феміністична література кінця ХІХ – початку ХХ ст. про шляхи та небезпеки жіночого самовияву», «Жіночі постаті у письменницькій публіцистиці Лесі Українки» та «Цінності модерної ери: ґендерні студії».

Незважаючи на цілу низку законодавчих документів та державних програм, питання ґендерного паритету в політиці не змінилося. Чимало уваги приділяє означеній проблемі партійна преса, роль якої при цьому й досліджується у статті «Ґендерна презентація в політиці (за матеріалами сучасної партійної преси в Україні)».

Результат розроблення теоретико-методичних питань та оцінювання практичного стану соціально-педагогічної діяльності зі ство-

рення певних настанов у старших школярів у процесі їх соціального виховання репрезентовано у статті «Подолання неконструктивних гендерних стереотипів у старшокласників за умов розбудови в Україні суспільства рівних можливостей»

Окремої уваги заслуговує дослідження «Жінка на передовій: осмислення проблеми в українській та зарубіжній пресі», у якій вивчається болюча для сьогодення країни тема війни, зокрема розглядаються особливості участі жінок в АТО й висвітлення цієї теми у світових та вітчизняних медіа.

Сподіваємося, цей випуск наукового журналу розширить знання з гендерної тематики й стане у пригоді як науковцям, так і практикуючим журналісткам та журналістам.

Запрошуємо до співпраці з «Образом»!

Редколегія

Уважаемые ученые!

Очередной номер научного журнала «Образ» является своеобразным итогом круглого стола «Модели гендерной презентации в масс-медиа», состоявшегося 7 апреля в Институте журналистики КНУ имени Тараса Шевченко. Специалисты из разных учебных заведений живо и конструктивно говорили и дискутировали о разных гендерных вопросах, а наибольшее внимание уделили проблемам современной «женской» журналистики, гендерных стереотипов в медиа и рекламной продукции, а также возможностям их решения.

Статьи на страницах нового номера раскрывают разнообразные гендерные аспекты: женская пресса Украины в период независимости (количественно-качественные параметры), «женский вопрос» в контексте религиозных медиа Украины, гендерные стереотипы, генезис женской субкультуры в социально-духовно-ментальной эволюции человечества, стиль и установки печатной продукции для мальчиков и девочек, участие женщин в издании специализированной медицинской прессы и др.

Оригинально поданы отдельные аспекты гендера и литературы в публикациях «Профессия и власть: феминистическая литература конца XIX – начала XX ст. о путях и опасностях женского самовыражения», «Личности женщин в художественной публицистике Леси Украинки» и «Ценности современной эры: гендерные студии».

Несмотря на целый ряд законодательных документов и государственных программ, вопрос гендерного паритета в политике остается открытым. Поиск ответов на него занимается партийная пресса, роль которой при этом и рассматривается в статье «Гендерная презентация в политике (по материалам современной партийной прессы в Украине)».

Результат разработки теоретико-методических вопросов и оценивания практического состояния социально-педагогической деятельности по созданию определённых установок у старшеклассников в процессе их соци-

ального воспитания представлен в статье «Преодоление неконструктивных гендерных стереотипов у старшеклассников в условиях строительства в Украине общества равных возможностей».

Особого внимания заслуживает исследование «Женщина на передовой: осмысление проблемы в украинской и зарубежной прессе», в котором поднимается болезненная для сегодняшнего дня Украины тема войны, в частности рассматриваются особенности участия женщин в АТО и освещение этой темы в мировых и отечественных медиа.

Надеемся, данный выпуск научного журнала расширит знания из области гендерной тематики и будет полезен как ученым, так и практикующим журналисткам и журналистам.

Приглашаем к сотрудничеству с «Образом»!

Редколлегия

Dear scholars!

The next issue of the scientific journal «Образ» is the result of the round table «Models of the gender presentation in the media», which took place on the 7th of April at the Institute of Journalism of Kyiv National University of Taras Shevchenko. Experts of various educational institutions have discussed alive and constructively and have debated on various gender issues, but the most significant attention was paid to the problems of modern «women's» journalism, gender stereotypes in the media and advertising products and their possible solutions.

The articles, that are placed on the pages of the journal, reveal various gender aspects: the female press in Ukraine in the period of independence (quantitative and qualitative parameters), «Women's issue» in the context of religious media in Ukraine, gender stereotypes, genesis of the female subculture in the socio-spiritual-mental human evolution, the style and the instruction of the issues for boys and girls, women's participation in the publication of specialized medical media and others.

Some aspects of gender and literature are conspicuous represented in the publications «Profession and Power feminist literature of the end of the XIXth and the beginning of the XXth centuries on the ways and dangers of female self-expression», «The female figures in publicism of Lesia Ukrayinka» та «The values of the modern era: Gender Studies».

Despite a number of legislative documents, government programs, etc., the issue of gender parity in politics has not changed. Not the least role in this plays the party press, which role is researched in the article «Gender presentation in politics (on the publications of the modern party periodicals in Ukraine)».

The result of the development of theoretical and methodological questions and assessing the practical state of social and educational work

with the overcoming of unconstructive gender stereotypes of society by the older pupils in the process of their social education is represented in the article «Unconstructive overcoming of gender stereotypes in high school in terms of building a society of equal opportunities in Ukraine».

The special attention is given to the study «Women on the front line: understanding of the problem in the Ukrainian and foreign press» in which the actual painful to the country topic of war is studied, including the features of women's participation in the ATO and coverage of this topic in Ukrainian and foreign press.

We hope this issue of the scientific journal will enlarge the knowledge about gender issues and will be useful for scientists and practicing journalists and reporters.

We invite you to cooperate with «Образ»!

The Editorial Board

Sehr geehrte Wissenschaftler!

Die nächste Ausgabe der wissenschaftlichen Zeitschrift «Образ» ist ein Ergebnis des Runden Tisches «Modelle der Gender-Präsentation in den Medien», der am 7. April im Institut der Journalistik der Kiewer Nationalen Universität im Namen von Taras Shevchenko stattgefunden hat. Experten aus verschiedenen Bildungseinrichtungen haben sich lebendig und konstruktiv auseinandergesetzt und über verschiedene Gender-Fragen diskutiert, aber das bedeutendste Aufmerksamkeit wurde den Problemen der modernen «Frauen» Journalismus, Geschlechterstereotypen in den Medien, den Werbungsprodukten und ihren möglichen Lösungen gewidmet.

Die Artikel, die auf die Seiten der Zeitschrift untergebracht sind, bestimmen verschiedene Gender-Aspekte: die Frauenpresse in der Ukraine von der Periode der Unabhängigkeit (quantitative und qualitative Parameter), «Women's issue» in the context of religious media in Ukraine, Geschlechtsstereotypen, die Entstehung der weiblichen Subkultur in sozio-geistig-mental Evolution der Menschheit, der Stil und die Einstellung der Ausgaben für Jungen und Mädchen, die Beteiligung von Frauen in der Veröffentlichung von der spezialisierten medizinischen Presse und andere.

Auffällig sind einige Aspekte von Geschlecht und Literatur in den Veröffentlichungen «Profession and Power feminist literature of the end of the XIXth and the beginning of the XXth centuries on the ways and dangers of female self-expression», «The female figures in publicism of Lesia Ukrayinka» ra «The values of the modern era: Gender Studies» repräsentiert.

Trotz einer Reihe von legislativen Dokumenten, staatlichen Programmen, u.s.w., hat sich die Frage der Geschlechterparität in der Politik nicht verändert. Nicht die letzte Rolle spielt der Parteipresse, deren Rolle in dem Artikel «Gender presentation in politics (on the publications of the modern party periodicals in Ukraine)» erforscht wird.

Das Ergebnis der Entwicklung der theoretischen und methodischen Fragen und die Bewertung des praktischen Zustandes der sozialen und pädagogischen Arbeit mit der Überwindung der un konstruktiven Geschlechterstereotypen von der Gesellschaft bei den älteren Schülern im Prozess ihrer Sozialbildung wird in dem Artikel «Unconstructive overcoming of gender stereotypes in high school in terms of building a society of equal opportunities in Ukraine» vorgelegt.

Die besondere Aufmerksamkeit wird dabei der Studie «Frauen an der Front: die Erläuterung des Problems in der ukrainischen und ausländischen Presse» geschenkt, in der das schmerzliche für das Land Thema des Krieges präsentiert wird, genauso werden die Besonderheiten der Beteiligung der Frauen an der ATO und die Berichterstattung dieses Themas in der ukrainischen und ausländischen Presse betrachtet.

Wir hoffen, dass diese Ausgabe der wissenschaftlichen Zeitschrift das Wissen über Geschlechterfragen erweitert und für Wissenschaftler, praktizierende Journalisten und Reporter nützlich wird.

Wir laden alle zu der Kooperation mit «Образ» ein!

Redaktionskollegium

ЦІННОСТІ МОДЕРНОЇ ЕРИ: ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ

ІВАНОВ Микола,

журналіст,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: nox.vertigo@gmail.com

Стаття віднаходить, досліджує та оприявнює історичну актуалізацію соціокомунікативної, світоглядної та історіософічної проблематики «гендерної презентації», відстежує еволюцію у підходах до її критичного оцінювання, дає оцінку історичним і культурологічним перетинам цього парадигмального явища сучасного гуманітарного дискурсу. У роботі застосовуються окремі методи літературної компаративістики та герменевтики, робиться спроба соціально-конструктивістського вирішення конфлікту між модерними й традиційними світоглядними орієнтаціями. Робота заторкує парадигму гендерних студій у філософському і ціннісному ракурсах, а також препарує феномен «ресентименту» і перегляду літературного канону за гендерним критерієм. Поряд із оцінною стратифікацією й академічною оцінкою дискурсу гендерної презентації у ЗМІ у статті значне місце віддається структурним культурологічним дослідженням, асоціативним лабіринтам і ланцюгам тощо.

Ключові слова: гендер, дискурс, ідеологія, студії.

Вступ. Запровадження університетських гендерних студій на сьогодні стало не просто технічним питанням, а передусім питанням, пов'язаним із конфліктом ціннісних орієнтацій. Запровадження «гендерної ідеології» породило потужний інтелектуальний дискурс, учасниками якого стали провідні громадські авторитети суспільства – інтелектуали, публіцисти й письменники. Діапазон цього дискурсу вражає: в його рамках можна спостерігати протистояння ціннісних, культурних, геополітичних та інтелектуальних орієнтацій, емоційні відозви й фундаментальні філософські обґрунтування, інфантильний ескапізм по один бік «інтелектуальної барикади» та категоричний і войовниче налаштований ригоризм – по інший.

Гендерна проблематика – одна з найважливіших царин посткласичного мислення, без якої неможлива сучасна критична теорія. Фемінізм як самодостатній і надзвичайно впливовий напрям критики й особлива світоглядна ціннісна орієнтація в ХХ ст. знайшов методологічні підстави в постструктуралізмі й деконструкції, психоаналізі та соціології [6]. Робота Мішеля Фуко «Історія сексуальності» дала потужний поштовх розвитку гендерних досліджень і досі залишається авторитетним і вагомим дослідженням.

Загалом проблематика «гендерної філософії» є складовою частиною більш глобального і всеохоплюючого діалогу між традиціоналізмом і модернізмом, а також консервативно-правим і ліберально-лівим дискурсами. Цей історичний діалог поглядів, позицій, ціннісних орієнтацій і генерацій відзначається провокативною гостротою, підривною аргументацією, сміливістю й експансивністю – у всій своїй діалектичній широті від стоїчного розумування реалістичної філософії аж до постмодерного кітчу.

Вивченням проблем гендерної презентації займалася ціла низка українських дослідників. Зокрема цій проблематиці присвячені праці А. Волобуєвої, Н. Сидоренко, Л. Таран, С. Кушнір, Н. Остапенко, Т. Старченко, М. Скорик, О. Поди, а також російських науковців: Н. Ажгіхіної, О. Вороніної, О. Здравомислової, А. Кириліної та ін.

Усе вищезазначене обумовлює винятковий інтерес до гендерної проблематики і визначає мету дослідження – визначити інтелектуальну і ціннісну роль гендерних студій в освітній системі, знайти координати гендерної проблематики у парадигмальних рамках історичного діалогу між модернізмом і традиціоналізмом. Серед

головних завдань роботи – проілюструвати шляхи критичної актуалізації світоглядної та ідейної проблематики гендерних студій у світлі конфліктогенних мотивів сьогодення, зокрема – зіткнення цивілізаційних цінностей. Об’єктом дослідження є гендерна презентація, предметом – ціннісні та історичні аспекти гендерної презентації в університетських гендерних студіях.

Методи дослідження. Основні методи дослідження зав’язані на пошуку нових асоціативних та культурних парадигм, що спонтанно або закономірно з’являються в сучасному інформаційному просторі; застосовується культурно-порівняльний аналіз, робиться спроба дешифрувати культурні коди досліджуваних матеріалів, з’ясувати контекст, визначити гуманітарні резонанси за допомогою компаративістики, деяких аспектів герменевтики тощо.

Результати й обговорення. Гендерна презентація у ЗМІ, мистецтві й літературі має потужну ідеологічну і світоглядну роль, оскільки непомітно впливає на формування світоглядних орієнтирів та ціннісних орієнтацій. Асиміляційні та контамінаційні прийоми гендерної презентації у ЗМІ настільки потужні та унікальні, що незалежно від часу постають викликами і мистецтву, і театральній практиці, й наукам про літературу. Сучасні інтерпретатори гендеру – «культурні матеріалісти» (всі неомарксистичні), «новоістористи» та «феміністи» – сьогодні створили не просто потужну інтелектуальну фундацію, а й ідеологічну школу з власним «ресентиментом» та ревізійністськими претензіями. У цьому приховано чимало небезпек. Постмодерне посткласичне мислення відміння абсолютні цінності класичної епохи і – загалом – заперечує природне право (Кант та ін.). Непорушні світоглядні орієнтири класичної ери піддаються ідеологічній ревізії і переносяться з абсолютної позиції традиційних цінностей в еволюційне русло. Філософія як система радикального пізнання істини трансформується в ідеологію. За таких обставин університетські гендерні студії дуже швидко переходять із культурологічних позицій на засади взятої в облогу фортеці: будь-яка – чи то расова, чи то сексуальна – «інакшість» потрапляє як «провідна зоря сутінкової епохи мультикультуралізму».

Показовими в цьому сенсі є тексти дослідниці Седжвік Косовскі [3]. Її книги можна вважати свідченням глибокої суперечності всередині ліберальної ідеології, на яку вказував ще Фуко: заганяючи суб’єкта в рамки певної (гендерної, сексуальної, расової та ін.) ідентичності, вона одночасно робить із цієї ідентичності об’єкт гноблення. Авторка розглядає низку ідентичностей, пов’язаних із привілейованою і гіпертрофованою позицією гнобленої меншини. Однак якщо Косовскі загалом констатує і реінтерпретує класику, то чимало її сучасників прагне до радикального перегляду класичного західного літературного канону згідно з гендерним критерієм [3].

Ревізійністські намагання перегляду канону викликають потужний інтелектуальний спротив у колах традиційної критики, що спирається на елітівські й постмерсоністські критичні підходи. У своїй фундаментальній праці «Західний канон» відомий літературний критик і професор Єльського університету Гарольд Блум критикує так звану «школу ресентименту» до якої, в його баченні, входять і гендерні студії [1]. Зокрема він піддає гострій критиці спроби радикального перегляду літературного канону, що відкидає естетичні критерії і зосереджується на расовому або гендерному детермінізмі:

«Якщо літературний канон – продукт виключно класових, расових, гендерних та національних інтересів, те саме, гіпотетично, можна було би сказати про інші мистецтва, наприклад, музику або малярство Матісса та Стравінського, в такому разі, теж варто разом із Джойсом та Прустом дезавувувати як мертвих білих європейських чоловіків. Я спостерігаю за натовпами нью-йоркців на виставці Матісса і думаю: не вже їх привела сюди суспільна обумовленість?»

Коли школа ресентименту перемає серед істориків та критиків мистецтва, як перемогла у філологічній освіті, невже на Матісса перестануть ходити, а натомість

організовано попрямують на базгранину «Герілья Ѓорлз»? Безглуздість цих питань очевидна, коли згадуєш велич Матісса, і так само Стравінському не загрожує, що балетні компанії світу замінять його твори політично коректною музикою. Чому ж тоді література настільки вразлива перед натиском соціальних ідеалістів? Одна з відповідей, можливо, така: через поширену ілюзію, що для створення та сприйняття художньої літератури (як ми звикли її називати) потрібно менше знань і менше технічних навиків, ніж в інших мистецтвах.

Якби ми всі говорили нотами або мазками пензля, думаю, Стравінський з Матіссом потрапили би під той самий удар, що й канонічні літератори. Примушуючи себе читати всі ті численні твори, що висуваються як альтернатива західному канону, я постійно ловлю себе на думці: ці претенденти, напевно, вірять, що все своє життя розмовляли прозою або що їхня відвертість – це вже готова поезія, яка потребує лише косметичного редагування» [1]. Таким чином, на думку Г. Блума, існують або естетичні цінності, або расовий, класовий, гендерний детермінізм.

Нове бачення фемінності, що висувається гендерними студіями, стає «каменем спотикання» в грандіозному діалозі між традиціоналізмом і модернізмом. Якщо – скориставшись методами соціальної критики чи неомарксистськими студіями – становище жінки в різні епохи можна легко детермінувати соціальними чинниками, то естетичний, нематеріальний образ жінки залишається потужним фактором формування гуманітарних контекстів, а не просто атрибутом буржуазного снобізму. Відмова від класичних (у світлі модерної ери – гротескних) образів жінок «квітково-основ'яненського раю» і, що більш вагомо, витонченої фемінності куртуазної поезії та авраамічних релігій призвела до культурного вакууму. Естетика культурного образу несе в собі потужний, не підвладний часовій ентропії та ревізіоністським намаганням марксистських гендерних студій заряд енергій, основна з яких є, поза сумнівом, лібідною. І це неможливо спростувати за допомогою феміністичного чи будь-якого іншого дискурсу. Саме тому університетські гендерні студії повинні закладатися з розумінням того, що моделювання і нав'язування іншого, відмінного від традиційного, образу фемінності є теж формою ідеологічного терору. Патріархальні образи жінки, притаманні всім авраамічним релігіям, зокрема християнству, ісламу та юдаїзму, формувалися не лише соціальними чинниками, а й метафізичними, а тому є не просто минуцями конструктами, але – у певному сенсі – одвічними цивілізаційними параметрами [9].

Для світу науки класичним явищем є інтерпретаційні скандали. Саме тому університетські гендерні студії повинні відкидати маніфестовані загальники. Образ фемінності має подаватися делікатно, в усій повноті його гуманітарних резонансів. Кожне Я є недоторканим, а отже, кожна особистість вправі сама обирати та обстоювати ідеологічні, культурні чи метафізичні витоки своєї самості. Річард Вівер писав, що «every man participating in a culture has three levels of conscious reflection: his specific ideas about things, his general beliefs or convictions, and his metaphysical dream of the world» («кожна людина, яка співдіє в культурі, має три рівні свідомого сприйняття: свої специфічні ідеї стосовно речей, свої вірування або переконання і свій метафізичний сон про реальність») [11]. Таким чином, і лезбійка зі Стокгольма, яка притримується лівої ідеології, і набожна сербська католичка, і мусульманка-шиїтка повинні мати рівні умови презентації власної ідентичності, причому жодна з цих «самостей» не може розглядатися як «передова» чи, навпаки, «ретроградна». Форма гендерної ідентичності не повинна ставати прокрустовим ложем або ідеологічним штампом, що нав'язується ззовні.

Університетські гендерні студії повинні засновуватися на абсолютній, відомій ще з часів вікторіанців, інтелектуальній чесності й бути основою діалогу й евристичного дослідження. Домінантним слід вважати вивчення історичної генези гендеру. Гендерні студії повинні зводитися до історіософічних констатацій і висновків, а не

перетворюватися на лабораторію створення «нової людини» (сумнозвісним загальником тут можна вважати «нову людину» тоталітарних утопій).

Вичення історії гендеру – один з першочергових пріоритетів інтелектуальної фундації. Гендерні студії повинні вивчати взаємозв'язок між баченням фемінності/маскулінності та історичними епохами. У 1932 р. польський психіатр Тадеуш Білікевич написав химерне і блискуче дослідження «Ембріологія в епоху бароко і рококо» [4]. Згідно з Білікевичем долями епохи бароко правили могутні й часто віроломні чоловіки – геніальні полководці, кардинали, королі й регенти. Вважалося, що проєкція майбутньої людини – громадянина й діяча – цілком укладена в статевій клітині. Таке бачення фемінності/маскулінності через призму фізіологічного натуралізму багато в чому визначало ідеологічні інвективи та соціально-ієрархічні взаємозв'язки цілої епохи.

В епоху рококо агресивну маскулінність змінила справжня порнократія фемінності: королеви, аристократичні куртизанки, фаворитки й могутні дами півсвіту владно, а часом легковажно кидали жереб долі народів і держав. Таке бачення знову було продиктоване накладанням фізіологічно-натуралістичної моделі людини на соціум і соціальні відносини [4]. Тлумачення фемінності/маскулінності зводилося до фізіологічного детермінізму.

Університетські гендерні студії мають інтерпретувати гендер не просто як наслідок біології чи примхливих історичних взаємозв'язків та інерцій, а, передусім як конструкт, що має надзвичайно складний генезис. Курс гендерної освіти повинен показувати, що в якихось аспектах статевість – це екзистенціальний конструкт, який має свою діалектичну широту, вона конструюється і піддається деконструкції.

У вивченні та інтерпретації історії гендеру варто відмовитися від усіх пережитків історіографії XIX ст. Свого часу шотландський історіограф Карлейль написав, що експансивна епоха поетів, вождів і пророків проминула і закони романтичного XIX ст. повернути вже неможливо. У викладі історії гендеру є дві рівновеликі спокуси: з одного боку, це так званий есхатологічний тріумфалізм XIX ст., що бере початок ще від Гіббона, а з іншого – оптимістичний марксистський еволюціонізм, який соціальні зміни неминуче і категорично розглядає як «прогрес» і «поступ». За такої моделі, історичні епохи з їх унікальною ціннісною і культурно-історичною спадщиною будуть розглядатися зі снобістською зневагою. Перший підхід небезпечний своєю «міфологічною спекулятивністю», позаяк вбачає в новій фемінності нову космогонію і передбачає власну есхатологію, тобто дуже швидко перетворюється на ідеологію, що загрожує гуманітарним наукам справжнім месіанським терором.

Необхідно додати, що однокі й тенденційні гендерні студії несуть у собі чимало потенційних небезпек. Методологічні підходи гендерних студій є порівняно новими, хоча сам дискурс є, у певному сенсі, безперервним і свої епістеміологічні та діалектичні межі визначив ще за часів Великої французької революції (згадати хоча б категоричні гасла громадянки Олімпії де Гуж). Дискурс молодий, а отже майже неминуче несе в собі чимало суперечностей і замаскованих під інтелектуальний дискурс ідеологічних маніпуляцій. В епоху ерозії традиційних і непорушних із часів римського права громадських інститутів суспільство і гендерна репрезентація стикається з низкою проблем, головними з яких є моральний релятивізм, індеференціалізм, а подекуди майже зідеологізований нігілізм цього дискурсу.

В університетських гендерних студіях будь-яка соціальна програма, модель чи філософсько-ідеологічна візія, пов'язана з гендерним питанням, повинна розглядатися передусім як варіативна, взаємозамінна, інтегральна сторона дискурсу, тобто така, що не пропонує доконаних рішень, а перебуває на етапі постійного діалектичного становлення. Саме вивчення гендерного питання у його діалектичній динаміці (насамперед у світлі його зв'язків з історією (генеза питання) та морально-етичними

цінностями класичної західної цивілізації (через природне право, дао тощо) є гарантом інтелектуальної чесності та наукової повноважності цього дискурсу.

Гендерні студії потребують системних досліджень, які б пролили світло на те, як гендерні моделі та стереотипи залежать від конфлікту генерацій, освітніх систем, «культурного середовища», рівнів соціалізації тощо. Потрібно розуміти, що запровадження гендерних студій не повинне ототожнюватись із запровадженням гендерної ідеології. І що саме «гендерна ідеологія» сьогодні є одним із каменів спотикання у грандіозній дискусії між традиціоналізмом і модернізмом. Гендерні студії у ЗМІ повинні неunikно заторкувати не лише ЗМІ, а й усі ланки суспільної взаємодії, способи репрезентації жіночої та чоловічої ідентичностей у культурі та мистецтві.

Домінуючий у «лівому» дискурсі погляд на гендер сьогодні походить не з класичної реакції на фундаментальні християнські цінності, а з натуралістичних концепцій культури. У мистецтві, культурних промоціях та рекламі холодне аристотелівське раціо чи застебнутий на всі гудзики моралізм підміняється нестримним діонісійським екстазом. Концепція гедоністичного задоволення від власної сексуальності виведена в новітній «символ віри».

Крах європейської метафізики і запровадження антихристиянського, позитивістського мислення має далекосяжні й часто трагічні наслідки. Зокрема нещодавно у Німеччині ліберальними католицькими організаціями був розповсюджений буклет, у якому йшлося про те, що гендерна ідеологія вкладається в контури традиційної католицької теології і пастирської практики [5]. Майже одразу після появи буклета єпископ Регенсбурґа наголосив, що пастирський обов'язок змушує його підняти свій голос проти такого помилкового судження. Єпископ Фодерголцер наголосив, що буклет опублікований без його відома і згоди, – ба, більше! – навіть без його ознайомлення зі змістом.

«Гендерні теоретики використовують питання рівності з метою інкорпорації в суспільство поняття людини, яке далеко виходить за рамки вирішення проблеми рівності і, як це не парадоксально, призводить до розмивання того, що вони начебто хочуть захистити, зокрема внутрішньої вартості чоловіка і жінки. Гендерна теорія заперечує саму природу чоловіка і жінки і тим виключає віру в доброго Бога Творця», – сказав владика Фодерголцер [5].

Подібні ексцеси спостерігаються й у Канаді – раніше традиційно католицько-протестантській країні, християнський контур якої все частіше атакується гендерною ідеологією. Єпископ Калгарі Фрідріх Генрі оприлюднив гостре послання проти державного гендерного тоталітаризму в провінції Альберта: «Дорогі мої брати і сестри! Мене тривожить, що в Альберті тоталітаризм живий і процвітає [...] Дві форми обману перешкоджають здійсненню будь-якого плану розвитку нації, це – безумство релятивізму й безумство влади, яка накидає «єдиноправильну» ідеологію», – звертається єпископ до вірних у першій частині свого послання [2].

Владика наголошує на тоталітарному характері державного накидання морального релятивізму та гендерної ідеології. Оприлюднені 13 січня 2016 р. «Керівні принципи» Уряду Альберти, на думку Владики Генрі, мають не лише присмак безумства релятивізму, а й у насильницький спосіб нав'язують громадянам антикатолицьку ідеологію. Більше того, калгарський єпископ наголошує, що «Керівні принципи» не відповідають рішенню Верховного суду Канади від 19.03.2015 р. і тому мусять бути відкликані. Єпископ Генрі у другій частині свого послання наголосив, що сьогодні канадське суспільство рухається у напрямку встановлення диктатури релятивізму, який не визнає нічого, крім власного людського еґо і його гедоністичних рефлексій [2].

Усі теоретичні тенденції в суспільних науках, що домінують останніх півсторіччя і пов'язані з гендерним дискурсом, вкладаються в те, що свого часу пропагували Мішель Фуко й уся школа французьких ревізіоністів. Пов'язує їх метафізичне відкидання закону й прийняття спонтанності як єдиної норми. Такі терміни, як «мета-

нарація», «одноголосність», «фундаментальність», «присутність», сприймаються як прояви авторитарної істини чи однозначності, що властива чистій фемінності/маскулінності. Тому не дивує, що подібні терміни в західній критиці зараз використовуються для того, щоб когось дискредитувати. Протилежно до старих принципів і стабільних істин терміни «різноманітність», «відмінність», «гетерогенність», «відсутність» сприймаються як позитивна альтернатива.

Сьогодні «маргінальність» та «інакшість» усе частіше подаються як рятівна, провідна зоря. «Іншість» трактується як сила визволення і тяжіє до антиномійного (антизаконного) ідеалу. Відкидання чітких меж маскулінності/фемінності й радикальне розширення епістеміологічних меж гендерного дискурсу майже неминуче ведуть до морального релятивізму. Вперше в європейській історії «іншість» усе частіше стає мірилом норми. Мішель Фуко – один із наймодніший зараз теоретиків культури – також свідомо належить до цієї школи. Його інтелектуальна діяльність присвячена саме руйнуванню норм громадянського суспільства. Сьогодні практично всі теоретики культури користуються його надбанням, його аналізом: те, що є шляхетним культурним ідеалом або піднесеним баченням життя, або інтелектуально прикрашеним бажанням домінації, або класовим інтересом, або метафізикою присутності. Звідси, від Фуко, класичний постулат нашого постмодерного часу: культура – це скам'янілий, суспільно прийнятний і риторично прихований вираз пожадань тих, хто має владу.

Письменник і теоретик літератури Марк Словка в «Harper's Magazine» гостро виступив проти того, що він назвав величезним засиллям економічного раціоналізму в сьогоdnішній вищій освіті. Ми є, пише він, «hypnotized by quarterly reports and profit margins» («загіпнотизовані кварталними звітами і межами прибутків») [7]. І проти цього менталітету опанованості капіталом Словка виступає за важливість культури в надії на відновлення «глибокої громадянської функції мистецтва і гуманістичних наук». Соціальний гуманіст тут виступає представником школи «ре-сентименту»: «Вірю, що нами не настільки панує світ товарів і послуг, наскільки нами панує нематеріальний світ наших капризів, забаганок, припущень, помилок і брехні») [7]. Такий моторошний світогляд типовий для нашого часу. Культура вже більше не сприймається як метафізична, а категорія фемінності/маскулінності – як апріорно незмінні. Замість цього ми вважаємо, що культурний ідеал і гуманістичні норми життя насправді – це перевдягнені й оманливі висловлювання. Словка не доводить до кінця свою думку. Але сьогоdnішня культурна та літературна теорія дає ту відповідь, якої Словка уникає: культурні твори мистецтва – рафінований вираз наших матеріальних, інстинктивних пожадань за задоволенням і домінацією.

Висновки та перспективи. Запровадження гендерних студій в університетській освіті повинне заторкувати чотири аспекти. Перший аспект – історичний і соціокультурний, про який докладно говорилося вище, другий – ціннісний, третій – практичний. Гендерні студії мають включати оглядовий курс, у якому повинно йтися про гендерний досвід різних типів суспільств і людських спільнот (передусім досвід колективної організації від фаланстері Фуре до Гільдії мистецтв та ремесел Раскіна та ін.). І четвертий, останній, і, мабуть, найважливіший аспект – прикладний. Курс гендеру має показати як зреалізувати й перенести теоретичну соціальну модель у суспільні відносини.

Гендерні студії доцільно згрупувати в чотири блоки: 1-й – «Вступ до курсу», 2-й – «Життєві стратегії індивіда», 3-й – «Гендер і сім'я», 4-й – «Гендерна рівність та шляхи її досягнення». Метою курсу має стати вивчення фемінності й маскулінності у рамках гендерних досліджень і сучасного гуманітарного дискурсу. Основне завдання курсу полягає в тому, щоб критично проаналізувати генезу і шляхи критичної актуалізації фемінності і маскулінності, їх інтелектуальний конструкт, епістеміологічні рамки та метафізичні основи. У курсі потрібно обговорювати такі дискусій-

ні проблеми, як криза та ерозія маскулінності, зміна гендерних ролей, гегемонна та альтернативні маскулінності, гендерна презентация у традиційному і модерному суспільстві тощо. Разом із тим курс повинен зійти з позицій есхатологічного триумфалізму на позиції соціально-конструктивної парадигми, інтелектуальної чесності, морального монізму та евристичного пізнання. Підсумком курсу може слугувати теза про те, що сучасна криза традиційного суспільства може стати прологом для якісно нового перегляду соціальних відносин, а сучасний стан гендерного дискурсу – це не візія близького занепаду, яке відчував Карпентер, а – незважаючи на критичні сумніви – перша зоря нового відродження.

1. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Г. Блум ; заг. ред. Ростислава Семківа ; пер. з англ. – К. : Факт, 2007. – 720 с.

2. Генрі Ф. Проти насадження гендерного тоталітаризму в канадській провінції Альберта [Електронний ресурс] / Ф. Генрі // Католицький оглядач. – Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/vladika-fridrih-genri-proti-nasazhennya-v-kanadskiy-provinciya-alberta-gendernogo-totalitarizmu>. – Дата доступу : 15.03.2016.

3. Кософски И. С. Эпистемология чулана / И. С. Кософски ; пер. с англ. – М. : Идея-пресс, 2002. – 272 с.

4. Флек Л. Дискусія з Л. Т. Білікевічем [Електронний ресурс] / Л. Флек // Статті і монографії. – Режим доступу : <http://www.psm.in.ua/psm/04.aspx-818.html> – Дата доступу : 15.03.2016.

5. Фодерголцер Р. Єпископ Регенсбургу розкритикував буклет німецьких єпископів стосовно гендерної теорії / Р. Фодерголцер // Католицький оглядач. – Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/iepiskop-regensburgu-rozkritikovav-buklet-nimeckih-iepiskopiv-stosovno-gendernoyi-teoriyi>. – Дата доступу : 15.03.2016.

6. Янчук Е. И. Гендер / Е. И. Янчук // Новейший философский словарь ; сост. А. А. Грицаков. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 155–157 с.

7. Slouka M. Dehumanized. When math and science rule the school [Electronic resource] / M. Slouka // Harper's Magazine. – Reference : <https://harpers.org/archive/2009/09/dehumanized/> – Accessed : 15.03.16.

8. Mickey L. M. Marquette's Gender Regime [Electronic resource] / L. M. Mickey // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/article/2016/04/marquettes-gender-regime> – Accessed : 15.03.2016.

9. Leithart P. J. Gender Totalitarianism [Electronic resource] / P. J. Peter // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/blogs/leithart/2016/03/gender-totalitarianism>. – Accessed : 15.03.2016.

10. Reno R. R. Deadly-progressivism [Electronic resource] / R. R. Reno // First Things. – Reference : <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/11/deadly-progressivism>. – Accessed : 15.03.2016.

11. Reno R. R. Empire of Desire [Electronic resource] / R. R. Reno // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/article/2014/06/empire-of-desire>. – Accessed : 15.03.2016.

UDC 007 : 304 : 659.3

The values of the modern era: Gender Studies

Ivanov Mykola, journalist,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: nox.vertigo@gmail.com

The article explores the relevance of gender studies in Ukrainian education. The work deals with the socio-communicative, ideological and philosophical issues of gender studies. An important place in the article is devoted to the problem of gender presentation. The article examines the ideological clash of the traditional and the modern era. The author used methods of hermeneutics and comparative literature, literary criticism, cultural and comparative analysis. The article identifies issues and ideological breadth of Gender Studies, examines the benefits and potential dangers of their introduction. Significant place in the definition is given to the historical genesis of the gender and the gender presentation. The article explores the clash of Christian and secular value systems, human and civilizational conflict resonances in the context of gender discourse. The article prepares phenomenon of «ressentiment» and the view of the Western canon at the gender criteria. The gender discourse in the article is illuminated at different

angles from a position of the different philosophical systems. The author keeps definitive assessments instead of preferring to research the historical genesis of the question.

The result of the study can be considered as following: gender studies in the Ukrainian education should consider the christian civilization experience and get the bases of the reliable evaluation and historical foundation.

Key words: *gender, discourse, ideology, studies.*

Ценности современной эры: гендерные студии

Иванов Николай

Статья исследует историческую актуализацию социокоммуникативной, мировоззренческой и историософической проблематики «гендерной презентации», отслеживает эволюцию в подходах к ее критической оценке, дает оценку историческим и культурологическим сечениям этого парадигмального явления современного гуманитарного дискурса. В работе применяются отдельные методы литературной компаративистики и герменевтики, делается попытка социально-конструктивистского решения конфликта между современными и традиционными мировоззренческими ориентациями. Работа затрагивает парадигму гендерных исследований в философском и ценностном ракурсах, а также препарировует феномен «ресентимента» и пересмотра литературного канона согласно гендерному критерию. Наряду с оценочной стратификацией и академической оценкой дискурса гендерной презентации в СМИ в статье значительное место отдается структурным культурологическим исследованиям, ассоциативным лабиринтам и т. п.

Ключевые слова: *гендер, дискурс, идеология, студии.*

1. *Bloom H.* Western canon: books on the background of the eras / H. Bloom ; ed. by Rostislav Semkiv ; translated from English. – K. : Fact, 2007. – 720 p.
2. *Henri F.* Stands against gender totalitarianism in the Canadian province of Alberta [Electronic resource] / F. Henri // Catholic commentator. – Reference : <http://catholicnews.org.ua/vladika-fridrih-genri-proti-nasadzhennya-v-kanadskiy-provinciya-alberta-gendernogo-totalitarizmu>. – Accessed : 03.15.2016.
3. *Kosofsky I. S.* Epistemology of pantry / I. S. Kosofsky. – M. : Idea-Press, 2002. – 272 p.
4. *Flek L.* Discussion with L. T. Bilikevich [Electronic resource] / L. Flek // Articles and monographs. – Reference : <http://www.psm.in.ua/psm/04.aspx-818.html> – Accessed : 15.03.2016.
5. *Foderholtser R.* Bishop of Regensburg criticized the booklet of the German bishops regarding gender theory / R. Foderholtser // Catholic commentator. – Reference : <http://catholicnews.org.ua/iepiskop-regensburgu-rozkritikovav-buklet-nimeckih-iepiskopiv-stosovno-gendernoyi-teoriyi>. – Accessed : 03.15.2016.
6. *Yanchuk E. I.* Gender: The newest philosophical dictionary / E. I. Yanchuk ; comp. by A. A. Hritsanov. – Mi. : Editor V. N. Skakun, 1998. – 155–157 p.
7. *Slouka M.* Dehumanized. When math and science rule the school [Electronic resource] / M. Slouka // Harper's Magazine. – Reference : <https://harpers.org/archive/2009/09/dehumanized/> – Accessed : 15.03.2016.
8. *Mickey L. M.* Marquette's Gender Regime [Electronic resource] / M. L. Mattox // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/article/2016/04/marquettes-gender-regime>. – Accessed : 15.03.2016.
9. *Leithart P. J.* Gender Totalitarianism [Electronic resource] / P. J. Peter // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/blogs/leithart/2016/03/gender-totalitarianism>. – Accessed : 15.03.2016.
10. *Reno R. R.* Deadly-progressivism [Electronic resource] / R. R. Reno // First Things. – Reference : <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/11/deadly-progressivism>. – Accessed : 15.03.2016.
11. *Reno R. R.* Empire of Desire [Electronic resource] / R. R. Reno // First Things. – Reference : <http://www.firstthings.com/article/2014/06/empire-of-desire>. – Accessed : 15.03.2016.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2016

УДК 378.1

ПОДОЛАННЯ НЕКОНСТРУКТИВНИХ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗА УМОВ РОЗБУДОВИ В УКРАЇНІ СУСПІЛЬСТВА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

ХАРЧЕНКО Сергій,доктор педагогічних наук, професор, e-mail: mail@luguniv.edu.ua¹;**РАССКАЗОВА Ольга,**доктор педагогічних наук, професор, e-mail: olgarasskazov@yandex.ru²;**КОСТЕНКО Юлія,**студентка²,¹ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Луганська обл., 92703, Україна;² Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Шота Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті репрезентовано результат розроблення теоретико-методичних питань та оцінювання практичного стану соціально-педагогічної діяльності з подолання неконструктивних гендерних стереотипів суспільства у старших школярів у процесі їх соціального виховання. Авторами у контексті порушеної проблеми уточнено основні поняття дослідження «гендерна соціалізація», «соціально-педагогічна діяльність», «гендерний стереотип», визначено ключове поняття «соціально-педагогічна діяльність із подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів». Схарактеризовано критерії діагностування стану проблеми у практиці, узагальнено результати діагностичної діяльності. Обґрунтовано форми та методи соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, розроблено методичні рекомендації з упровадження їх у соціально-педагогічну практику.

Ключові слова: гендерна соціалізація, соціальне виховання, гендерний стереотип, соціально-педагогічна діяльність із подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, інтерактивні форми та методи.

Вступ. Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, пов'язані з Євроінтеграцією та розбудовою нового суспільства рівних можливостей, вимагають зміни усталених поглядів людей на традиційні ролі чоловіка та жінки, зумовлюючи виникнення нових специфічних проблем у процесі соціалізації осіб різних статей. Так, останніми роками соціальні норми та цінності щодо розподілу гендерних ролей у суспільстві стають більш гнучкими, хоча у соціальному досвіді, що є змістом соціального виховання молодого покоління, ще стійко відтворюються гендерні стереотипи минулих років. Зокрема, у зв'язку зі зміною суспільних пріоритетів за умов трансформації суспільства загострюється потреба у перегляді стереотипів маскулітності-фемінітності, що відображають очікування, сформовані в суспільній свідомості, щодо соціальної поведінки та рис і властивостей, які повинні мати жінки та чоловіки, уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками та жінками, специфіки змісту й умов «чоловічої» та «жіночої» праці тощо.

Загострення потреби у пошуку шляхів подолання гендерних стереотипів суспільства у процесі соціального виховання молодого покоління визначає необхідність оновлення змісту соціально-педагогічної діяльності з дітьми старшого шкільного віку, особливо сенситивного для формування гендерних стереотипів, для сприяння їх успішній самореалізації на засадах гендерної рівності.

Для впровадження гендерного підходу в процес соціалізації дітей та молоді та вирішення питань установлення в суспільстві гендерної рівності в Україні вже

© Харченко С., Рассказова О., Костенко Ю., 2016

створено відповідну законодавчу базу. Зокрема, згідно з Конституцією України (стаття 24) гарантується рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом представників різних статей. Відповідні принципи визначаються й у законах України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.) та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), а також у «Державній програмі щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків в Україні до 2016 року». У зв'язку з проголошенням Україною принципу рівних прав і можливостей чоловіків та жінок нині діяльність багатьох соціальних інститутів спрямовується на реалізацію гендерного підходу, завдяки чому створюється нормативно-організаційне підґрунтя щодо подолання проблеми формування неконструктивних гендерних стереотипів серед підростаючого покоління.

Сьогодні гендерна проблематика привертає увагу широкого кола дослідників, що можна пояснити високим ступенем її актуальності. Зазначена проблематика досліджується вченими у різних аспектах: питання гендерної соціалізації та гендерного становлення особистості у контексті дослідження вікових особливостей вивчають С. Гришак, І. Кон, І. Кирилова, А. Мудрик, С. Харченко, Н. Шабаєва та ін.; методичний аспект упровадження гендерної складової в освітній процес розробляють С. Яшник, Л. Шустова, І. Костикова та ін.; гендерне виховання в освітніх навчальних закладах висвітлюється у працях Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравця, Л. Штильової та ін.

Вважаємо, що значний внесок у розвиток гендерних питань у контексті порушеної нами проблеми зроблено Є. Каркіщенко, І. Кльоциною, В. Кравець, яким «гендер» витлумачено як соціальний аспект міжстатевих стосунків, результат соціального конструювання суспільних відносин, що визначається насамперед не біологічним походженням статі, а соціально-економічними та політичними умовами в суспільстві.

Взаємозв'язок «гендерної ролі» та «гендерного стереотипу», їх вплив на процес гендерної самореалізації особистості в суспільстві досліджують у своїх працях Л. Харченко, І. Головнева, С. Оксамитна, Л. Вовк, Н. Єрофєєва та ін.

Аналіз наукового розроблення проблеми подолання гендерних стереотипів у старших школярів у процесі їх соціального виховання дозволяє стверджувати, що в науковій літературі недостатньо дослідженою залишається проблема соціально-педагогічної діяльності зі старшими школярами щодо їх соціального виховання на засадах подолання неконструктивних гендерних стереотипів

Метою статті є розробка теоретико-методичних питань та оцінювання практичного стану соціально-педагогічної діяльності з подолання неконструктивних гендерних стереотипів суспільства у старших школярів у процесі їх соціального виховання.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури для визначення стану розробленості проблеми; узагальнення, синтез наукових ідей щодо гендерних стереотипів як результату соціального конструювання суспільних відносин, метод термінологічного аналізу для визначення провідних понять, пов'язаних із досліджуваною проблематикою;

- емпіричні – спостереження за поведінкою старших школярів, індивідуальні бесіди, опитування (анкетування, інтерв'ювання) учнів, аналіз результатів діяльності для визначення рівня спроможність учнів старшого шкільного віку протидіяти гендерним стереотипам.

Результати й обговорення. Ґрунтовний аналіз проблеми подолання неконструктивних гендерних стереотипів у старшокласників передбачає розгляд їх у контексті дослідження процесу гендерної соціалізації особистості, у процесі якої згадані сте-

реотипи можуть як формуватися, так і долатися залежно від створених у соціокультурному середовищі умов.

Гендерну соціалізацію вчені (С. Гришак, І. Кон, І. Кирилова, Л. Харченко, С. Харченко, Н. Шабаяєва та ін.) розуміють як процес організованого впливу на адаптацію особистості до мінливих трансформацій соціально-культурного оточення для подолання асиметричних умов для її гендерного розвитку і становлення гендерної ідентичності за рахунок розширення рольового репертуару, набуття досвіду егалітарних гендерних відносин у міжстатевій взаємодії, формування адекватної гендерної поведінки, забезпечення самовираження і вільного самовизначення. Відзначимо, що соціально керована та позитивно спрямована частина соціалізації позначається як соціальне виховання.

Соціальному вихованню дітей та молоді сприяє соціально-педагогічна діяльність як різновид професійної діяльності, що визначається О. Безпалько як спеціально організована та регламентована діяльність фахівців, спрямована на досягнення суспільно важливого результату й має на меті формування в особистості певного рівня соціальних якостей, самосвідомості, самовизначення та самоствердження як складників суспільного буття відповідно до її можливостей та особливостей соціального середовища [2].

Виходячи з розуміння Т. Алексєєнко, О. Безпалько, І. Зверєвою, А. Капською, С. Харченком мети соціально-педагогічної діяльності, можна стверджувати, що соціально-педагогічна діяльність спрямована на створення сприятливих соціокультурних умов для соціального становлення, зокрема й гендерної соціалізації особистості. Однією з провідних умов соціалізації у період розбудови в Україні суспільства рівних можливостей, на нашу думку, є забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок, звільнення суспільства від гендерних стереотипів. Соціальне виховання у такому разі є механізмом прищеплення представникам молодого покоління усталених у суспільстві уявлень про гендерну рівність та можливості розвитку й самовдосконалення представників різної статі, що забезпечує повну самореалізацію людини у соціумі.

Аналіз праць учених (Т. Говорун, Е. Іглі, О. Кікінежді [5; 7; 10]) переконує, що зміст гендерних образів чоловіка/жінки, що засвоюється особистістю у процесі соціального виховання, розглядається як важливий чинник розвитку гендерної ідентичності підлітків різної статі, що сприяє вибору їх орієнтації на виконання традиційних чи егалітарних ролей. Причому статі розуміється у науці (Т. Євтухова, Ю. Легенько, О. Родіонов [6]) як біологічну відмінність між людьми, тоді як гендер – як організовану модель соціальних взаємин між жінками та чоловіками. На відміну від статі гендер соціально опосередковано відображає відмінності у ролях, поведінці, ментальних характеристиках жінок та чоловіків і може бути визначений як результат конструювання суспільних відносин між представниками різної статі у процесі соціального виховання особистості.

Підкреслимо, що за сучасних умов однією з найгостріших науково-практичних проблем є подолання в особистості гендерних стереотипів, що заважають повноцінній самореалізації людини у суспільстві.

Поняття «стереотип» уведене в наукову термінологію У. Ліппманом у 1922 році. Стереотип тут розуміється як сукупність спрощених узагальнень про групу індивідумів, що дає можливість розподілити членів групи за певними категоріями і сприймати їх шаблоном [6, с. 27]. Тож гендерні стереотипи відіграють значну роль в оцінюванні людиною певної статі себе й навколишнього світу, дозволяючи досить просто та швидко спрощувати соціальне оточення, характеризуючи його за ознакою статевого розподілу [8, с. 53–62].

Гендерний стереотип витлумачено у науці (Л. Харченко) як сталий нормативний еталон у суспільній свідомості, що відображає на соціокультурному й ког-

нітивному рівнях ті або інші поведінкові та психологічні особливості чоловіків і жінок як представників великих соціальних груп і характеризує їхню гендерну ідентичність [17, с. 9].

Відзначимо, що складність проблеми подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів пов'язана з тим, що такі стереотипи стосуються особистих переконань і відзначаються великою стійкістю навіть за умови кардинальної зміни суспільних вимог. За твердженням В. Кравець та В. Очкур, гендерні стереотипи є найконсервативнішими у масовій та індивідуальній свідомості з-поміж усіх соціальних стереотипів [14; 16].

Досліджуючи питання подолання гендерних стереотипів старшокласників у процесі соціального виховання, наголосимо, що у сучасній науці та практиці обґрунтовано два основні способи руйнування традиційних уявлень про маскулітне та фемінітне у суспільстві. Л. Вовк характеризує перший із них як просвітництво, поширення науково обґрунтованих знань для привернення уваги людей до хибних та упереджених стереотипних уявлень та їх впливу на ставлення до себе та інших як представників певної статі. Другий визначається як формування певної соціальної думки через широке заохочування в громадській сфері суспільства прикладів успішного виконання гендерно нетрадиційних ролей [4, с. 48–52].

Ураховуючи вищезазначене, під соціально-педагогічною діяльністю з подолання у старшокласників гендерних стереотипів суспільства ми розуміємо цілеспрямовану діяльність, що забезпечує створення сприятливих умов для гендерної соціалізації учнів, формування в них соціальних якостей, гендерної культури, що характеризують спроможність до подолання гендерних стереотипів. Зазначена діяльність є доволі складною й містить у собі певні етапи роботи соціальних вихователів, а саме: діагностичний, що передбачає вивчення проблеми на практиці; соціально-виховний, пов'язаний зі збагаченням соціальних знань та вмінь учнів щодо подолання гендерних стереотипів суспільства; корекційний, що забезпечує поглиблену роботу з викоренення найбільш стійких гендерних стереотипів, що заважають розвитку старшокласників; екстеріорізаційний, до змісту якого входить залучення учнів до популяризаторської та соціальної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства.

У межах нашої публікації ми зосередилися на аналізі результатів реалізації діагностичного етапу соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів у старшокласників. Для діагностики стану проблеми подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів у загальноосвітньому початковому закладі досліджували поширеність та зміст традиційних уявлень про маскулітне та фемінітне у підлітковому середовищі, визначали спроможність особистості протидіяти гендерним стереотипам.

Дослідження проведено в листопаді 2015 р. в Зміївському ліцеї № 1 ім. З. К. Слюсаренка, об'єкт – 20 учнів 11-б класу. Серед досліджуваних – 12 (60 %) хлопців і 8 (40 %) дівчат, вік респондентів становив 16–17 років.

Відзначимо, що вік опитуваних обрано не випадково, за характеристикою вчених [8; 9; 12; 13], цей період онтологічного розвитку особистості є сенситивним для формування гендерної ідентифікації, прищеплення гендерної культури та взаємодії на засадах гендерної рівності. Деталізуючи цю думку, С. Вихор відзначає, що старший шкільний вік характеризується суперечністю між необхідністю наслідувати гендерні стереотипи і бажанням ствердити власні норми [3].

Як критерії діагностичного дослідження ми обрали такі: когнітивний (знання правил міжстатевої взаємодії на паритетних засадах, розуміння походження та негативних наслідків гендерних стереотипів; розуміння доцільності та необхідності впровадження у власне життя ідеї гендерної рівності); особистісно-ціннісний (наявність/відсутність гендерних стереотипів у ціннісній сфері, орієнтація на тради-

ційні чи егалітарні ролі; ступінь укорінення у структурі особистості гендерних стереотипів) та поведінковий (домінування гендерних стереотипів у поведінці учнів). На основі розроблених нами критеріїв та показників, виділено три рівні розвитку у респондентів характеристик, що показують спроможність протидіяти гендерним стереотипам – високий, середній, низький.

Для вивчення когнітивного критерію використовували анкету «Що я знаю про гендер і гендерні стереотипи?», розроблену на основі тесту для визначення рівня знань із гендерної термінології Г. Циганкової [18].

Високий рівень знань із гендерної проблематики, що свідчить про значний потенціал особистості щодо опору гендерним стереотипам, продемонстрували 10 % учнів (ґрунтовні знання з правил міжстатевої взаємодії, гендерної рівності, наслідків гендерних стереотипів); середній – 45 % учнів (низька обізнаність із гендерно чутливими підходами до міжстатевої взаємодії, недостатнє розуміння наслідків застосування гендерних стереотипів житті); низький – 45 % (обмежені знання про міжстатеві відносини, високий ступінь довіри гендерним стереотипам, нерозуміння принципів гендерної рівності).

Для вивчення особистісно-ціннісного критерію ми використовували опитувальник «Прислів'я» [12, с. 5] та діагностичну методику «Орієнтація на традиційні чи егалітарні стосунки» (за описом Т. Говоруна) [5, с. 184–187]. Високий рівень розвитку особистісних якостей та цінностей, що характеризують спроможність протидіяти гендерним стереотипам, показали 15 % учнів (майже повна відсутність гендерних стереотипів у ціннісній сфері, орієнтація на егалітарні гендерні ролі); середній – 35 % (невизначеність уявлень щодо своєї гендерної ролі, ситуативний характер підвладності гендерним стереотипам); низький – 50 % (орієнтація на традиційні гендерні ролі, некритичне ставлення до гендерних стереотипів).

Для вивчення поведінкового критерію ми використовували методику аналізу результатів діяльності учнів. Старшокласникам було запропоновано написати твір на тему «Конфлікт на роботі» [12, с. 211]. Аналізуючи результати, визначили високий рівень засвоєння гендерно чутливих стратегій поведінки у 15 % учнів (майже повна відсутність гендерних стереотипів у поведінці учнів, високий рівень включення в нетипові для статі види діяльності); середній – у 45 % (наявність певних гендерних стереотипів у поведінці, недостатня замотивованість до налагодження взаємин із представниками іншої статі); низький – 40 % (домінування гендерних стереотипів у поведінці).

Аналіз одержаних результатів діагностичної діяльності показує, що більшість старшокласників має середній та низький рівні спроможності протидіяти гендерним стереотипам. Це визначає необхідність і доцільність посилення соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів.

Розробляючи подальші етапи соціально-педагогічної діяльності, на основі аналізу педагогічної літератури [1; 11; 15] ми встановили, що для подолання у старшокласників гендерних стереотипів необхідним є застосування форм і методів роботи з ними, що характеризуються максимальним залученням особистості, у процес соціального навчання і відбуваються за умови постійної взаємодії учасників, поглибленої роботи з досвідом гендерної взаємодії учнів. До таких форм і методів соціального навчання належать інтерактивні – тренінги, ділові та рольові ігри, навчальні групові дискусії, «мозковий штурм» тощо. Їх ефективність у процесі соціально-педагогічної діяльності обумовлюється здатністю трансформувати свідомість учнів на якісно вищий рівень, формувати у підлітків спроможність протидіяти гендерним стереотипам.

Для реалізації соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів доцільно застосовувати такі інноваційні форми соціально-педагогічної діяльності: ділові ігри «Конференція» та «Судове засі-

дання», рольові ігри «Начальник та секретарка», «Сім'я», інтерактив «Акваріум», метод кейсів тощо.

Схарактеризуємо деякі з адаптованих нами для роботи зі старшокласниками ігор. Метою ділової гри «Конференція» є надання учням знань про гендерну рівність, гендерні стереотипи методом «рівний – рівному». У процесі гри педагог пропонує учасникам поділитися на групи – одна повинна розглянути проблему й підготувати доповідь, а інша готує запитання для одержання більш повної інформації з означеної проблеми.

Для інформування учасників про проблему існування гендерних стереотипів суспільства та формування у підлітків необхідності дотримуватися гендерної рівності у власній поведінці доцільно застосовувати ділову гру «Суд над гендерними стереотипами». У ході проведення гри відбувається збагачення знань старшокласників про гендерну рівність, гендерні стереотипи, негативні наслідки реалізації гендерних стереотипів у поведінці сучасної людини, виокремлення позитивних і негативних функцій гендерних стереотипів суспільства, розвиваються вміння імпровізувати, відстоювати точку зору, творчість, логічне мислення та комунікативні навички.

Відзначимо, що для ефективного використання ділових ігор у соціально-педагогічній діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства необхідно дотримуватись етапності ділової гри. Першим етапом є підготовка до гри. Педагог повинен ретельно стежити за розподілом часу. На пояснення умов має припадати приблизно 10–15 % усього часу, виділеного на проведення гри. Подальший етап – підготовка та тренування учнів. Під час цього етапу педагогові треба дати учням час на обдумування ситуацій та ролей. Не варто чекати відшліфованої гри із самого початку й дати учням можливість провести рольову гру та імітувати історичні й сучасні ситуації. На роботу в малих групах має припадати приблизно 15–25 % усього часу, відведеного на проведення гри, а на презентацію й обговорення – 40–50 %. Останній етап – аналіз. Його проводять після закінчення гри серед учасників і спостерігачів. На підбиття підсумків має припадати приблизно 10–15 % усього часу, розрахованого для проведення гри.

Пропонуємо також використовувати адаптовану форму «Акваріум» для розвитку розуміння доцільності та необхідності дотримання принципів гендерної рівності, виховання в учнів толерантності, орієнтації на загальнолюдські цінності, егалітарні гендерні ролі, формування особистісної позиції, що ґрунтується на мінімізації дії гендерних стереотипів суспільства у поведінці учнів. Спостереження за старшокласниками у ході гри дає змогу побачити їхню поведінку під час спілкування, реакцію на протилежну думку, формує навички аргументованого виступу, розв'язання комунікативного конфлікту. «Акваріум» є ефективним для розвитку в учнів навичок спілкування, удосконалення вмінь дискутувати й аргументувати своєю думку.

Метод кейсів полягає у використанні конкретних випадків реалізації у житті підлітків гендерних стереотипів для спільного аналізу та обговорення наслідків і шляхів подолання проблем. Перевага методу кейсів полягає у тому, що в ході спільного обговорення підлітки набувають навички вирішення реальних гендерних проблем, роботи в команді, презентації власної думки, формулювання питань, аргументування відповідей.

Для застосування методу кейсів та методу «Акваріум» педагог має ознайомитися з етапами їх проведення: вивчення ситуаційної проблеми; виявлення причин її виникнення; об'єднання учнів у групи; узагальнення й аналіз ситуації кожним учасником, відстоювання власних ідей та рішень; вибір рішення з опорою на аналіз наслідків рішень ситуації; презентація колективної альтернативи кожної групи; загальна дискусія; підсумки роботи над кейсом, оцінювання їх якості роботи викладачем.

Педагог повинен ознайомити учнів із правилами поведінки під час ділової гри. Учні мають дотримуватися ролей, слухати партнерів та педагога, не коментувати дії інших безпосередньо під час гри, вийти з ролі після гри.

Педагогові, який проводить соціально-педагогічну роботу з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів, варто працювати на основі таких принципів: науковості – поширення науково обґрунтованих знань для попередження виникнення упереджених та хибних уявлень про ґендерні ролі, ґендерні стереотипи; рівності, що виявляється у відсутності дискримінації та рівноцінній участі представників різних статей; пріоритетності самонавчання та самовиховання для стимуляції творчої активності учнів; системності та систематичності соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів; гуманістичної спрямованості діяльності, що передбачає визнання людини найвищою цінністю; конфіденційності для встановлення довірливих стосунків та обговорення особистих проблем в учнівському колективі; розумної різноманітності форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства.

Для учнів, залучених до участі у запропонованих формах соціально-педагогічної діяльності, доцільними будуть такі правила: кожна думка важлива; не бійся висловитися; ми всі – партнери; обговорюємо сказане, а не людину; говори чітко, наводити лише обґрунтовані докази; вмійти погодитись і не погодитись; для кінцевого результату важлива кожна роль.

У цілому запропоновані нами форми та методи роботи можуть сприяти засвоєнню учнями знань про ґендерну рівність жінок і чоловіків, усвідомленню доцільності та необхідності дотримання принципів ґендерної рівності у власному житті, вихованню в учнів толерантності, орієнтації на загальнолюдські цінності, егалітарні ґендерні ролі, формуванню спроможності особистості протидіяти ґендерним стереотипам суспільства.

Застосування вище наведених порад у ході реалізації інтерактивних форм педагогічної взаємодії сприятиме одержанню кращих результатів від застосування запропонованих нами інноваційних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів та забезпечить комфортну атмосферу під час реалізації активних форм соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства.

Висновки та перспективи. Проведений нами теоретичний аналіз порушеної проблеми дозволяє визначити соціально-педагогічну діяльність із подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів як цілеспрямовану активність фахівців та волонтерів, що забезпечує створення сприятливих умов для ґендерної соціалізації учнів ЗНЗ, формування в них соціальних якостей та досвіду, що забезпечують свідоме та критичне ставлення до традиційних уявлень про маскуліне та феміне у суспільстві, підвищення рівня ґендерної культури, що характеризує спроможність особистості до подолання ґендерних стереотипів.

Діагностування стану проблеми подолання ґендерних стереотипів суспільства у практичній діяльності зі старшими школярами у загальноосвітньому початковому закладі засвідчило, що спроможність учнів протидіяти ґендерним стереотипам знаходиться переважно на низькому і середньому рівнях. Це визначає необхідність і доцільність соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів. Тож проблема розроблення теоретико-методичних питань соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів повинна стати важливим напрямом соціально-педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах.

Теоретичне обґрунтування форм та методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів показало, що доцільно використовувати інтерактивні форми соціально-педагогічної діяльності:

ділові та рольові ігри «Конференція спеціалістів з гендерних питань» та «Суд над гендерними стереотипами», метод «Акваріум», метод кейсів, фотоконкурс «Гендерні окуляри», інтерактив «Конкурс майбутніх татусів», дискусію «Жінка: сім'я чи кар'єра» тощо.

Розроблені методичні рекомендації з упровадження інноваційних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у соціально-педагогічну практику мають сприяти засвоєнню учнями знань про гендерну рівність жінок і чоловіків, розвивати розуміння доцільності, необхідності ідеї гендерної рівності, виховувати в учнів толерантність, орієнтацію на загальнолюдські цінності, егалітарні гендерні ролі, що є запорукою формування спроможності особистості протидіяти гендерним стереотипам суспільства.

Перспективами подальшого дослідження є апробація інтерактивних форм та методів соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, що сприятиме засвоєнню учнями знань про гендерну рівність, розумінню її доцільності, вихованню в учнів соціально позитивних цінностей, якостей, норм поведінки, що є запорукою формування спроможності особистості протидіяти гендерним стереотипам у процесі соціалізації.

1. Авдєєва І. М. Модель організації особистісно-орієнтованої педагогічної освіти / І. М. Авдєєва // Горизонти образования. – № 1 (19). – 2007. – С. 12–15.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. Т. Вихор. – Тернопіль, 2006. – 22 с.
4. Вовк Л. М. Вплив гендерних стереотипів на процес соціалізації дитини / Л. М. Вовк // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – № 1–2 (46–47). – С. 4–52.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
6. Євтухова Т. І. Основи гендерної політики: навчально-методичний посібник / Т. І. Євтухова, Ю. В. Легенько, О. В. Родіонов. – К. : ДП «Укртехінформ», 2013. – 234 с.
7. Игли Э. Межполовые различия в социальном поведении / Элис Игли. – М., 1996. – 245 с.
8. Каган В. Е. Стереотипы мужественности-женственности и образ «Я» у подростков / В. Е. Каган // Вопросы психологии. – 1989. – № 3. – С. 53–62
9. Кириллова И. А. Формирование гендерной идентичности старшеклассников : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / И. А. Кириллова. – Волгоград, 2005. – 28 с.
10. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : моногр. / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2011. – 400 с.
11. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига : НППЦ «Эксперимент», 1998. – 180 с.
12. Клецина И. С. Гендерная социализация : учебн. пособ. / И. С. Клецина. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с.
13. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 47–57
14. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : [навч. посібн.] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
15. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – № 5–6. – С. 7–10.
16. Очкур В. В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку / В. Очкур // Дошкільний навчальний заклад. Сучасний погляд. – 2012. – № 4 (64). – С. 3–9.
17. Харченко Л. Г. Соціально-педагогічні умови формування сучасних гендерних стереотипів у процесі соціалізації жіночої молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. Г. Харченко. – Луганськ, 2006. – 20 с.

18. Цыганкова Г. П. Психология гендерного воспитания в высшем колледже : учеб.-метод. пособие для студентов и кураторов учебных групп / Г. П. Цыганкова. – Мн. : МГВРК, 2009. – 76 с.

UDC 378.1

Unconstructive overcoming of gender stereotypes in high school in terms of building a society of equal opportunities in Ukraine

Kharchenko Sergiy, D.Sc. (Pedagogical), e-mail: mail@luguniv.edu.ua¹,

Rasskazova Olga, D.Sc. (Pedagogical), e-mail: olgarasskazov@yandex.ru²,

Kostenko Julia, student²,

¹ Taras Shevchenko National University of Luhansk, 1, Gogol Square, city Starobilsk, Luhansk region, 92703, Ukraine;

² Municipal institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy», 7, Sh. Rustaveli alley, Kharkov, 61000, Ukraine.

The result of the development of theoretical and methodological issues and assessment of the practical state of social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school in the process of social education are presented in the article. Basic concepts of the study «gender socialization», «social and educational activities», «gender stereotype» were specified by authors in the context of the discussed problem, key concepts of «socio-educational activities to overcome gender stereotypes of the society in high school» were defined. The criteria for diagnosis of the problem in practice were characterized, results of diagnostic activities were generalized. Forms and methods of social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school were substantiated, methodological guidelines were created and implemented in the social and educational practice.

Key words: *gender socialization, social education, gender stereotypes, social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school, interactive forms and methods.*

Преодоление неконструктивных гендерных стереотипов у старшеклассников в условиях развития в Украине общества равных возможностей

Харченко Сергей, Рассказова Ольга, Костенко Юлия

В статье представлен результат разработки теоретико-методических вопросов и оценки практического состояния социально-педагогической деятельности по преодолению неконструктивных гендерных стереотипов общества у старших школьников в процессе их социального воспитания. В контексте затронутой проблемы авторами уточнены основные понятия исследования «гендерная социализация», «социально-педагогическая деятельность», «гендерный стереотип», определено ключевое понятие «социально-педагогическая деятельность по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников». Охарактеризованы критерии диагностирования состояния проблемы на практике, обобщены результаты диагностической деятельности. Обоснованы формы и методы социально-педагогической деятельности по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников, разработаны методические рекомендации по внедрению их в социально-педагогическую практику.

Ключевые слова: *гендерная социализация, социальное воспитание, гендерный стереотип, социально-педагогическая деятельность по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников, интерактивные формы и методы.*

1. Avdyeyeva I. M. Model of personality-oriented teacher education / I. M. Avdyeyeva // horizons of education. – № 1 (19). – 2007. – P. 12–15.

2. Bezpал'ko O. V. Social pedagogy, charts, tables, comments: textbook for university students / O. V. Bezpал'ko. – K. : Center of educational literature, 2009. – 208 p.

3. Vykhор S. T. Gender education of the older teenagers and of the pupils of the early adolescence : avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk / Svetlana Teodoziyivna Vykhор. – Ternopol, 2006. – 22 p.

4. Vovk L. M. Influence of gender stereotypes on the process of socialization of the child / L. M. Vovk // Process Teaching: Theory and Practice: Coll. Science. pr. – Kyiv, 2015. – № 1–2 (46–47). – S.48–52.

5. Hovorun T. V. Gender Psychology: teach. guidances. [For the studio. HI. teach. bookmark.] / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdі. – K. : Publishing Center «Academy», 2004. – 308 p.

6. *Yevtukhova T. I.* Gender Policy Basics: Textbook / T. I. Yevtukhova, Yu. V. Lehen'ko, O. V. Rodionov. – К.: SE «Ukrtehinform», 2013. – 234 p.
7. *Yhly E.* Intersexual differences in social behavior / E. Yhly. – М., 1996. – 245 p.
8. *Kahan V. E.* Stereotypes of masculinity, femininity and the image of «I» by adolescents / V. E. Kahan // Questions of psychology. – 1989. – № 3. – S. 53–62.
9. *Kyryllova Y. A.* Formation of the gender identity by the senior pupils: author. cand. ped. nauk, specials. 13.00.01 / Y. A. Kyryllova. – Volhohrad, 2005. – 28 p.
10. *Kikinezhdі O. M.* Gender identity in the ontogeny of personality: Monograph / O. M. Kikinezhdі. – Ternopil: Educational book «Bohdan», 2011. – 400 p.
11. *Klaryn M. V.* Innovations in the world pedagogy: teaching on the basis of research, games and discussion (analysis of foreign experience) / M. V. Klaryn. – Riga: SPC «Experiment», 1998. – 180 p.
12. *Kletsyna Y. S.* Gender socialization: Uchebnoe posobyе / Y. S. Kletsyna. – SPb. Publishing House. RHPU named after A.I. Herzen, 1998. – 92 p.
13. *Kon Y. S.* Psychology of sex differences / I. S. Kon // Questions of psychology. – 1981. – № 2. – S. 47–57.
14. *Kravets' V. P.* Gender Pedagogy: [navchal'nyy posibnyk] / V. P. Kravets'. – Ternopil, Dzhura, 2003. – 416 p.
15. *Kramarenko S. H.* Interactive technics of teaching as means of the development of creative potential of pupils // Vidkrytyy urok. – 2002. – № 5–6. – S. 7–10.
16. *Ochkur V. V.* Gender Strategy of education and gender approach in the development of preschool children / V. V. Ochkur // Preschool educational institution. The modern approach. – 2012. – № 4 (64). – S. 3–9.
17. *Kharchenko L. H.* Socio-pedagogical conditions of modern gender stereotypes in the process of socialization of young women: author. dis. na zdobuttya nauk.stupenya kand. ped. Nauk : spec. 13.00.05 «Social pedagogy» / L. H. Kharchenko. – Lugansk, 2006. – 20 s.
18. *Tsygankova G. P.* Psychology of gender in the higher education college: ucheb method. posobie dlya studentov I kuratorov uchebnyh grupp / G. P. Tsygankovavoda. – Mn. : MGVRK, 2009. – 76 p.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016

УДК 007 : 304 : 659.3 : 303.71

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОЗНАКА РЕДАКТОРСЬКОГО СКЛАДУ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МЕДИЧНИХ ВИДАНЬ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

САДІВНИЧИЙ Володимир,

д-р наук із соц. комунік., доц.,

Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна, e-mail: vol_sad@ukr.net.

Досліджується гендерна складова контингенту редакторів і видавців спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань, що в середині XIX – на початку XX ст. виходили друком у 9 губерніях Наддніпрянської України. У цей час загалом виходило друком 186 періодичних і продовжуваних видань із питань гуманної та ветеринарної медицини. У ролі їх видавців, засновників та редакторів виступило більше 190 осіб. Із-поміж тих, хто вирішував редакторські та організаційно-видавничі питання, було лише 4 жінки. У результаті проведеного дослідження відзначається, що така гендерна нерівність викликана перш за все неоднозначним ставленням соціуму до медичної жіночої освіти – підготовка жінок-лікарів у Наддніпрянській Україні розпочалася лише на початку XX ст.

Ключові слова: спеціалізоване видання, медицина, журналістика, редакторка, авторка.

Вступ. *Актуальність теми* зумовлена спрямованістю на вивчення спеціалізованої медичної преси та розкриття місця і ролі жінок у її виданні, вивченням теоретичних і практичних аспектів функціонування цих медіа в системі соціальної комунікації.

Мета роботи полягає у вивченні гендерної складової контингенту редакторів і видавців спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань, що в середині XIX – на початку XX ст. виходили друком у 9 губерніях Наддніпрянської України, а також специфіки функціонування й тематики.

Об'єкт дослідження – система спеціалізованої медичної преси, яка виникла і розвивалася на території підросійської України. *Предмет дослідження* – умови та процеси зародження і розвитку цих періодичних видань, тематичний зміст, проблематика публікацій, особливості функціонування видань у процесі розвитку суспільства.

Хронологічні межі дослідження: від 1860 року (дати виходу першої спеціалізованої медичної газети в Києві) до 1920, коли на всій території Наддніпрянської України була змінена система виходу періодичних і продовжуваних видань.

Наукова новизна полягає, в тому, що вперше проаналізовано вітчизняні спеціалізовану медичні періодичні та продовжувані видання з гендерних позицій її редакторського складу з виходом на тематичні та змістові особливості.

Говорячи про історіографію питання, перш за все потрібно наголосити на тому, що ця проблема в історії вітчизняної соціальної комунікації не вивчалася. У той же час активно в Україні досліджуються особливості розвитку гендерної складової медіа, сексизм у ЗМІ, питання гендерномаркованої преси, специфіка текстів тощо (Л. Волинець, А. Волобуєва, О. Кісь, М. Маєрчик, Н. Остапенко, В. Передерій, О. Пода, Н. Сидоренко, В. Слінчук, О. Сушкова, М. Сухомлин, Л. Таран, С. Штурхецький та ін.). Також зверталися до наукових праць із історії журналістики, що розкривають становлення і розвитку спеціалізованої медичної преси в Наддніпрянській Україні.

© Садівничий В., 2016

Методи дослідження. За основу під час проведення розвідки взято описові методи досліджень, які дозволяють проникнути в причини того чи іншого явища, з'ясувати головні етапи його розвитку, вплив конкретної ситуації на характер подій і явищ; зіставити локальні явища із загальноісторичними процесами. Застосовувався також загальнонауковий метод добору й системати–зації матеріалу, який у роботі реалізований через прийоми та про–цедури реєстру спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань із зазначенням дати виходу, джерел публі–кації.

Важливе місце займає якісний аналіз текстів.

За допомогою біографічного методу проаналізували життєвий шлях засновників, видавців і редакторів спеціалізованої преси. Біографічний метод також дозволив уникнути механічного описування життя конкретного діяча, склавши більш-менш повну картину його життєвого шляху.

У процесі роботи використовувалася феміністична критика.

Результати й обговорення. Питання участі жінок у редагуванні, виданні та виступі в ролі авторів на сторінках спеціалізованої медичної преси лежить у широкій площі участі жінок у медицині.

Загалом друга половина XIX ст. в Російській імперії характеризується зростанням соціальної активності жінок, їхнім прагненням до отримання освіти. Медичної зокрема. А прагнули вони її неабияк і, не маючи належних можливостей у рідній країні, їхали до провідних навчальних закладів світу. Згідно з підрахунками І. Гузевич, напередодні Першої світової війни жінки з Російської імперії складали до 70 % від загального числа студенток Сорбонни; при цьому 99 % і 98 % – на факультетах права і медичному відповідно [5]. Більше 40 жінок [2, с. 198] упродовж 1888–1905 рр. навчалися на курсах, організованих лабораторією І. Мечникова при Інституті Пастера у Франції.

Здобуття медичної освіти жінками у Наддніпрянській Україні сприймалося соціумом у різні роки по-різному. Так, найбільш непримиренно проти допуску жінок у медицину виступав проф. Київського університету О. Вальтер. На сторінках «Современной медицины» упродовж 1860-х рр. писав різноманітні матеріали, в яких, наприклад, посилався на анатомічні особливості головного мозку – різницю його ваги у жінок і чоловіків, більшу кількість звивин у чоловіків тощо. Із позицій фізіологічних, на його думку, організм жінки має свої специфічні функції, що перешкоджають саме лікарській діяльності. Посилявся і на «мудру природу», яка категорично визначила жінкам роль плодити і розмножувати потомство, а не вивчати медицину. Не обійшовся й без моралі, цінності якої помруть відразу, як тільки перед цнотливими дівицями розкриється завіса таємничих знань.

Однак, попри перешкоди й труднощі, жінки штудіювали медико-біологічні науки. Цьому сприяли й зміни, що відбувались у країні.

Становлення ж вищої медичної жіночої освіти у Наддніпрянській Україні розпочинається із 1907 р., коли при Вищих жіночих курсах у Києві створено медичне відділення. В Одесі Вищі медичні жіночі курси почали діяти з 1910 р. [3, с. 43–47]. І вже на зовсім інший рівень підготовка жінок-лікарів вийшла з відкриттям Жіночих медичних інститутів. У Харкові такий заклад створено в 1911 р., у Києві – в 1916 р.

У XX ст. уже абсолютно іншою була й тональність преси щодо участі жінок у медичній практиці. Зокрема «Харьковский медицинский журнал» широко висвітлював створення і подальшу діяльність Жіночого медичного інституту при Харківському медичному товаристві. Із часопису дізнаємося, що Товариство на своєму засіданні 8 травня 1910 р. обрало організаційну комісію, яка розпочала роботу над Статутом і запропонувала назву нової вищої школи – Жіночий медичний інститут («ХМЖ». – 1910. – Т. 9. – № 5). Із часом створено організаційний комітет, до якого ввійшли члени правління Товариства, громадські діячки, ректор університету Д. Багалій, голова губернської земської управи, міський голова, редактори газет «Утро»

та «Южный край», інші представники. Бюро комітету очолив професор медичного факультету В. Данилевський. Мета інституту – надати особам жіночої статі вищу спеціалізовану освіту в обсязі університетського курсу. Згідно зі Статутом навчання тривало п'ять років за програмою медичних факультетів університетів; вивчалися анатомія людини, гістологія, ембріологія, медична хімія, бактеріологія, фізіологія, фармація, факультетська терапевтична клініка, госпітальна хірургічна клініка та інші дисципліни. 1 листопада 1910 р. у Жіночому медичному інституті Харківського медичного товариства розпочалися заняття. Урочисте ж відкриття навчального закладу відбулося 30 січня 1911 р. у залі Оперного театру.

Детальніше питання становлення і розвитку медичної жіночої освіти у Наддніпрянській Україні та висвітлення цих питань на сторінках спеціалізованих медичних видань розкриває монографія «Відродження розпочинається із гласності...» [4].

Розвиток жіночої медичної освіти та соціально-політичні зміни, що відбувалися в Російській імперії спершу в другій половині XIX ст., а потім із 1905 р., спонукали появі жінок у когорті тих, хто вирішував редакторські та організаційно-видавничі питання по випуску спеціалізованих медичних періодичних та продовжуваних видань. Це Катерина Дмитрівна Кондратковська, Ольга Петрівна Прохасько, Ольга Давидівна Усова, Анна Василівна Шаховська.

Ольга Усова – видавець газети «Крымские курорты» (Сімферополь, 1913–1914), редактором якої був її чоловік Сергій Усов. Головною типологічною ознакою видання було те, що воно виходило в курортний сезон (із травня до вересня) сім разів на тиждень. Загалом в означений період у Наддніпрянській Україні нами зафіксовано 11 спеціалізованих курортних періодичних видань, тематичну основу яких складало питання медицини. Із них 4 журнали та 7 газет.

Княгиня Анна Шаховська – меценат Житомирського відділення Всеросійської ліги для боротьби з туберкульозом. У 1914 р. виступила видавцем і редактором журналу «Белый цветок» (Житомир, 1914).

Щорік у квітні–травні Лігою боротьби з туберкульозом проводилися «Дні білої ромашки», головним завданням яких був збір коштів на боротьбу з розповсюдженою соціальною недугою. Серед заходів передбачалось і видання газет, назви яких походили від назви символу Ліги – білої ромашки.

Редагований Анною Шаховською журнал мав традиційну емблему – білу ромашку та девізи «Цінуйте життя! Любіть життя!», «Участь у боротьбі з туберкульозом справа кожного!». Відкривалося видання програмною статтею лікаря П. Тарана «Житомир, 15 травня 1914 року». Розповідалося про день «Білої ромашки» в різних містах країни, звітувалося про використання коштів, зібраних Житомирським відділенням ліги – на них відкрито амбулаторію й планувалося будівництво санаторію. Подавалася інформація лікаря В. Гінца про діяльність Житомирського відділення Ліги у боротьбі з бугорчаткою, про підступність і жахливі наслідки цієї хвороби, пропагувалися профілактичні засоби.

Більшість матеріалів мали медичне спрямування. Окрім названих це публікації лікарів І. Альтшуллера «Амбулаторіяпопечительство, як основна форма протитуберкульозної діяльності», В. Маркузона «Охорона здоров'я дітей – надійний спосіб боротьби з туберкульозом», В. Демича «Туберкульоз і російська медицина».

В основу літературних творів – вірші, есеї, легенди, новели – також покладений символ білої ромашки (автори Бутовський, К. Роше, В. Воцинін, К. Клебановський). Невипадково Д. Айзман у своєму есе зазначив: «День білої квітки діє як прекрасні, високі та з великою силою написані художні твори. І всякий, хто працював для цього дня ... уподібнюється людині, яка потрудилася для створення художнього творіння великої цінності».

Обсяг журналу – 20 сторінок та 4 сторінки обкладинки. На десяти сторінках розміщувалися реклама та оголошення: «Роздрібне модне відділення М. Х. Вайсман:

найбільший роздрібний магазин у Житомирі. Взуттєвий відділ, модний відділ і конфіскаційний»; «Волинська губернська земська каса приймає вклади від різних осіб і закладів. На півроку – 5 %; ... на 5 років – 6,5 %»; «Об'єднаний банк. Житомирське відділення. Проводить усі дозволені банківським закладам операції»; «Земський книжковий склад пропонує до майбутнього навчального сезону книги, наочні посібники, письмові та креслярські принадлежності» та ін. Реалізовувалося видання за 5 копійок. Прибуток від поширення надходив на користь Житомирського відділу Всеросійської ліги боротьби з туберкульозом.

Видавцем і редактором журналу «Vegetarianское обозрение» (Київ, 1910–1915) після переведення редакції з Кишинєва до Києва в 1910 р. стала Катерина Кондратковська – одна із засновниць Київського вегетаріанського товариства. Біографічні відомості про неї практично відсутні, і певні факти можемо почерпнути лише зі сторінок журналу, де про неї розповідається як про активну й діяльну членкиню товариства в Києві. Зокрема у матеріалі М. Пудавова «Vegetarianська їдальня Ради Київського Вегетаріанського Товариства» («ВО». – 1909. № 2. – С. 24–26; № 3. – С. 33–35) вказується, що разом із Гриневич, Нелюбиним, Спарро та Струве К. Кондратковська виступила ініціатором створення вегетаріанської їдальні в Києві й саме до неї могли звертатись усі бажаючі записатися на харчування. І саме вона зайняла місце господині їдальні з 24 серпня 1908 р.

Народилась у Лубенському повіті Полтавської губернії. Журнал редагувала та видавала спільно з Й. Перпером. У цей час установилася періодичність виходу – 10 разів на рік, склалася структура. Основна мета – «розповсюджувати в суспільстві гуманітарні ідеї та надавати допомогу порадами й роз'ясненнями усім, хто бажає приєднатися до вегетаріанського руху». Програма журналу визначалася так: оригінальні та перекладні статті з питань вегетаріанства; популярнонаукові повідомлення про вегетаріанський режим; хроніка вегетаріанського руху в Росії та за кордоном; переклади, реферати та витримки з інтернаціональної вегетаріанської літератури; внутрішні й закордонні кореспонденції; повідомлення про вегетаріанські трудові колонії та санаторії природного методу лікування; художня література: оповідання, вірші, новели, фейлетони та вірші в прозі; біографії та некрологи з портретами видатних вегетаріанських діячів; статті з історії інтернаціонального вегетаріанського руху; статті, повідомлення та нотатки по вегетаріанському кулінарному мистецтву з меню та способами приготування страв; бібліографія і критика; суміш; питання та відповіді щодо вегетаріанства; редакційні повідомлення; оголошення.

Упродовж кількох років на сторінках «Vegetarianського обозрения» редакція вела рубрику «Пам'яті Л. М. Толстого», умістивши низку публікацій про письменника, спогади про нього, а також листи Л. Толстого до Й. Перпера.

Журнал відіграв значну роль у формуванні тематико-змістового пласта з питань культури, просвітництва, політики, суспільствознавства тощо.

Ще одна знакова тема – виступи проти полювання. Зокрема в журналі упродовж 1909–1910 рр. опубліковані твори М. Арцибашева «Кров», Д. Григоровича «Гірка доля», Д. Маміна-Сибіряка «Оленя» та І. Тургенєва «Перепілка». У 1913 р. проти полювання у своїй статті «Чи потрібно щадити всяке життя» виступив відомий кліматолог, член-кореспондент Російської академії наук А. Воейков.

Для вирішення завдань впливу на реципієнта вказаний журнал використовували письменицьку публіцистику.

Таким же чином діяла й редакція «Vegetarianського вестника» (Київ, 1914–1917). Разом із Леонідом Корабльовим у 1917 р. його редагувала дворянка Ольга Прохасько (?–1936). На той час вона вже здобула відомість і авторитет у колах київських журналістів, адже з 1910 р. видавала газету «Огни: Киевская копейка», а після її закриття – щотижневий журнал «Огни» (1911–1914). На сторінках цього часопису виступали В. Винниченко, К. Паустовський, І. Бабель та ін. Сама ж Ольга

Прохасько вправлялась у літературних оглядах. Входила до Київського релігійно-філософського товариства і з 1910 р. виконувала обов'язки секретаря, упорядкувала хрестоматію «Первые беседы о Христе: Для маленьких детей». Під час редагування «Вегетарианского вестника» їй, за визначенням П. Бранга, удалося «з'єднати християнський соціалізм із вегетаріанством» [1, с. 224].

Взявшись за видання часопису, у вітанні «До читачів» вона написала: «Важкі події, які переживає Росія, що відбилися на всьому житті, не могли не відбитися і на нашій невеликій справі. <...> Але от ідуть дні, ідуть, можна сказати, роки – люди звикають до всіх жахів, а світло ідеалу вегетаріанства потроху починає знову залучати змучених людей. Останнім часом недостача м'яса змусила пильніше звернути погляди всіх на те життя, яке не вимагає крові. Вегетаріанські ідальні зараз переповнені у всіх містах, вегетаріанські поварені книжки всі розкуплені».

Основна мета журналу – розробка вегетаріанського вчення, формулювання завдань вегетаріанського руху, об'єднання товариств та окремих однодумців шляхом детального повідомлення про все, що відбувається у вегетаріанському світі, допомоги порадами. Девіз журналу – любов до всього живого: «Видання об'єднує як усі вегетаріанські товариства і групи вегетаріанців, так і взагалі товариства і групи, які впроваджують у життя ідеали, споріднені з вегетаріанством» («ВВ». – 1917. – № 2). Цій меті підпорядковувався основний зміст: статті з вегетаріанства; художні твори (повісті, оповідання, поезії, вірші у прозі, психологічні етюди, мініатюри, щоденники та інші жанри літератури, що відображають любов до всього живого); статті з продовольчого питання (діяльність кооперативів, забезпечення продуктами харчування тощо); огляди діяльності вегетаріанських товариств, груп та окремих прихильників, огляд діяльності інших товариств, близьких за ідеями до вегетаріанства; довідковий відділ, бібліографія і критика, питання й відповіді; рецепти вегетаріанської кулінарії тощо. Серед постійних рубрик: «Швидкий здоровий дешевий обід» (рецепти, корисні продукти), «Фальсифікація продуктів домашнього вжитку», «Діти і тваринний світ», «Довідковий відділ» та ін.

На сторінках журналу захоплено віталась і Лютнева революція 1917 р.: «Розкрилися перед нами світлі врата променистої свободи, до яких давно йшов змучений народ». Усе, що довелося стерпіти «особисто кожному в нашій жандармській Росії, де з дитячих років синій мундир не давав дихати», не повинно бути приводом для помсти: їй немає місця. Емоційно сприйнялося скасування смертної кари – вегетаріанські товариства, писав Нафталь Бекерман, тепер очікують наступного кроку – «припинення всякого вбивства і скасування смертної кари щодо тварин». Також обговорювалися питання фальсифікації харчових продуктів, хвороби, викликани олійними фарбами, засуджувалася «контрреволюційна змова» генерала Корнілова тощо.

Своєю чергою Ольга Прохасько закликала вегетаріанців і вегетаріанські товариства взяти найгарячішу участь у будівництві нової держави – «Вегетаріанцям відкривається широке поле діяльності для роботи над улаштуванням у подальшому повного припинення війн».

У грудневому числі журналу за 1917 р. у статті «Справжній момент і вегетаріанство» вона так висловилася з приводу більшовицького перевороту: «Кожен свідомий вегетаріанець і вегетаріанські товариства повинні всі дати собі звіт, що являє собою справжній момент із вегетаріанської точки зору». У тексті вона вказувала, що не всі вегетаріанці – християни, вегетаріанство – поза релігією; але шлях істинного християнина не може оминати вегетаріанство. Згідно з християнським ученням, життя – дар Божий, і ніхто, крім Бога, над ним не владний. Ось чому ставлення християнина й вегетаріанця до нинішньої ситуації однакове. Іноді є, мовляв, і пробіски надії: військовий суд у Києві, виправдавши офіцера і нижніх чинів, які не пішли в бій, тим самим визнав уже права людини на свободу відмовитися від обов'язку вбивати

людей. «Шкода, – підсумовувала автор, – що вегетаріанські товариства не достатньо приділяють уваги нинішнім подіям».

У публікації «Ще кілька слів» Ольга Прохасько висловила обурення з приводу того, що війська (а не більшовики, які засідали у цей час у палаці!) на Думській площі стріляючи утихомирювали людей, які звикли збиратись у групи для обговорення подій, і це після того, як напередодні Ради робітничих і солдатських депутатів визнали владу за Радами й оголосили, що підтримують петроградські Ради. «Але як вони це проведуть у життя, нікому не було відомо, і ось ми зібралися на засідання, у нас були важливі для життя нашого товариства питання, які потрібно було вирішити. Гарячі дебати і раптом, абсолютно несподівано, як би в самі наші вікна ... стрілянина! .. <...> Ось це був перший звук революції, увечері 28 жовтня в Києві».

Грудневий номер «Вегетарианского вестника» був останнім. Редакція оголосила, що Київське товариство зазнало великих збитків від видання часопису: «Тільки за тієї умови, якби у наших однодумців по всій Росії було б багато співчуття до пропаганди наших ідей, можна було б видавати будь-які періодичні видання».

Висновки та перспективи. У результаті детального аналізу складу редакторів та видавців спеціалізованих медичних видань Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. можемо констатувати, що в цій ролі виступало лише 4 жінки: Катерина Дмитрівна Кондратковська, Ольга Петрівна Прохасько, Ольга Давидівна Усова, Анна Василівна Шаховська. Така гендерна нерівність викликана перш за все неоднозначним ставленням соціуму до медичної жіночої освіти – підготовка жінок-лікарів у Наддніпрянській Україні розпочалася лише на початку XX ст. Подальші наукові дослідження, спрямовані на вивчення участі жінок у становленні й розвитку спеціалізованої медичної преси, накопичення раніше невідомого фактологічного матеріалу сприятимуть науковим узагальненням щодо особливостей функціонування інформаційного простору минулих років, дозволять спроектувати ці знання на подальший розвиток національної соціальної комунікації.

1. *Бранг П.* Россия неизвестная: История культуры вегетарианских образов жизни от начала до наших дней / Петер Бранг ; [пер. с нем. А. Бернольд и П. Бранга]. – Москва : Языки славянской культуры, 2006. – 568 с.

2. *Колотилова Н. Н.* Институт Пастера и первые российские женщины-микробиологи: научные судьбы / Н. Н. Колотилова // Институт истории естествознания и техники им. С. И. Вавилова. Годичная научная конференция (2013). – Т. 1 : Общие проблемы развития науки и техники. История физико-математических наук. – Москва : ЛЕНАНД, 2013. – С. 198–201.

3. *Крыштопа Б. П.* Высшее медицинское образование в Украинской ССР / Крыштопа Б. П. – К. : Здоров'я, 1985. – 320 с.

4. *Садівничий В. О.* «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.): моногр. / Садівничий В. О. – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. – 360 с.

5. *Gouzevitch I.* Étudiants, savants et ingénieurs juifs originaires de l'Empire russe en France (1860–1940) / Irina Gouzevitch // Archives Juives. – 2002. – Vol. 35. – № 1. – P. 120–128.

UDC 007 : 304 : 659.3 : 303.71

Gender inequality as a sign of editorial staff of the specialized medical publications of the XIXth - early XXth centuries

Sadivnychy Volodymyr, D.Sc. (Social Communications),

Sumy State University, 2, Rymky-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine, e-mail: vol_sad@ukr.net.

The gender component of the contingent of editors and publishers of specialized medical periodic and prolonged publications, which in the middle XIXth - early XXth century were printed in 9 provinces of the Dnieper Ukraine, is investigated in this article. At this time 186 issues in the whole of periodic and prolonged publications of humane and veterinary medicine were printed. In the role of publishers, editors and founders acted more than 190 people. Only 4 women were among those who decided the editorial and publishing organizational problems. As a result of the study we can indicated that such gender inequality

is primarily due to the ambiguous attitude of society to the medical education of women – the training of female doctors in the Dnieper Ukraine has started only in the early XXth century.

Key words: *specialized issue, medicine, journalism, female editor, female author.*

Гендерное неравенство как примета редакторского состава специализированных медицинских изданий XIX – начала XX веков

Садовничий Владимир

Исследуется гендерная составляющая контингента редакторов и издателей специализированных медицинских периодических и продолжающихся изданий, в середине XIX – начале XX в. издававшихся в 9 губерниях Надднепрянской Украине. В это время в целом выходило в свет 186 периодических и продолжающихся изданий по вопросам гуманной и ветеринарной медицины. В качестве их издателей, учредителей и редакторов выступило более 190 человек. Из числа тех, кто решал редакторские и организационно-издательские вопросы, было только 4 женщины. В результате проведенного исследования отмечается, что такое гендерное неравенство вызвано, прежде всего, неоднозначным отношением социума к медицинскому женскому образованию – подготовка женщин-врачей в Надднепрянской Украине началась лишь в начале XX в.

Ключевые слова: *специализированное издание, медицина, журналистика, редактор, автор.*

1. *Brang P. Russia unknown. The cultural history of a vegetarian lifestyles from the beginning to the present day / Peter Brang ; [пер. с нем. А. Berthold and P. Brang]. – Moscow : Yazyiki slavyanskoj kulturyi, 2006. – 568 p.*

2. *Kolotilova N. N. Institut Pasteur and rossyyskye The first Women Microbiology: scientific destiny / N. N. Kolotilova // Institut istorii estestvoznaniya i tehniki im. S. I. Vavilova. Godichnaya nauchnaya konferentsiya (2013). – Т. 1 : Obschie problemyi razvitiya nauki i tehniki. Istoriya fiziko-matematicheskikh nauk. – Moscow : LENAND, 2013. – P. 198–201.*

3. *Kryishtopa B. P. Vyisshee meditsinskoe obrazovanie v Ukrainской SSR / Kryishtopa B. P. – К. : Zdorov'ia, 1985. – 320 p.*

4. *Sadivnychyy V. «Revival starts with transparency...» (Medical Press of Naddnipyanska Ukraine in the Second Half of the XIX – early XX century) : Monogr. / Sadivnychyy, Volodymyr. – Dnipropetrovsk: Serednyak T. K., 2015. – 360 p.*

5. *Gouzevitch I. Étudiants, savants et ingénieurs juifs originaires de l'Empire russe en France (1860–1940) / Irina Gouzevitch // Archives Juives. – 2002. – Vol. 35. – № 1. – P. 120–128.*

Стаття надійшла до редакції 06.03.2016

УДК 007 : 304 : 070

ЖІНОЧА ПРЕСА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПАРАМЕТРИ)

СИДОРЕНКО Наталя,

д-р філол. наук, проф.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: n.m.sydoorenko@gmail.com

У статті аналізується ринок жіночих видань в Україні періоду незалежності, звертається увага на формально-стильові та тематичні компоненти зазначеного типу періодики. Мета цього дослідження – уявити кількісно-якісні характеристики преси для жінок в Україні за останні 25 років. Об'єктом виступають часописи, призначені для жіночої аудиторії в нашій країні.

За різними джерелами з'ясовано, що за означений період в державі зареєстровано і перереєстровано приблизно 350 друкованих ЗМІ для жінок. Більшість такої преси складають видання інформаційно-пізнавально-рекламні (компоненти моди й стилю), за мовою – російськомовні, за сферою поширення – всеукраїнські, за періодичністю – місячники. Найбільші тиражі на українському ринку завжди мали транснаціональні міжнародні бренди, продукція видавничого концерну «Бурда-Україна»; часописи, створені за підтримки міжнародних європейських корпорацій; деякі національні глянцеви журнал теж користуються популярністю. Менше поширення мають традиційно орієнтована преса, газети й загалом регіональні медіа.

Ключові слова: жіноча преса, кількісні показники, типологічна структура.

Вступ. Символом нинішнього часу стає розкутість, прагнення до свободи, вільного вибору, власного погляду на сутнісні питання життя. Адже впродовж радянського періоду жінки намагалися існувати немовби у двох вимірах: зовнішньому і внутрішньому, видимому й прихованому, визначеному і потаємному. У «відкритому» світі все підпорядковувалося соціальним канонам тоталітарного суспільства з притаманним йому духом колективного світосприймання та ідеологічного відчуття. У «закритому», внутрішньому світі залишалися оманливі надії на красу, гармонію, особисті спонуки.

Історичні та сучасні реалії подібних суспільно-психологічних метаморфоз відображені навіть у назвах періодичних видань для таких ґендерно маркованих читацьких аудиторій, як чоловіки та жінки. Скажімо, в середині ХХ ст. низка жіночих видань чітко диференціювала своїх прихильниць: «Работница», «Крестьянка», «Советская женщина», «Радянська жінка» тощо. Нині спостерігається відвертий стиль навіть у назвах: «Ева», «Единственная», «Чарівниця», «Кокетка», «Леді», «Панна», «Мадонна»; інші настанови: «Отдохни», «Юу» (тобто: насолоджуйся), «Щаслива»; гасла й підзаголовки преси для жінок: «Секрети мудрої жінки», «И Бог создал Женщину», «Позволь себе все», «Маленькая энциклопедия для настоящей женщины», «Журнал про тебе і для тебе», «Все краски жизни для тебя», «Не ищите счастья, а будьте його джерелом!», «Видання для тих, хто прагне мудро жити» та ін.

Все частіше аналіз преси для жінок і чоловіків здійснюють українські дослідниці (Л. Таран, О. Пода, Т. Старченко, Н. Остапенко, В. Слінчук, В. Агеева, М. Скорик, О. Кісь, Н. Олійник, А. Волобуєва, О. Сушкова, Я. Фрондзей та ін.) [див. зокрема: 7 ; 9]; видано підручники й посібники, деякі з яких призначені для журналістів-практиків [2]; науковий погляд звернено також на використання жіночих образів у рекламі [1]. Якщо досі «нарікання» на специфіку західних масових журнальних видань зводилися здебільшого до «системи буржуазної друкованої пропаганди», «класової ідеології», «принципів споживацтва» [4], то нині існує прагнення розібратись у природі, мотивах, професійній організації подібної періодики у світі та в Україні.

Так, в останні роки не зменшується наукове зацікавлення ґендерно маркованою пресою. Г. Маркова акцентує увагу на «чоловічих журналах» («Плейбой», «Хастлер», «Men's Health», «GQ», «Максим», «XXL», «Есквайр», «Медведь», «Андрей», «Махаон» та ін.), що мають як глобальні, так і національні ознаки, виявляють свої особливості при адаптації до потреб українського інформаційного ринку [5]. М. Чорнодон у кандидатській дисертації визначила ґендерну концептосферу сучасної преси для жінок і чоловіків в Україні, обравши для розгляду як жіночі, так і чоловічі журнали загальнонаціонального та регіонального призначення [10].

Мета цього дослідження – увиразнити кількісно-якісні характеристики преси для жінок в Україні за останні 25 років. Об'єктом виступають часописи, призначені для жіночої аудиторії в нашій країні.

Методи дослідження. Для кількісних підрахунків завжди важливі статистичні дані, що, на жаль, часто відсутні в мас-медійній сфері України. Тому для виявлення існуючих друкованих ЗМІ для жінок доцільно звертатися до газетного та журнального фондів (картковий та електронний каталоги) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), щорічних довідників «Друковані засоби масової інформації України» (складених відповідно до наявності обов'язкового примірника у сховищах Книжкової палати України). Певні показники можна простежити за передплатним каталогом «Укрпошти» (але частина жіночої періодики взагалі цим шляхом не поширюється). У державному реєстрі друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності теж можна почерпнути певні відомості (пошук за відомими назвами, зіставлення, інтуїтивно-гіпотетичним методом тощо). Внаслідок такого моніторингу складено покажчик жіночої преси в Україні за 25 років, що дозволило при застосуванні типологічного методу виявити різні групи періодики, призначеної для жіночої аудиторії.

Результати й обговорення. Проблеми «розкріпачення», індивідуальності, непересічних цінностей жінки XXI ст. у духовно-культурній, економічній, політичній та інших сферах порушуються і загальноукраїнською, і спеціалізованою періодикою. Але найбільше до висвітлення цих аспектів звертаються мас-медіа, зорієнтовані безпосередньо на жіночу аудиторію.

Розглядаючи типологію як метод дослідження соціальних комунікацій та вплив ґендерного фактора на формування типологічної парадигми друкованих ЗМІ, І. Дяченко застосовує положення логічної формалізації та теоретико-множинного опису, визначаючи при цьому три «множини» видань із ґендерного аспекту: ґендерно нейтральні, ґендерно марковані (чоловічі або жіночі), умовно ґендерно марковані (на рільні читачького призначення або стереотипного читачького сприйняття» [3, с. 6–7].

Скажімо, з 1996 до 2010 р. І. Дяченко зафіксувала в «Каталогах видань України» 96 жіночих журналів. Старший науковий співробітник відділу Державного архіву друку Книжкової палати України О. Орлик нарахувала у фондах своєї установи 88 назв періодичних та продовжуваних видань для жінок за 2011–2013 рр. [6]. У покажчику «Сучасна жіноча преса в Україні» (з 1991 по 1998 рр.) схематично описано 77 газет і журналів, ще про 38 на той час існувала «неповна інформація» [8]. Серед таких бюлетенів, вісників, дайджестів та іншої періодики існували часописи, що не тільки не були включені до передплатного каталогу, а й не були зареєстровані офіційно (найчастіше – видання жіночих громадських організацій).

Використовуючи різні джерела інформації (бібліотечні каталоги, друковані покажчики, відомості Книжкової палати України та Державного реєстру друкованих ЗМІ України, щорічні передплатні каталоги Державного підприємства «Укрпошта», публікації преси та особисті контакти з жіночими громадськими організаціями), виявлено приблизно 350 назв періодики для жінок.

Починаючи з 1992 р., кількість видань для жінок в Україні постійно зростала, додавалися не лише «чужоземні» аналоги, а й з'являлася вітчизняна преса різного про-

блемно-тематичного призначення. Найбільш тиражними завжди на українському ринку були транснаціональні міжнародні бренди («Elle», «Officiel», «Cosmopolitan в Україні», «Marie Claire», «Vogue», «Touch», «Forbes Woman»), продукція видавничого концерну «Бурда-Україна» («Burda», «Лиза», «Даша», «Woman», «Cool girl», «Лиза girl», «Mini» та ін.), а також журнали, створені за підтримки міжнародних європейських корпорацій (наприклад, «Единственная», «PINK», «Полина», «Юная леди», «Вона / She»). Не відстають від них за розповсюдженням і деякі національні глянцеви журнали («Натали», «Женский журнал / Женский журнал New», «Ева», «Diva», «Счастливая»). Менше поширення мають традиційно орієнтовані журнали, газетно-журнальні видання й ті, що мають регіональне призначення («Жінка», «Вінничанка», «Твоя подружка», «Женские секреты», «Пани», «С тобой», «Кудесница», «Летающие домохозяйки», «Жінка і життя», «Я – жінка», «Я – киянка»). За популярністю і накладом в сегменті жіночої преси в Україні поступаються газети (найчастіше локального характеру), хоча й мають постійну читацьку аудиторію («Киянка», «Женская магия», «Интересная газета» (блок «F» – для женщин), «Порядница», «Петровна», «Ты», «Женская газета» та ін.).

Варто наголосити й на тому, що часто видавничі концерни, що продукують низку жіночих видань, зосереджують у своїй читацькій орбіті ще ціле коло періодики, до якої безпосередньо звертаються жінки («жіночі історії», дім – побут – сад, різноманітні поради й рецепти, догляд за дитиною, краса та здоров'я). Так, із назвою «Лиза» пов'язані часописи, призначених видавництвом «Бурда-Україна» для різносторонньої діяльності жінки: «Лиза. Мой уютный дом» (видається з 1998 р.), «Лиза. Girl» (із 1998 р.), «Лиза. Мой ребенок» (із 2001 р.), «Лиза. Гороскоп» (із 2002 р.), «Лиза. Приятного аппетита» (з 2006 р.), а також журнали для дозвілля: «Лиза. Сканворды» (з 2008 р.), «Лиза. Кейворды» (з 2009 р.), «Лиза. Кроссворды. Сборник» (з 2011 р.), «Лиза. Кроссворды» (з 2012 р.), «Лиза. Ключворды» (з 2013 р.). Творчий портфель одного з солідних видавничих домів у нашій країні – «Едіпрес Україна» представлений (окрім уже згаданих брендів) такими періодичними виданнями, як «VIVA! Україна», «Luxury life», «VIVA! Биография», «VIVA! Beauty», «Твой малыш», «Хорошие родители», «Мама и я», «Твое здоровье», «VIVA! Decog», «Уютная квартира», «Приватный дом», «Любимая дача», «TV Экран» та ін.

До окремої групи належать жіночі видання громадських організацій: «Панна» (Міжнародний фонд «Панна», Харків), «Марианна» («Фемін-інформ», Харків), «Я – жінка» (однойменний жіночий центр, Черкаси), «Очима жінок» (НГО «Жінки у ЗМІ», Київ), «Феміна» (товариство «Прогресивні жінки», Вінниця), «Українка» (Союз українок, Київ), «Любомира» (Жіночий інформаційно-реабілітаційний центр «Любомира», Київ), «Бюлетень Гендерного бюро» (Київ), «Кам'яний Брід» (Міжнародна організація «Жіноча громада», Луганськ) та ін. Найчастіше на шпальтах подібної преси порушуються питання політичних прав, незалежності, рівноправності, юридичного захисту жінок, запобігання продажу жінок, насилля в сім'ях тощо.

Більшість видань для жінок дотримуються загальноприйнятих формул створення краси, затишку, елегантності, практичності, відчуття «свята» в усьому (спілкуванні, кар'єрі, дозвіллі). Хоча в багатьох публікаціях відчутною є постійна боротьба з «патріархальними залишками» і стереотипними уявленнями про «рольові стосунки», гендерний баланс – не основна мета жіночих видань. Поінколи ще присутні традиційні міркування: «кухня» і «дім» – цілий космос, тож завдання кожної жінки в новому тисячолітті – знайти «свої двері й у цей космос увійти» (інтернет-журнал «WWWoman»).

Відчувається і помітне «омолодження» читацької аудиторії журналів «жіночої краси і стильної поведінки». Зокрема це стосується часописів «для дівчат» різного вікового рівня: дитячого читання («Аліса», «Даша», «Маленькая леди»), звернення до підлітків («Мадемуазель», «Планета подростков», «Юная леди»), а також «но-

вого покоління» (приблизно 14–25-літнім адресовані «Yes», «Cool-girl», «PINK», «Oops!», «Лиза. Girl» та ін.).

В останнє десятиліття активно розвиваються також інтернет-журнали (паралельно функціонують такі визначення, як: мережеві, он-лайн, електронні періодичні видання) для жінок в Україні. Серед них можна знайти «інформаційний ресурс для ділових, успішних і цілеспрямованих жінок» «LadyBoss», щомісячний жіночий он-лайн журнал в Івано-Франківську «Ptashechka», жіночий журнал новин у світі моди й стилю «Glanec» (Київ), жіночий он-лайн журнал «Beauty Woman», жіночий сайт «ФорЛав», портал про моду й красу «Dolce-lady», інтернет-журнали «Woman to Woman» (у перекладі – «Между нами, девочками»), «Alina-style» (Суми, 2008–2012), «Каба» (2009–2014), «Женские откровения», «Капризы маленьких девочек», «Настроение» тощо.

Слід визнати, що останнім часом помітна певна конкурентна боротьба на ринку жіночої преси в Україні: не всі часописи витримають фінансово-економічний (а часом – і політичний) тиск, відбувається перерозподіл капіталу і власників, Якщо наприкінці 90-х рр. ХХ ст. налічувалося понад 100 газет і журналів, бюлетенів і вісників для жіночої (або – переважно жіночої аудиторії) [див.: 8], то нині ці показники зросли втричі. Суттєво за 25 років не змінилася географія видавничих центрів зазначеної періодики: лідером завжди є Київ, по 10–15 видань зафіксовано у Львові, Харкові, Тернополі, Донецьку (до 2014 р.); значно менші показники у таких містах, як Вінниця, Дніпропетровськ, Черкаси, Ужгород, Запоріжжя, Луганськ, Одеса, Кіровоград та ін. Але не тільки обласні центри сприяли появі жіночих газет і журналів; це зокрема Кременчук Полтавської області («Анастасія», «Жіночий погляд»), м. Кривий Ріг («Женская газета», «Личная жизнь») і смт Покровське Дніпропетровської області (газета «Берегиня»), Маріуполь Донецької області («Женская логика») тощо.

Важливим компонентом типологічної структури періодики виступає проблемно-тематичний зріз друкованих ЗМІ. Досі в цьому питанні не існує спільних підходів, тому в одній категорії часто може опинитися преса, відібрана за цільовим, віковим, інформаційним призначенням (для представниць різних жіночих професій; різних вікових груп; релігійного, медичного, сімейного, соціального призначення; «жінкам з високим рівнем доходу», елітні й ділові, літературно-художні й масово-популярні тощо) [див. зокрема: 6 ; 9]. Не вдаючись у подробиці типологічних схем (насамперед має відбутися певна взаємодія теорії та практики: кореляція існуючих державних стандартів, зокрема щодо видів видань, і наукових рішень, а також відповідність програми часописів безпосередньому змісту), окреслимо найбільш виразні сегменти жіночої преси.

Так, незначний відсоток журналів для зазначеної аудиторії адресовано читачам національних меншин України: словацькою мовою «Dovera» в Ужгороді, єврейський колорит мають «Идише момэ / Аидише моме» (Донецьк) і «Мир еврейской женщины» (Луганськ). Майже незаповненою лишається ніша релігійних видань, де присутні жіночий християнський журнал «Надежда для тебя», газета «Діти Марії» (засновник – Жіноче християнське Марійське товариство «Милосердя»), журнал «Православная женщина», «Кудьтурно-просвітницький православний журнал «Самарянка». На початку 2000-х років набули популярності спеціалізовані видання для жінок: медичні («Женский доктор», «Женский журнал «Здоровье», «Женский журнал «Здоровье New», «Женское здоровье», «Здоров'я жінки», «Здоров'я жінки в Україні», «Репродуктивное здоровье женщины», «Худеем легко»); пов'язані з материнством та вихованням дитини («Мать и дитя», «Мама и малыш», «Мой ребенок»); для тих, які захоплюються автомобілізмом («АвтоЛеди», «Авто і Леди», «Женский автомобильный журнал», «LQ Driver» тощо. Не втрачає свого авторитету преса прикладного, побутового характеру («Ваша помощница», «Дарина – готовим вместе», «Майстриня», «Порадниця», «Хазяечка», «Хозяюшка»).

На цьому тлі більшість преси для жінок в Україні складають видання інформаційно-пізнавально-рекламні (компоненти моди й стилю), за мовою – російськомовні, за сферою поширення – всеукраїнські, за періодичністю – місячники. Існує також тенденція злиття жанрово-формальних ознак (життєві історії) і тематично-змістового наповнення («історії життя»). Щоправда, не всі такі «журнали історій» є безпосередньо жіночими. Однозначно за назвою часопису та змістом до жіночої періодики належать «Життя і жінка», «Женские истории», «Личная драма. Женское счастье», «Жіночі історії – листи читачів», «Найкращі жіночі історії»). Ймовірно, основною читацькою аудиторією для різних «історій» («Вера, Надежда, Любовь», «Історії по життя», «Історії про кохання», «Истории из жизни», «Караван історій», «Моя история», «Любимые истории», «Успехи и поражения», «Story» – приблизно 60 часописів) є жінки, але й «чоловічий компонент» не можна ігнорувати (як у площині авторства, так і використання інформації).

На рівні «умовно гендерно маркованих» сьгодні сприймаються і численні газетно-журнальні видання для сім'ї. Більшість таких часописів у своїй назві мають слова «дім» і «сім'я» («Сім'я», «Сім'я і дім», «Семейный очаг», «Семейная заря», «Семейная газета», «Справи сімейні», «Твій дім», «Ти і я і вся сім'я» тощо, загалом – понад 100 назв). У підзаголовку видань «Академия», «Angel», «Біла хага», «Вечорниці», «Добродій», «Колаж», «Мелочи жизни», «Ника», «Пассаж», «Полис», «У самовара» та ін., що видавалися чи й досі функціонують у Харкові, Чернігові, Одесі, Києві, Дніпропетровську, Мелітополі, Нікополі та інших містах України, найчастіше зазначено: «журнал для всієї сім'ї», «газета для дому, для сім'ї», «культурно-освітня газета для сім'ї, газета для домашнього читання», «для читання в родинному колі». Трапляються тут і релігійні видання: «Голубка» (Червоноармійськ), «Купол» (Київ), «Светоч» (Луганськ), «Християнська сім'я» тощо. Але не варто подібні часописи зараховувати до жіночих, хоча в родинному колі, в духовному вихованні сім'ї чи не головна роль завжди відводилася жінці-берегині домашнього затишку.

Тож на рівні кількісних показників, якісних характеристик, визначення типологічної парадигми української преси, зокрема й часописів для жінок, варто ще скрупульозно працювати дослідникам у галузі журналістикознавства.

Висновки та перспективи. При значному зростанні кількості назв жіночих газет і журналів, а також альманахів, календарів, бюлетенів, їх тиражів та якості (глянець додає престижності, успішності, поліграфічної вишуканості), медіаринок у цьому сегменті, а особливо географія видань залишаються досить локальними (більшість видаються у Києві (понад 50 %), а також кількох містах України – Львові, Харкові, Тернополі). Перевага елітарних журналів не звільняє від пошуків можливостей (як творчих, так і фінансових) для створення ширшої палітри високопрофесійних видань інтелектуального, літературного, художнього, інформаційного, національного спрямування; видань, які б задовольняли естетичні смаки, освітні зацікавлення, кар'єрні амбіції, соціально-психологічні запити сучасної жінки.

На проблемах соціального розкріпачення, виявлення індивідуальності, зображення внутрішніх і зовнішніх цінностей сучасної жінки в духовно-культурній, економічній, політичній сферах зосереджена увага багатьох ЗМК, але частіше звертається до цих аспектів (у житті, поведінці, моді, психології, кар'єрі тощо) безпосередньо жіноча періодика.

1. *Белікова Ю. В.* Гендерні бізнес-ідентичності та реклама / *Белікова Ю. В.* – Х., 2009. – 159 с. Бурейчак Т. С. Конструювання гендерних ідентичностей в дискурсах реклами : автореф. дис. ... канд. соціол. н. / Бурейчак Т. С. – К., 2007. – 23 с.

2. *Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість : практич. посіб. для журналістів та працівників ЗМІ.* – К., 2004. – 76 с.; *Гендерні медійні практики : навч. посіб. з гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навч. закладів.* – К., 2014. – 206 с.; *Гендер для медій : підруч. із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / Марценюк Тамара, Маєрчик Марія, Малес Людмила та ін.* – К., 2013.

3. Дяченко І. М. Типологічна парадигма гендерно маркованих журналів в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. соц. ком.: 27.00.04 / Дяченко Ірина Миколаївна. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

4. Кирьянова О. Г. Американские женские журналы как тип массовых пропагандистских знаний / О. Г. Кирьянова // Вестник Московского университета. Серия журналистика. – 1978. – № 1. – С. 80–91.

5. Маркова Г. Е. «Чоловічий журнал» у контексті гендерної преси (глобальне і національне) : автореф. дис. ... канд. н. соц. ком.: 27.00.04 – теорія та історія журналістики / Маркова Ганна Едуардівна; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 20 с.

6. Орлик О. Сучасні українські періодичні та продовжувані видання для жінок: типологічно-тематична характеристика / Олена Орлик // Вісник Кн. палати. – 2014. – № 10. – С. 35–38.

7. Передирій В. Жіноча доля на тлі доби : літопис жіночого руху у світлі українських видань / Валентина Передирій, Наталя Сидоренко, Тамара Старченко. – К., 1999. – 120 с.; Сушкова О. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Олена Сушкова; МОН України, Сум. держ. ун-т. – Суми, 2009. – 143 с.; Сидоренко Н. М. Гендерні ресурси сучасних мас-медіа : навч. посіб. / Н. М. Сидоренко, А. М. Волобуєва, Н. Ф. Остапенко. – К., 2012. – 111 с.

8. Сучасна жіноча преса в Україні : покажчик / упоряд. А. М. Волобуєва, Н. М. Сидоренко. – К., 1998. – 76 с.

9. Фрондзей Я. Р. Періодична преса як джерело вивчення жіночого руху в роки незалежності / Фрондзей Я. Р. [Електронний ресурс] // Наукові праці. Історія. – Миколаїв, 2007. – Т. 74. – Вип. 61. – С. 140–142. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=10&s=1&t=74>. – Дата доступу: 12.02.2016.

10. Чорнодон М. І. Гендерна концептосфера сучасної періодики для жінок і чоловіків в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук соц. комунік. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / М. І. Чорнодон. – К., 2016. – 18 с.

UDC 007:304:070

Periodicals for Women in Ukraine during the period of Independence (quantitative and qualities parameters)

Sydorenko Natalya, D.Sc. (Philology),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: n.m.sydorenko@gmail.com

The article analyses the segment of periodicals for women in Ukraine during the years of independence. Attention is given to the format, style and thematic components of the media. Research underlines the main quantitative and qualitative parameters of the periodicals for women in Ukraine for the last 25 years.

Due to different sources, approximately 350 printed media for women were registered and re-registered in Ukraine. Most of them are informational and cognitive with a considerable part of advertising (components of fashion and style), the language of publications mostly is Russian; such media in most cases are distributed in all regions of Ukraine; editors prefer to publish such newspapers and magazines monthly. Transnational and international brands (such as Elle, Official, Cosmopolitan в Україні, Marie Claire, Vogue, Touch, Forbes Woman), media products of the famous media group «Burda Ukraine» always have the highest circulation; those periodicals are usually subsidized by the international media corporations. Some national glance magazines became also popular among readers. The traditionally oriented press, as well, as newspapers in whole and regional printed media have less circulation.

The geographic of publishing for women has not changed substantially for the last two decades: Kyiv still remains a leader in the segment of women's media; then Lviv, Kharkiv, Ternopil, Donetsk (till 2014) proposed about 10–15 newspapers and magazines for their audience; considerably less indexes have such cities as Vinnytsa, Dnipropetrovsk, Cherkasy, Uzhorod, Zaporizha, Lahans'k, Odesa, Kirovograd, etc.

Key words: periodicals for women, quantitative parameters, typological structure.

Женская пресса в Украине периода независимости (количественно-качественные параметры)

Сидоренко Наталья

В статье анализируется рынок женских изданий в Украине периода независимости, обращено внимание на формально-стилевые и тематические компоненты указанного типа периодики. Цель этого исследования – подчеркнуть количественно-качественные характеристики

прессы для женщин в Украине за последние 25 лет. Объектом являются периодические издания, предназначенные для женской аудитории в нашей стране.

С учетом различных источников установлено, что за обозначенный период в нашем государстве зарегистрировано и перерегистрировано приблизительно 350 печатных СМИ для женщин. Большая часть этой прессы – издания информационно-познавательного-рекламного (компоненты моды и стиля), по языковым особенностям текстового материала – русскоязычные, относительно сферы распространения – всеукраинские, по периодичности – месячники. Самые большие тиражи на украинском рынке всегда принадлежали транснациональным международным брендам, продукции издательского концерна «Бурда-Украина»; женской прессе, созданной при поддержке международных европейских корпораций; популярностью пользуются и некоторые национальные гляцевые журналы. Менее распространены традиционно ориентированная пресса, газеты и региональные медиа.

Ключевые слова: женская пресса, количественные показатели, типологическая структура.

1. *Belikova Yu. V. Gender business-identities and advertising / Belikova Yu. V. – Kharkiv, 2009. – 159 p. Burejchak T. S. Construction of gender identities in the discourses of advertising: thesis for PhD in Sociology / Burejchak T. S. – Kyiv, 2007. – 23 p.*

2. *Gender resources of the Ukrainian mass media: the price and quality: practical textbook for journalists and media practitioners. – Kyiv, 2004. – 76 p.; Gender media practices: textbook on gender equality and nondiscrimination for the students of higher schools. – Kyiv, 2014. – 206 p.; Gender for media: textbook on gender theory for journalism and other social and humanitarian specialties / Martsenyuk Tamara, Majerchuk Maria, Males Lyudmyla and others. – Kyiv, 2013.*

3. *Dyachenko I. M. Typological paradigm of the gender marked magazines in Ukraine at the end of the XX and the beginning of the XXI centuries: thesis for PhD in social communications: 27.00.04 – theory and history of journalism / Dyachenko Iryna Mykolajivna. – Zaporizha, 2012. – 20 p.*

4. *Kiryanova O. G. American women’s magazines as a type of mass propaganda knowledge / O. G. Kiryanova // Vestnik Moskovskogo universiteta. – 1978. – № 1. – P. 80–91.*

5. *Markova H. E. «Men’s magazine» in the context of gender periodicals (global and national aspects): thesis for PhD in social communications: 27.00.04 – theory and history of journalism / Markova Hanna Eduardivna; Oles’ Honchar National University of Dnipropetrovsk. – Dnipropetrovsk, 2015. – 20 p.*

6. *Orlyk O. Modern Ukrainian periodic and extensible media for Women: typological and thematic characteristic / Olena Orlyk // Visnyk Knyzhkovoji Palaty. – 2014. – № 10. – P. 35–38.*

7. *Peredyrij V. Women’s destiny in the context of the epoch: chronicle of the women’s movement due to the Ukrainian periodicals / Valentyna Peredyrij, Natalya Sydorenko, Tamara Starchenko. – Kyiv, 1999. – 120 p.; Sushkova O. Periodicals for women in Ukraine: dynamics of development and conceptual features: [textbook for students of higher schools] / Olena Sushkova; Ministry of Education and Science of Ukraine, State University of Sumy. – Sumy, 2009. – 143 p.; Sydorenko N. M. Gender Resources of the modern mass media: textbook / N. M. Sydorenko, A. M. Volobujeva, N. F. Ostapenko. – Kyiv, 2012. – 111 p.*

8. *Modern Periodicals for Women in Ukraine: index / comp. by A. M. Volobuyeva, N. M. Sydorenko. – Kyiv, 1998. – 76 p.*

9. *Fronzdej Ya. R. Periodicals as a source for studying women’s movement in the period of independence / Frondzej Ya. R. [Electronic resource] // Naukovi pratsi. History. – Mykolaiv, 2007. – V. 74. – Vyp. 61. – P. 140–142. – Reference: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=10&s=1&t=74>. – Accessed: 12.02.2016.*

10. *Chornodon M. I. Gender concept sphere of the modern periodicals for women and men in Ukraine: thesis for PhD in social communications: 27.00.04 – theory and history of journalism / Chornodon Myroslava Ivanivna; Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2016. – 18 p.*

Стаття надійшла до редакції 22.05.2016

УДК 007 : 304 : 070

«ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ» У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНИХ МЕДІА УКРАЇНИ

БОЙКО Алла,

д-р філол. наук, проф.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: boyko_alla@ukr.net

Висвітлюється ідейно-тематична палітра релігійних медіа України для жіночої аудиторії. Розглядаються теми, ідеї, концептуальні особливості публікацій. Подається ретроспективний аналіз «жіночого питання» у православних газетах і журналах ХІХ – початку ХХ ст. Акцентується увага на питаннях взаємовідносин у шлюбі, вихованні дітей, а також на низці проблем, що постали в ХХІ ст. перед усім світом та українським суспільством.

Ключові слова: жіноча аудиторія, проблеми жінок в Україні, засоби масової інформації, релігійні медіа, шлюб, виховання дітей.

Вступ. Уплив засобів масової інформації (і ширше – всієї масової культури) на формування особистості є популярною темою для вивчення фахівцями з психології, педагогіки, масової комунікації та інших наук.

Той факт, що працівники медіа наполегливо пропонують певні моделі поведінки, а некритично налаштовані маси їх приймають, відзначений у багатьох працях дослідників ЗМІ [див., напр., 1–3]. Найуразливішими в цьому аспекті є жінки від 14 до 28 років, про що теж неодноразово зазначалось у наукових працях [4; 5]. Тема медіа для жіночої аудиторії досить популярна в українському журналістикознавстві [6; 7; 8]. Актуальна вона і для зарубіжних дослідників [9; 10]. Власний аналіз медіа для жінок та дослідження, зроблені у деяких працях, присвячених цим ЗМІ, дозволили дійти висновку, що цей сегмент ЗМІ, а також інша масова продукція для жінок обмежують коло інтересів аудиторії. У пресі цього сегмента переважно висвітлюються лише проблеми, які можна окреслити таким чином: «кохання», «любовний трикутник», «мода», «діти», «кар'єра», «здоровий спосіб життя», «шопінг», «подорожі» та деякі інші. Медіа цього сегмента формують і поширюють образи та поведінкові моделі, що сприймаються, і часто некритично копіюються представницями цієї статі.

Між тим, «жіноче питання» виявляється настільки серйозною і важливою проблемою для українського суспільства, що його обговоренню присвячуються різні публічні заходи на кшталт наукових конференцій, «круглих столів», медіа-дискусій, тренінгів та ін. [див., напр., 11]. Утім, дослідники ЗМІ, філософи, психологи та культурологи для аналізу так званої жіночої проблематики майже ніколи не звертались до медіа релігійних організацій, де ці проблеми часто порушуються і висвітлюються з різних аспектів.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження за основу взято описові методи досліджень. Як фундаментальний використано структурно-функціональний метод.

Результати й обговорення. Для релігійних ЗМІ ця тема не нова, її торкалися ще у ХІХ – на початку ХХ ст. Уважаємо, що варто провести ретроспективний аналіз висвітлення «жіночої теми» в релігійних газетах і журналах. Для прикладу візьмемо часописи, що виходили під егідою православної церкви, оскільки саме православ'я було домінуючою релігією в Україні зазначених часів, а також тому, що саме в періоді цього сегмента багато уваги приділялось проблемам жінок. Вагомим фактором вважаємо також і той, що концепція висвітлення «жіночого питання» у цій пресі була типовою для релігійних видань різних конфесій.

Вказана проблема у ЗМІ віддзеркалювалася комплексно, а саме: жінка та діти, жінка та сім'я, позашлюбні діти, жінка й освіта, права жінки, жіночі образи в художній літературі й мистецтві, жінка та політика та ін.

Усебічний розгляд цього питання як найактуальнішого для кінця XIX та початку XX ст. на сторінках православної преси супроводжувався багатим фактографічним матеріалом, що свідчить про детальне вивчення проблеми й глибоке розуміння психологічного стану жінки. У журналі «Вера и разум» було опубліковане дослідження «Жінка та її роль у складному процесі формування національностей» про зв'язок соціальної ролі жінки з ментальністю нації та релігійними віруваннями (1906. – № 2 – С. 7). Роль жінки трактувалась у контексті збереження нації, традиційних етичних норм, системи виховання і національної ідентичності. На широкому історичному тлі – від біблійних часів і до XIX ст. – розглядалася роль жінки у становленні моралі суспільства, розвитку сімейних стосунків, етикетних та обрядових норм. А також багато уваги приділялося феміністському руху, дуже популярному на той час у Європі.

На шпальтах церковних часописів до участі жінки в суспільному житті ставилися неоднозначно. Так, автори «Листка» констатували: «Женщини щораз більше забираються до всяких заводів, а число їх працюючих змагає ся с каждым днем» (Листок. – 1900. – 16 падолиста; *Збережено орфографію джерела.* – А. Б.). Разом із тим автори цих часописів виступали проти тяжкої праці жінки на заводах та у хліборобських родин (Листок. – 1901. – 1 лют.). Цю саму тему розвивав М. Федоровський у доробку «До сучасних розумінь проблеми взаємовідносин чоловіка і жінки». Питання жіночої освіти він пропонував вирішувати згідно з природою та соціальною роллю жінки: «Спостерігати жінку у військовому чині чи депутаткою зборів, чи суддею не настільки бажано, як бути їй матір'ю сімейства, чи вчителькою, чи сестрою милосердя» (Вера и разум. – 1905. – № 12. – С. 49). Тож можна констатувати, що автори церковної преси першими на теренах України виступили проти важкої праці жінки, а також проти занять справами, що традиційно вважаються непринадними для жінок.

Призначенням жінки, на думку релігійних діячів, є материнство. Красномовним підтвердженням цієї тези може бути низка статей, одна з яких має виразну назву «Про високе призначення матері» (Почаевский листок. – 1913. – № 44). У статті жінкам нагадується, що у повсякденному житті, вихованні дітей, ставленні до людей вони мусять орієнтуватися на Божу Матір – втілення морального ідеалу християнства. Ці самі ідеї акцентуються в публікації анонімого автора під назвою «Жінка-селянка в оздоровленні села» (Подолія. – 1911. – № 132).

Однією з найцікавіших статей, присвячених цій тематиці, була публікація священика П. Фоміна «Християнська релігія, мати і діти». Автор уважав материнство однією з найважливіших соціальних проблем, що гостро постала перед суспільством. Публікуючи статистичні дані про зменшення кількості шлюбів і спад народжуваності, він робив висновок про те, що у суспільстві відбувається процес відмови жінки від материнства, що свідчить про її прагнення до егоїстичних задоволень: «Геть майбутнє життя заради насолоди!». Спотворення жіночої природи, писав П. Фомін, є наслідком ненормальних законів суспільства, нерозуміння мети шлюбу, розрахунків у шлюбних стосунках тощо. Характерні висновки, зроблені автором, такі: «Питання про сучасний стан матері у вихованні дітей вказує ... на його органічний зв'язок з тим, наскільки нація і середовище просякнуті релігійним духом» (Вера и разум. – 1905. – № 1. – С. 454). І далі автор, завершуючи свої роздуми на цю тему, зазначав, що лише християнство створило культ матері і лише ця релігія вказує жінці шлях до емансипації.

Проблеми шлюбних стосунків у їх християнському розумінні висвітлювались у багатьох статтях, опублікованих на шпальтах церковних часописів. Проте найціка-

вішими вважаємо праці П. Кудрявцева «Сутність церковного шлюбу» (Руководство для сільських пастыррей. – 1903. – № 18), у якій автор полемізував із концепціями В. Розанова щодо цього питання, А. Журавського «Таємниця кохання і таємниця шлюбу» (Христианская мысль. – 1917. – № 1), присвячену висвітленню концепцій шлюбу В. Соловйова, Л. Толстого, З. Фрейда та їх критиці.

На сторінках українських православних церковних видань, що виходили на теренах сучасної України, позитивно поставилися до прийняття державного указу щодо позашлюбних дітей. Згідно з ним таким дітям надавалися рівні з іншими права. Цю проблему автори церковних видань розглядали з гуманістичних позицій, відстоюючи ідею про те, що якщо Бог дав життя, то воно не може бути поза людськими законами. У згаданому питанні православні публіцисти близькі до позицій феміністичного руху, до якого, як свідчать публікації у церковних часописах, ставилися неоднозначно.

Рух суфражисток у багатьох публікаціях православної преси висвітлювався з позицій християнської моралі й історично сформованих поглядів на місце жінки в суспільстві. У ньому визначалися позитивні та негативні аспекти боротьби жінок за свої права, прогнозувався розвиток цього явища, який, до речі, майже повністю виправдався.

Духівництво негативно ставилося до участі жінок у політичній боротьбі, вважаючи що тим самим «душа жінки... позбавляється своїх вищих цінностей...» (Подолія. – 1914. – № 4. – С. 122). Захоплення ідеями визвольного руху, зокрема марксистськими, трактувалось як чергова мода. Абсолютизуючи роль художньої літератури у процесі виховання молоді, автор цитованої статті відзначав: «Більшість читаючих дівчат... захоплюються «ключами щастя», «арцибашевщиною» та іншими еротично-цинічними творами... А читати романи Достоевського, Лескова, Писемського дівиці нудно» (Подолія. – 1914. – № 4. – С. 12).

Така позиція церкви у цих питаннях була об'єктом для дискусій у світській пресі того часу. Вважалося, що такі погляди дискримінують жінку, закріпачують її як індивідуальність та особистість. У православних виданнях ніколи не розглядали подібні проблеми поза літературним контекстом, тим самим не лише критикуючи ті чи інші художні твори, а й даючи своїй аудиторії певні настанови щодо їх сприйняття.

Отже, обговорюючи моральні аспекти існування тогочасного суспільства, автори церковної преси засуджували етичні погляди деяких письменників, тим самим активно протидіючи їх впливові на суспільство.

Безсумнівним лідером за кількістю критичних публікацій, присвячених його художнім і філософським творам, у православної періодиці був Л. Толстой; не залишилася поза увагою також творчість М. Арцибашева, Н. Вербицької, Ф. Сологуба. Із цих позицій розглядалася творчість Марка Вовчка і Жорж Санд. На думку релігійних публіцистів, літературними творами письменники та поети намагалися зруйнувати традиційну ментальність, неважаючи на те, що привабливість традицій полягає саме в їх добровільному сприйнятті й засвоєнні на підсвідомому рівні. Жодні емоційно-експресивні почуття, талановито описані в романах чи поемах та віршах, не можуть зруйнувати традиції, не руйнуючи особистості. Саме ця теза домінувала у статтях, присвячених впливу модерністської літератури на суспільство. (Необхідно зазначити, що ця тема є актуальною і сьогодні. Вплив масової культури (в сучасному варіанті – журналів для жінок, так званих жіночих романів, серіалів, ток-шоу, реаліті-шоу, а також іншої продукції для масової аудиторії) є об'єктом для вивчення фахівцями з комунікації [3, с. 12]. Проте майже ніхто не звертається до релігійних постулатів, що віддзеркалились у медіа. Втім, там можна знайти теми, ідеї, проблеми, варті уваги дослідників).

«Жіноче питання» дуже тісно пов'язувалося з проблемою шлюбних розлучень, що на той час хвилювала громадську думку. Звісно церква в цьому питанні

ні стояла на консервативних позиціях, намагаючись зберегти традиційні духовні орієнтири.

Домінантою у статтях, присвячених «жіночому питанню» і ширше – усьому комплексу моральних проблем, стало поняття традиції як однієї з найважливіших соціальних функцій, яку духівництво намагалося зробити у сприйнятті аудиторії привабливою і необхідною для існування як окремої особистості, так і всього суспільства загалом.

Маємо зазначити, що такі самі трактування «жіночого питання», ідеї та домінанти звучали зі шпальт католицької, греко-католицької, протестантської преси кінця XIX – початку XX ст. Отже, в періодиці зазначеного сегмента того періоду обговорювалися проблеми жіночої освіти, праці, роль жінки в родині (жінка та діти, питання розлучення, позашлюбних дітей, «вільного кохання» тощо) [13].

У XX–XXI ст. ці теми виявились актуальними для багатьох християнських медіа, в яких порушуються соціальні проблеми. Дослідниця О. Керц на основі аналізу контенту католицьких ЗМІ виокремила 32 напрями соціальної проблематики. Серед них ті, що стосуються жінок, такі як: сім'я; опозиція абортам; родинні цінності; виховання дітей; відповідальне батьківство; репродуктивні технології; становище жінки в суспільстві; заробітчанство, або трудова еміграція (цю проблему відносимо до жіночих, оскільки їх серед представників трудової еміграції значно більше, ніж чоловіків); проституція; питання контрацепції; роль жінки в родині; шлюб; так зване вільне кохання, розлучення та ін. [14].

Можемо додати ще кілька не менш важливих проблем, порушуваних у релігійних медіа: жінка в добу соціальної кризи; милосердя; психологічні проблеми у шлюбі й родинному житті; жінка і соціальне сирітство; ставлення жінки до людей похилого віку, хворих, бідних; гендерна нерівність у політиці, економіці, культурі; гендероцид; торгівля людьми, переважно жінками та дітьми; переосмислення ролей «чоловік–жінка» під час війни; жінки-військові, волонтерки; еміграція; роль жінки у збереженні традицій; гомосексуалізм; «віртуальне кохання», проблеми самотності; хвороби; самогубство та ін. Багато традиційних проблем для жіночої аудиторії, що висвітлювались у релігійних часописах, переосмислюються згідно з вимогами сучасності.

Під егідою релігійних організацій в Україні виходить кілька ЗМІ, орієнтованих на жіночу аудиторію. Це журнали «Кана» і «Твоя щаслива родина» (УГКЦ), «Самарянка» (УПЦ МП), «Мир єврейської жінчини» (друкований орган Всеукраїнської громадської організації «Українська незалежна рада єврейських жінок»), «Эсфирь» (Церква адвентистів сьомого дня), програма «Женский клуб» на порталі «Іслам для всіх», сайти «Школа для вагітних», «Школа щасливого материнства св. Анни» (УГКЦ) та ін. Висвітленню жіночих проблем присвячені численні публікації у «Католицькому віснику» та інтернет-порталі «CREDO». Також проблеми жіночої аудиторії висвітлюються у багатьох інших релігійних ЗМІ, що так чітко зазначають аудиторну спрямованість.

Ми не диференціюватимемо зазначені медіа за конфесійними ознаками й не наголошуватимемо на різних тлумаченнях обряду, етико-філософських і теологічних особливостях тощо, оскільки в цій статті акцентується тематичний аспект. Варто зазначити, що проблеми, порушені в названих медіа, є типовими для всіх релігійних ЗМІ, та концепція їх висвітлення ідентична.

На шпальтах журналу «Кана» так зване жіноче питання обговорюється в контексті проблем сучасної України. «Класична» для жіночих медіа проблема «чоловік–жінка» висвітлюється у публікаціях, що мають красномовні назви, з яких уже зрозуміла концепція статті: «Займатись сексом легко, любити – важко!» (травень, 2016), «Подружня сварка під мікроскопом» (листопад, 2012), «Ремонт домівки і стосунків» (червень, 2014), «Тягарі за давнених подружніх образ» (вересень, 2013),

«Проблеми подружжя – хто допоможе?» (лютий, 2013), «Що робить з чоловіка чоловіка» (червень, 2015), «Любомир Гузар: Не треба робити з жінок чоловіків» та ін. Цікаво, оригінально і психологічно обґрунтовано висвітлюються теми стосунків із дітьми: «Не живіть заради дітей!» (грудень, 2015), «Перерізати пуповину!» (грудень, 2015), «Про якісне спілкування батьків із дітьми» (березень, 2013), «Як не виховати ледаря!» (травень, 2016), «Не замінюй себе подарунком» (грудень, 2012) та багато інших публікацій.

На таких самих ідейно-тематичному й глибоко-психологічному рівнях висвітлюються жіночі проблеми в часопису «CREDO», наводимо приклади заголовків: «Про випробування в любові» (вересень, 2009), «Ти повернешся!» (тема кохання і війни на Донбасі; червень, 2015), «Проблеми католицько-православних шлюбів» (травень, 2015), «Бог і тіло: золото, ладан, мир» (січень, 2015), «Екзорцист: демон атакує сім'ю» (травень, 2016) тощо.

Подібні теми порушуються в журналі «Самарянка». Проблеми шлюбу і шлюбних розлучень присвячені статті «Жінка і час» (лютий, 2009), «Що я зробила не так» (лютий, 2009), «Жінка в добу змін: православний погляд» (січень, 2010), «Складність бути єдиною плоттю» (січень, 2009), «Спокусити чи полюбити» (січень, 2009) та ін. Тема виховання дітей розкривається у більшості греко-католицьких видань за вектором, заданим Блаженнішим Любомиром Гузаром, який опублікував кілька статей у часописі «Кана». Назви публікацій є концептуально важливими для висвітлення цієї теми: «Дитина має відчувати, що її люблять, але батьківська любов повинна бути... мудрою» (травень, 2016), «Сьогоднішня дівчора повинна бути основою нашої надії на справді краще майбутнє» (квітень, 2016) та ін. Ця сама тема має варіації на сторінках «Самарянки»: «Батьки, які не читають дітям хороші книжки, засудять себе самі» (травень, 2010), «Від життя не захистиш» (січень, 2010), «Моббінг: вилетіло у дію» (вересень, 2013), «Хвалити чи не хвалити? Ось у чому питання» (грудень, 2012), «Мультфільм – небезпечна зона» (лютий, 2009) тощо. У релігійних виданнях часто порушуються проблеми відмови від материнства й усиновлення, наприклад: «Уходить жінка від щастя» (січень, 2009), «Півгодини щастя для маленької Жени» (січень, 2009) у журналі «Самарянка», також публікація «Приїхали до Риму, щоб відсвяткувати усиновлення» на шпальтах «CREDO» (2016. – 31 трав.).

У переліку тем, які приніс час до релігійних медіа, є ще один драматичний аспект, маємо на увазі проблеми еміграції й змушеного переселення. Жінка психологічно важко переживає всі пов'язані з цим проблеми, оскільки домівка, оселя є для неї середовищем щастя і родинного затишку. Тому й релігійні видання все частіше звертаються до цієї теми. Варто лише назвати заголовки статей, що з'явилися на шпальтах часопису «CREDO»: «Чому я поїхала з Криму» (лютий, 2015), «Сучасна українська еміграція специфічна – вона «жіноча» (березень, 2012),

«Еміграція: погляд батька і сина» (квітень, 2010) та ін. Ця тема досить поширена у журналах «Свет еврейской женщины», у програмі «Женский клуб» на порталі «Ислам для всіх» та ін. Модифікації її наявні у журналі «Самарянка», проте в цьому виданні вони подаються в історичному аспекті – про еміграцію аристократів, дворян, творчої та наукової інтелігенції Росії після подій 1917–1918 рр.

Висновки та перспективи. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку про те, що в релігійних медіа всебічно висвітлюються проблеми жінок на психологічному, морально-етичному і філософському рівнях. У межах статті, не маючи можливості розкрити всі тематичні напрямки, що висвітлюються в релігійних медіа, ми лише окреслили напрями подальшого вивчення «жіночого питання» в зазначеному сегменті. Ця тема вимагає ретельного і докладного дослідження, оскільки має, вважаємо, безсумнівне суспільно важливе значення.

Штучне формування жіночих образів-ярликів на кшталт «Берегиня», «Мати», «Барбі», «Ділова леді», «Бізнес-вумен», «Коханка» та ін., які наполе-

гливо пропонує масова культура жіночій аудиторії, на нашу думку, не відповідає сучасному стану жінки в суспільстві, родині, на робочому місці тощо. Ці образи здебільшого поверхневі, однопланові, примітивні. Релігійні ЗМІ намагаються привернути увагу жінок до базових проблем життя, акцентуючи жіноче світосприймання й особливості духовного і матеріального життя жінок. Різнобічне й глибоке висвітлення різних тем, просування загальнолюдських і філософсько-етичних ідей, вміння задовольняти велику палітру інтересів аудиторії, що наявні в релігійних медіа, можуть бути в нагоді суспільним ЗМІ, які орієнтовані на жіночу аудиторію.

Не можна виключати й той момент, що професійність журналістів, які працюють у суспільно-масових виданнях, їх оперативність, стильова вправність і легкість у комунікації, володіння різножанровістю, уміння зацікавити аудиторію і відповідати її потребам, відсутність моралізаторства й повчального тону стануть своєрідною фактовою «школою журналістики» для багатьох авторів, які виступають у релігійних медіа.

Засоби масової інформації для жіночої аудиторії потребують удосконалення. Його шляхи вбачаємо у взаємозбагаченні релігійних і «світських» медіа, у вивченні набутоків цих двох сегментів ЗМІ і застосуванні їх у роботі журналістів.

Варто звернути увагу на ще один аспект, а саме: більшість журналів для жіночої аудиторії (як суспільних, так і релігійних) виходять російською мовою. Редакційні колективи пояснюють цей факт тим, що то мова переважної кількості їхньої аудиторії. Втім, функції журналістики не обмежуються відповідністю інтересам аудиторії, а включають виховну, ідеологічну, суспільно-політичну функції, а також своєрідну функцію відповідальності за слово, споживача інформаційного продукту, суспільство, державу.

1. *Мак-Квейл Д.* Теорія масової комунікації // Деніс Мак-Квейл ; [пер. з англ. О. Вольна, Г. Сташків]. – Львів : Літопис, 2010. – 538 с.
2. *Різун В.* Теорія масової комунікації: підруч. для студ. / В. В. Різун. – К. : Просвіта, 2008. – 260 с.
3. *Харрис Р.* Психология массовых коммуникаций / Ричард Харрис. – СПб : Прайм-Еврознак, 2002. – 448 с.
4. *Горошко Е.* Информационно-коммуникативное общество и гендер / Е. И. Горошко. – Харьков, 2009.
5. *Маслова Ю.* Моделі гендерної ідентичності жінки на сторінках друкованих ЗМІ [Електронний ресурс] / Ю. П. Маслова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 20. – С. 400–403. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2010/modeli-hendernoji-identychnosti-zhinky-na-storinkah-drukovanyh-zmi/>. – Дата доступу: 5.04.2016.
6. *Сидоренко Н.* Жіноча доля на тлі доби: літопис жіночого руху у світлі українських видань / Валентина Передирій, Наталя Сидоренко, Тамара Старченко. – К., 1998. – 120 с.
7. *Сушкова О.* Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості : навч. посіб. / О. М. Сушкова. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 144 с.
8. *Чорнодон М.* Гендерна концептосфера сучасної періодики для жінок і чоловіків в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. наук із соц. комунік. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / М. І. Чорнодон. – К., 2016. – 18 с.
9. *Teso-Craviotto del M.* Words that matter : Lexical choice and gender ideologies in women's magazines / M. del-Teso-Craviotto // Journal of Pragmatics. – 2006. – V. 38. – Iss. 11. – P. 2003–2021.
10. *Tincknell E.* Mediating the Family: Gender, Culture and Representation / Tincknell E. – London : Hodder Arnold, 2005. – 186 p.
11. *Подолання сексизму та негативних гендерних стереотипів у медіа* : [дискусія, спікери: Ольга Герасим'юк, Лариса Денисенко, Юрій Макаров. Модератор Ірина Славінська м. Київ, 27.04.2016] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=40FF00nTfY>. – Дата доступу: 30.04.2016.

12. *Почепцов Г.* Телесериалы как медиакоммуникации [Электронный ресурс] / Георгий Почепцов // Media Sapiens. – Режим доступа: <http://www.stopfake.org/georgij-potseptsov-o-teleserialah-kak-mediakommunikatsiyah/>. – Дата доступа: 15.03.2016.

13. *Бойко А.* Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр.: Культура. Суспільство. Мораль : моногр. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2002. – 214 с.

14. *Керц О.* Римо-католицькі мас-медіа незалежної України: контент та аудиторія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. наук із соц. комунік. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / Ольга Керц. – К., 2014. – 18 с.

UDC 007 : 304 : 070

«Women's issue» in the context of religious media in Ukraine

Boiko Alla, D.Sc. (Philology), Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: boyko_alla@ukr.net.

In this article the ideological and thematic palette of religious media for the female audience in Ukraine are considered. Special themes, ideas, conceptual features of the publications are analyzed. A retrospective analysis of this topic in the Orthodox newspapers and magazines in the XIX and early XX centuries was made, focusing on the issues of mutual relations in the marriage, child-rearing, as well as on a number of challenges in the XXI century in the world and in the Ukrainian society in particularly.

Key words: female audience, women's issues in Ukraine, mass media, religious media, marriage, parenting.

«Женский вопрос» в контексте религиозных медиа Украины

Бойко Алла

Анализируется идейно-тематическая палитра религиозных медиа, предназначенных для женской аудитории в Украине. Рассматриваются темы, идеи, концептуальные особенности публикаций. Подан ретроспективный анализ «женского вопроса» в православных газетах и журналах XIX – начала XX вв. Акцентируется внимание на вопросах взаимоотношений в браке, воспитании детей, а также на ряде проблем, возникших в начале XXI в. в мире и в украинском обществе в частности.

Ключевые слова: женская аудитория, проблемы женщин в Украине, средства массовой информации, религиозные медиа, брак, воспитание детей.

1. *McQuail D.* Mass communication theory // Denis McQuail [transl. from English by O. Vozna, H. Stashkiv]. – Lviv : Litopys, 2010. – 538 p.

2. *Rizun V.* Mass communication theory: textbook for students / V. Rizun. – Kyiv: Prosvita, 2008. – 260 p.

3. *Harris R.* Psychology of Mass Communication / Rachard Haris. – Saint Petersburg: Prime-Yevroznak, 2002. – 448 p.

4. *Goroshko Ye.* Informational and communicative society and gender / Ye. Goroshko. – Charkiv, 2009.

5. *Maslova Yu.* Models of gender identification of woman on the pages of printed media [Electronic resource]. – Reference: <http://naub.oa.edu.ua/2010/modeli-hendernoji-identychnosti-zhinky-na-storinkah-drukovanyh-zmi/>. – Accessed: 5.04.2016.

6. *Sydorenko N.* Woman's destiny at the turn of the centuries: a chronicle of a woman movement on the pages of Ukrainian media / Valentyna Peredyryj, Natalya Sydorenko, Tamara Starchenko. – Kyiv, 1998.

7. *Sushkova O.* Periodicals for women in Ukraine: dynamics of development and conceptual features: text book / O. M. Sushkova. – Sumy : Publishing House of the Sumy State University, 2009. – 144 p.

8. *Chornodon M.* Gender sphere of concepts in Ukrainian print periodicals for women and men in Ukraine : thesis for Candidate degree in Social Communications on specialty: 27.00.04 / Chornodon Myroslava Ivanivna ; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism. – Kyiv, 2016. – 21 p.

9. *Teso-Craviotto del M.* Words that matter : Lexical choice and gender ideologies in women's magazines / M. del-Teso-Craviotto // Journal of Pragmatics. – 2006. – V. 38. – Iss. 11. – P. 2003–2021.

10. *Tincknell E.* Mediating the Family: Gender, Culture and Representation / Tincknell E. – London : Hodder Arnold, 2005. – 186 p.

11. *Overcoming of sexism* and negative gender stereotypes in media : [discussion, speakers: Olga Herasymiuk, Larysa Denysenko, Yuriy Makarov. Iryna Slavinska as moderator. Kyiv, 27.04.2016] [Electronic resource]. – Reference : <https://www.youtube.com/watch?v=40FF000nTfY>. – Accessed: 30.04.2016.

12. *Georgij Potchepsov*: TV serials as media communications [Electronic resource]. – Reference : <http://www.stopfake.org/georgij-potchepsov-o-teleserialah-kak-mediakommunikatsiyah/>. – Accessed: 15.03.2016.

13. *Boiko A.* Periodicals of the Orthodox Church in Ukraine, 1900–1917: Culture. Society. Moral : monograph. / Alla Boiko. – Dnipropetrovsk : Publishing House of Dnipropetrovsk University, 2002. – 214 p.

14. *Kerts O.* Catholic media in Independent Ukraine: Content and Audience : thesis for Candidate degree in Social Communications on specialty: 27.00.04 / Kerts Olga ; Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2014. – 18 p.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2016

УДК 007 : 304 : 070

ГЕНДЕРНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ В ПОЛІТИЦІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУЧАСНОЇ ПАРТІЙНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ)

ГЕОРГІЄВСЬКА Вікторія,

канд. наук із соц. комунік., доц.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,

e-mail: v.georgiievaska@gmail.com

Наявність законодавчих міжнародних та національних документів, окремих державних програм не зняли з порядку денного в Україні питання гендерного паритету. Особливо це помітно в політичній сфері та на рівні висвітлення гендерних питань у пресі, зокрема й партійній. Мета цього дослідження – з'ясувати роль представлення жінок в українській політиці, зокрема на шпальтах партійної періодики останніх років. Об'єктом дослідження стали партійні періодичні видання (зокрема «Свобода», «Солідарність», «Нація і держава» та ін.), а предметом – виявлення «гендерної асиметрії» на шпальтах зазначеної преси. Для з'ясування кількісної презентації гендерного контенту партійних газет України використано контент-аналіз, що дозволив виявити показники переважання чоловіків серед зображень, поданих на шпальтах періодики.

Ключові слова: партійна преса, зображення, гендерний контент, гендерна асиметрія.

Вступ. Незважаючи на те, що Україна задекларувала важливі національні закони й державні програми (зокрема, гендерна рівність у нашій державі гарантується Конституцією України, Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», відповідною Державною програмою на період до 2016 р. і т. д.), а також ратифікувала основні міжнародні документи (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття ООН), однак доступ жінок до вищих щаблів влади, як вказують дослідники цієї важливої політичної сфери, перебуває на «декларативному рівні» [1, с. 5].

У цьому разі повчальним може бути досвід інших країн (Норвегії, Швеції, Фінляндії, Литви, США, Великої Британії). Участь та повноваження жінок європейських країн у політиці своїх держав, механізми впровадження рівних можливостей як засобу демократичного й економічного розвитку, національний рівень виявлення жінок у професійній політичній кар'єрі скрупульозно розглянуто як в українських збірниках, так і в зарубіжних аналітичних матеріалах [2].

Мета цього дослідження – з'ясувати роль представлення жінок в українській політиці, зокрема на шпальтах партійної періодики останніх років. Об'єктом дослідження стали партійні періодичні видання (зокрема «Свобода», «Солідарність», «Нація і держава» та ін.), а предметом – виявлення «гендерної асиметрії» на шпальтах зазначеної преси.

Методи дослідження. Важливими для дослідження теми є загальнонаукові методи – аналіз, синтез, узагальнення. Для з'ясування кількісної презентації гендерного контенту партійних газет України використано контент-аналіз, що дозволив виявити показники переважання чоловіків серед зображень, поданих на шпальтах періодики.

Результати й обговорення. Серед майже 200 політичних партій у нашій державі лише кілька мають «жіноче обличчя» («Жінки України», Всеукраїнська партія жіночих ініціатив, Жіноча народна партія, ПП «Солідарність жінок України»), причому на політичній арені, під час виборних перегонів останніх років вони не мали значного успіху. Серед партійних лідерів помітними постатями цього десятиліття стало

не так багато жінок: Юлія Тимошенко, Ганна Герман, Наталія Вітренко, Наталія Королевська, Ірина Геращенко, Людмила Супрун, Інна Богословська та деякі інші.

На певну «безперспективність» конкуренції «жіночих за формою» партій проти «чоловічих за суттю» партій вказувала й Е. Слободянюк [3, с. 5], вважаючи, що багатьом не вистачає досвіду «школи громадської та / або адміністративної роботи» в низових структурах державного управління і громадського сектора. Про це свідчить і той факт, що жінки у Верховній Раді України останнім часом становили від 8 до 12 %.

Скажімо, про участь у місцевих (обласних, міських, районних, районних у містах) виборах 25 жовтня 2015 р. в Україні прийняли рішення 142 партії, серед яких було представлено й три суто жіночі політичні організації: «Жінки України», «Солідарність жінок України», «Жінки за майбутнє» Всеукраїнське політичне об'єднання [4].

Гендерні аспекти формування паритетної демократії в Україні постійно знаходяться в центрі уваги українських науковців, особливо в галузі філософії, політології, соціології, соціальних комунікацій. Так, новітні тенденції розвитку жіночого громадсько-політичного руху розглянула Л. Пиляева, участь жінок у політиці на місцевому рівні узагальнила М. Скорик, гендерні стереотипи в сучасній українській політиці проаналізував колектив авторів монографії «Філософія українського буття» [5].

Очевидно, що на сторінках партійної періодики більше трапляється публікацій про жінок та їхні зображення, якщо політичну силу в такій партії становлять жінки. Це стосується таких газет Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», як «Батьківщина» (Київ, Вінниця, Запоріжжя, Суми), «Наша Батьківщина» (Тернопіль, Львів, Миколаїв) та інших регіональних видань. Фактично не знайдемо жодного номера такої газети без обличчя (фотографії) та висловлювань лідера партії; постійно подаються заяви, інтерв'ю, резонансні справи, вимоги, враження, зустрічі, що тісно пов'язані з партійною діяльністю Ю. Тимошенко.

Не залишають поза увагою історичні жіночі постаті, досягнення сучасниць у різних сферах життя (політиці, науці, культурі, освіті, економіці) такі партійні часописи, як «Наша Україна» (Народний союз Наша Україна), всеукраїнські газети «Удар» і «Перспектив свободи» (партія «Удар» Віталія Кличка), «Свобода» (одноіменне всеукраїнське об'єднання), «Нація і держава» (Конгрес українських Націоналістів), суспільно-політичні тижневики «Народна» (Київ; Народна партія В. Литвина) та «Народне Поділля» (Хмельницький) та ін.

Так, у віснику Київської міської організації Аграрної партії України «Аграрії – киянам» уже на першій сторінці подано програмний анонс українського композитора, народного артиста України Олександра Злотника: «Україна споконвіку трималася на трьох китах: жінці, землі й пісні»; а доктор медичних наук Сергій Риков адресував свої слова матері, адже новий свій саджанець він назвав деревом Мам (2015. – Жовт.).

Інформаційний бюлетень «Наш край» нечасто згадує про жінок, лише визначаючи кандидатів до Київради (із 20 представників – 3 жінки) та звертаючись до «гласу народу» (із трьох «почутих» – двоє жінок) (2015. – 19 жовт.); відповідно в номері від 9 жовтня серед кандидатів у депутати до Київради (всього 16 осіб) 5 жінок, а «думки киян» представляють 2 чоловіки та 1 жінка. Подібна ситуація у багатьох партійних газетах України.

На початку весни «індикатором» ставлення всіх суспільних інституцій до гендерного питання є врахування (привітання) чи ігнорування свята 8 Березня. В цьому відношенні можна порівняти позицію державних очільників і політичних лідерів України: фактично всі – від президента та перших осіб держави до інших партійних сил згадали «жіночий день». Скажімо, президент Петро Порошенко опублікував на своїй сторінці у Facebook відеопривітання: «Дорогі жінки! Щедрість ваших душ зігриває, сила духу – захоплює, а краса – вселяє віру в краще майбутнє. Зі святом

вас!». Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк означив 8 Березня як «свято весни, надії та любові», «день, який символізує непереборну рішучість жінки бути в авангарді прогресу людства, дедалі більш повноцінно реалізовувати себе в економіці і культурі, політиці і науці, освіті і спорті» [6].

Важливим є факт, що в Україні 8 березня відзначається як Міжнародний жіночий день. Згідно з розпорядженням Кабміну від 11 листопада 2015 р. за № 1155-р ця дата вважається вихідним, а робочий день напередодні свята 7 березня рекомендовано перенести на суботу, 12 березня.

У загальному руслі подав згадку про традиційність «жіночої солідарності» офіційний сайт КПУ (П. Симоненко), де поруч дві дати: привітання з Міжнародним жіночим днем 8 Березня («Символом перших весняних днів, коли відчувається прихід прекрасної пори і оновлення природи, є свято – Міжнародний жіночий день 8 березня, яке несе у світ ніжність і красу, уособлює в собі такі одвічні поняття, як Жінка, Матір, Любов, Краса, Добро») [7] і згадка про 63-тю річницю від дня смерті «одіозної постаті» в історії ХХ ст. Й. В. Сталіна. Не залишилася партія також осторонь відзначення цьогорічної пам'ятної дати Лесі Українки (145 років від дня народження) – на головній сторінці офіційного сайту партії згадано видатну українську поетесу в контексті «Леся Українка і соціалізм».

Іншим чином, відмінним від попереднього, згадали про цей день партійні газети «Солідарність», «Свобода», «Нація і держава».

У березневому номері газети «Солідарність» першу сторінку прикрашає фото з квітами, а народний депутат України Ірина Фріз відповідає на запитання редакції: чи святкує вона 8 Березня? що хотіла б побажати українським жінкам? Відповідь була досить виваженою: «Українські жінки варті того, щоб їм освідчувались у коханні й дарували квіти щодня, а не лише один раз на рік... Для мене особисто початок березня – це передусім початок весни...» (2016. – № 3).

Натомість на шпальтах газети «Свобода» у рубриці «Акцент» підкреслено «антиберезневу» позицію. Депутат Черкаської обласної ради від ВО «Свобода» Оксана Ковбоша заявила: «Друзі, мене не потрібно вітати з Днем захисту жінок! Я не беззахисна! Я не феміністка і не соціалістка. Я маю рівні виборчі права (які, до речі, реалізувала). Я можу голосувати. Я маю право на працю і освіту (в мене їх дві). Мене не обтяжує кухня і домашній побут, мені це подобається, і я мрію стати мамою. Я не борюся за повну рівність чоловіків і жінок, бо ми за природою різні і маємо різне покликання».

Я українка, мене як жінку ніхто не дискримінує. Тому заспокойтеся з 8 Березня. Якщо так хочеться привітати, то потерпіть до завтра (9 березня українці святкують День народження Тараса Шевченка. – Ред.)» (2016. – 10–16 берез.).

Газета КУН «Нація і держава» березневий номер присвятила кільком постатям: Надії Савченко, Тарасу Шевченку, Валер'яну Підмогильному, Славі Стецько, Кириліві Осьмакові, політичним в'язням та ін. Символічно виглядає перша шпальта із заголовком «Репрезентант України», де йдеться про «незламну, нескорену, незбориму» Н. Савченко, «нашу сатисфакцію перед світом». У редакційній публікації наголошено: «Душа Надії співзвучна із сутністю України. Тому полонянка захищала її честь так органічно і правдиво. Якщо народ має таких дочок, то він безсмертний» (2016. – Берез.).

На «гендерну площину» партійних газет можна подивитися також із погляду співвідношення авторів та зображень. Якщо проаналізувати лише один березневий номер, то, підрахувавши, отримаємо такі дані: у газеті «Солідарність» усього 9 публікацій (3 – без підпису, 4 публікації належать жінкам, 2 – чоловікам); у «Свободі» загалом 39 матеріалів, із них лише кілька зазначають авторство; «Нація і держава» пропонує читачам 34 публікації (11 – без підпису, 13 належать чоловікам і 10 – жінкам). При цьому редактором газети «Блоку Петра Порошенка» є Володимир Ільчен-

ко, а в двох наступних виданнях відповідно Галина Чорна і Марія Базилюк. Проте найбільше журналісток дописує до органу КУН (по кілька матеріалів щонайменше подають М. Базилюк, Н. Прудка, Л. Коханець, М. Кисильова та ін.). Активними авторками «Свободи» є Г. Чорна та Я. Тягнибок.

При підрахунку фотографій, представлених на шпальтах уже зазначеної партійної періодики, маємо таку статистику: «Солідарність» (2016. – № 3) подає 18 світлин (на 11 зображені лише чоловіки, на 4 – лише жінки); «Свобода» (2016. – 17–23 берез.) вміщує 30 зображень (на 24 – лише чоловіки, на одній – жінка-пенсіонерка). «Нація і держава» (2016. – Берез.) має чіткіший розподіл 22 позицій ілюстрованого матеріалу, зокрема це 6 групових знімків (школярі, вечір пам’яті Слави Стецько, у бібліотеці тощо), 3 – нейтральні (будівництво, краєвиди Криму, обкладинка книги), на 10 представлено чоловіків (Т. Шевченко, Папа Римський Франциск, К. Осмак, В. Підмогильний, Л. Танюк, В. Сергійчук та ін.), на 3 – жінки (Н. Савченко, С. Стецько, І.-К. Куропась). Таким чином, варто зауважити, що партійне життя і партійні погляди на історію, суспільство, відображення поточних подій не завжди враховують ґендерний баланс.

Отже, при тому, що журналістика, зокрема в Україні, останнім часом значно фемінізувалась, однак рівень представлення жінок «як героїнь сюжетів та газетних статей» істотно не змінився. Як указують автори навчального посібника з ґендерної рівності та недискримінації «ґендерні медійні практики», цей рівень представленості жінок у газетах становив 36 %, у журналах та інтернет-ЗМІ ще нижчий – приблизно 23–24 % [цит. за: 8, с. 27]. Таким чином, експерти вважають: «якість представленості жінок у вітчизняних медіа ... залишає бажати кращого».

Висновки та перспективи. Прагнення до ґендерної рівності ще не дало вагомих результатів як у площині української політики, так і в питаннях висвітлення діяльності українських жінок-політиків на шпальтах партійної преси. ґендерна асиметрія досі наявна в політичній думці України, в інформаційній галузі, мовних особливостях офіційної сфери. Ці та інші питання потребують глибшого і більш скрупульозного вивчення.

1. *Марценюк Т.* Жінки в українській політиці: виклики і перспективи змін / Т. Марценюк. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. – 35 с.

2. *Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / за заг. ред. Яни Свердлюк (Норвегія) та Світлани Оксамитної (Україна).* – К., 2006; *Some issues on women in political, media and socio-economic space / ed. by Iwetta Andruszkiewicz, Alina Balczyńska-Kosman.* – Poznań, 2012.

3. *Слободянюк Е.* Політика – не жіноча справа? / Е. Слободянюк // *Нова політика.* – 1998. – № 6. – С. 5–9.

4. *Місцеві вибори. Україна 2015.* Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM109?PT001F01=100>. – Дата доступу: 12.03.2016.

5. *Пиляєва Л. В.* Жінка як суб’єкт політики: феномен політичного лідерства в умовах сучасних демократичних перетворень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Пиляєва Л. В. – К., 2013. – 20 с.; *Скорик М. М.* Жінка в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь : аналіт. звіт / Скорик М. М. – К., 2014; *Грабовська І. М.* Філософія українського буття : моногр. / І. М. Грабовська, Т. М. Ємець, О. І. Мостяєв; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006.

6. *Перші особи української держави привітали жінок зі святом 8 Березня* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/suspilstvo/pershii-osoby-ukrainy-pryvitaly-zhinok-zi-sviatom-8-bereznia-296661.html>. – Дата доступу : 10.03.2016.

7. *Офіційний сайт КПУ* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpu.ua/>. – Дата доступу : 10.03.2016.

8. *ґендерні медійні практики : навч. посіб. із ґендерної рівності та недискримінації для студ. вищих навч. закладів.* – К., 2014. – 206 с.

UDC 007 : 304 : 070

Gender presentation in politics (on the publications of the modern party periodicals in Ukraine)**Georgiievskia Viktoriia**, PhD (Social Communications),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: v.georgiievskia@gmail.com

The actuality of gender parity isn't removed from the agenda in Ukraine by the functioning of the range of international and national legal documents, some government programs, etc. This is especially noticeable in the political sphere and the level of coverage of gender issues in the media, including the party periodicals. The purpose of this investigation is to find out the role of representation of women in Ukrainian politics, particularly on the pages of party periodicals in recent years. The object of the research was the party media (including «Svoboda / Freedom», «Solidarnist / Solidarity», «Nacia i Derzhava / The Nation and the State», and others). Thus it was important to identify «gender asymmetry» on the pages of the mentioned periodicals. The method of content analysis helped to understand the quantitative presentation of gender content of the Ukrainian party newspapers, which revealed prevalence rates among men pictures that are shown in mass media. Gender asymmetry exists in the field of the political thought, mass media practice and even in the language peculiarities of gender content in Ukraine. These issues are still actual for our political and media spheres and need further scientific discourse.

Key words: party periodicals, illustration, gender content, gender asymmetry.

Гендерная презентация в политике (по материалам современной партийной прессы в Украине)**Георгиевская Виктория**

Наличие законодательных международных и национальных документов, отдельных государственных программ не сняли с повестки дня в Украине вопрос гендерного паритета. Особенно это заметно в политической сфере и на уровне освещения гендерных вопросов в прессе, в частности партийной. Цель данного исследования – выяснить роль представления женщин в украинской политике, в том числе на страницах партийной периодики последних лет. Объектом этого исследования являются партийные периодические издания (преимущественно «Свобода», «Солидарность», «Нація і держава/Нація и государство» и др.), а предметом – выявление «гендерной асимметрии» на страницах указанной прессы. Для выяснения количественной презентации гендерного контента партийных газет Украины использован контент-анализ, позволяющий определить показатели преобладания мужчин среди изображений, представленных на страницах периодики.

Ключевые слова: партийная пресса, изображение, гендерный контент, гендерная асимметрия.

1. *Women in the Ukrainian politics: challenges and prospects of changes* / Tamara Marceniuk. – Kyiv, 2015.

2. *Women in politics: international experience for Ukraine* / ed. by. Yana Sverdluk (Norway) and Svitlana Oksamytna (Ukraine). – Kyiv, 2006; *Some issues on women in political, media and socio-economic space* / ed. by Iwetta Andruszkiewicz, Alina Balczyńska-Kosman. – Poznań, 2012.

3. *Slobodianiuk E. Is politics for women's activity?* / Elina Slobodianiuk // *Nova polityka*. – 1998. – № 6. – P. 5–9.

4. *Local elections. Ukraine 2015. Official web-portal* [Electronic resource]. – Reference : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM109?PT001F01=100>. – Accessed : 12.03.2016.

5. *Pyliajeva L. V. Woman as a subject of politics: phenomenon of the political leadership in the period of the modern democratic transformation: thesis for the Candidate in Political sciences: specialty 23.00.02* / Pyliajeva L. V.; M. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2013; *Skoryk M. M. Woman in the politics of Ukraine on the local level: ways, problems, activities: analytical report* / Skoryk M. M. – Kyiv, 2014; *Hrabowska I. M. Philosophy of the Ukrainian existence: monograph* / I. M. Hrabowska, T. M. Yemets, O. I. Mostiajev ; Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2006.

6. *The first persons of the state congratulated women on the March 8 Holiday* [Electronic resource]. – Reference : <http://ua.112.ua/suspilstvo/pershi-osoby-ukrainy-pryvitaly-zhinok-ziviatom-8-bereznia-296661.html>. – Accessed : 10.03.2016.

7. *Official site of the Communist Party of Ukraine* [Electronic resource]. – Reference : <http://www.kpu.ua/>. – Accessed : 10.03.2016.

8. *Gender media practices: textbook on gender equality and non-discrimination for the students of higher educational establishments*. – Kyiv, 2014. – 206 p.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2016

УДК 007 : 304 : 070 (477)

ГЕНЕЗА ЖІНОЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ В УНІВЕРСАЛЬНІЙ І СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ПРЕСІ (ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ)

КОВАЛЬЧУК Олена,

аспірант,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: kovalchuck.a@gmail.com

Розглядається генеза жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, що прагне ідентифікації через феміністський рух і ЗМІ. При цьому встановлюється зв'язок між: а) поширенням освіти, появою періодичної преси, виникненням читацької аудиторії та утворенням гендерного дискурсу; б) розвитком радіомовлення, телебачення та Інтернету на тлі процесів денацифікації, дефашизації, декомунізації, краху світової колоніальної системи та гарантійним отриманням жінками медіатекстів зі своєї інформаційної «ніші». Головні висновки дослідження: феміністський рух і гендерний дискурс у ЗМІ усунули дискримінацію політичну, соціальну, з расової та етнічної ознак, борються з дискримінацією з віку, фізичних і/чи розумових вад, а також зі статевою орієнтації. Жіночий контингент як найбільший на ринку споживання товарів і послуг стимулює спеціалізовані видання (програми) переростати національні рамки й ставати міжнародними проектами, що функціонують без будь-яких обмежень.

Ключові слова: жінка, журнал, гендерний, феміністський рух, національна жіноча преса.

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що проблема гендеру викликає постійний інтерес з боку дослідників різних наукових шкіл. Боротьба за усунення жіночої дискримінації в суспільстві нерозривно пов'язана з підвищенням освітнього рівня всіх верств соціуму, привертанням публічної уваги в ЗМІ всіх видів і типів до питань гендерної нерівності, вихованням масової аудиторії в дусі загальнолюдських цінностей, громадянських прав і свобод. Особлива роль у цих процесах відводиться спеціалізованим виданням і програмам, зокрема жіночим журналам.

Цю та суміжну теми досліджували науковці: з України – М. Богачевська-Хом'як, А. Волобуєва, М. Гавришко, С. Кость, Л. Мукомела, Н. Остапенко, О. Пода, Н. Сидоренко, Т. Старченко, з Росії – Н. Ажгіхіна, В. Боннер-Смеюха, Л. Вартанова, А. Жукова, І. Костикова, О. Минаєва, Р. Ямпольська, з Білорусі – Н. Кулінка, з Великобританії – М. Фергюсон, із США – Х. Деймон-Мур, М. Култхард та ін. Однак дослідження цих та інших науковців не розглядали комплексно роль і місце жіночих журналів у соціальному поступі людства на основі їх взаємодії з інституціональними структурами суспільства.

Мета статті – з'ясувати генезу жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, що прагне ідентифікації через феміністський рух і ЗМІ.

Із поставленої мети випливають такі *завдання*:

1) установити зв'язок між поширенням освіти, появою періодичної преси, виникненням читацької аудиторії та утворенням гендерного дискурсу;

2) установити зв'язок між розвитком радіомовлення, телебачення та Інтернету на тлі процесів денацифікації, дефашизації, декомунізації, краху світової колоніальної системи та гарантійним отриманням жінками медіатекстів зі своєї інформаційної «ніші».

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися такі методи: метод спостереження (простого, систематичного, журналістського, наукового), а також метод аналізу, що спирається на: 1) філософське знання, що відображає загальні

© Ковальчук О., 2016

закономірності природи та соціуму; 2) знання про людину та суспільство, накопичені історією, психологією, соціологією, соціальною психологією, політекономією, правом, етикою – ключовими дисциплінами щодо розширення кругозору та збагачення ерудиції; 3) знання, надбані конкретними науковими дисциплінами, що відіграють для журналістів роль методів спеціалізації (те, що називається галузевою журналістикою: сільськогосподарською, екологічною, спортивною та ін.), дали змогу одержати безпосереднє знання про генезу жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, яка в процесі розвитку оформилася у феміністський рух, жіноче питання в універсальних ЗМІ та власне жіночі масмедіа. Методи індукції та дедукції, аналогій, порівняння, коментування, зіставлення, протиставлення, синтезу наукової інформації дали змогу доповнити дані простого спостереження.

Результати й обговорення. Зародки культури (навіть у найпримітивніших її формах) людей первісних суспільств неминуче несли в собі елементи субкультур, що дуже швидко поділилися за статевими та віковими ознаками. Уже звідтоді дві сформовані відповідно до потреб свого часу субкультури – чоловіча та жіноча – почали відігравати ключову роль у процесі соціалізації. Це оформилося в організації людських спільнот, які залежно від домінуючої ролі чоловіків або жінок прийнято називати патріархатними або матріархатними. Як правило, переважали перші за рахунок більшої м'язової сили, що забезпечувало добування їжі та захист від ворогів як важливих чинників виживання та самозбереження.

Подібний розподіл соціальних ролей закріплювався упродовж тисячоліть і міцно ввійшов до світогляду та світосприйняття багатьох людських поколінь. Із цього приводу дослідник біблійних текстів Г. Прутцков зауважує, що Бог, створюючи жінку, замислив не лише рівноправність стосунків між нею та чоловіком, а й їхнє взаємодоповнення, а відтак – необхідність одне одному. Про це йдеться у Книзі Буття, що Бог вирішив, що не добре бути чоловікові самому й створив помічника, відповідного йому (Бут. 2 : 18). Однак після гріхопадіння ідеальні, гармонійні стосунки, що існували між жінкою та чоловіком, розладилися.

Проте, на думку вченого, уважне прочитання старозавітних книг показує, що якщо жінка і не займає в суспільстві становища, рівного чоловічому, то лише тому, що їй відведена своя, особлива роль: «У всіх книгах Старого Заповіту неодноразово йдеться про роль і духовне становище жінок, що є різким протиставленням культурам сусідніх із давнім Ізраїлем держав, у яких перше місце займали чоловіки. Так, за законом Мойсея жертви могли приноситись як провина перед Богом: якщо вона грішила, то сама за себе й часом навіть не повідомляючи про це своєму чоловікові, принесила жертву за гріх. А в ті часи серед оточуючих іудеїв народів жертвоприношення завжди здійснювалися винятково чоловіками, зокрема і за своїх дружин.

У законі Мойсея, на відміну від законів усіх інших народів, не існувало постанов, які вочевидь були б спрямовані проти жінок. За старозавітним законом подружні зв'язки могли бути розірвані лише після складання спеціального розлучного листа, до того ж написаного винятково з причин зради. Серед оточуючих Ізраїль народів (у тому числі й Греції) чоловік міг у будь-який час кинути дружин, навіть з новонародженою дитиною. У Старому Завіті дуже часто зустрічаються розповіді про видатних жінок, таких як Есфір, Дебора, Маріам, Ребекка та ін. На прикладі цих та інших старозавітних жінок можуть багато чого навчитися не лише жінки, а й чоловіки всіх часів і народів [1, с. 356–357].

Незважаючи на показані елементи позитиву, щойно процитований Г. Прутцков наостанок зауважує, що, усе ж, священиками були винятково чоловіки, які уособлювали собою Бога.

Подібне закріплення соціальних ролей жінки та чоловіка було законсервоване на багато століть фактично в усіх суспільствах, де церква (неважливо якої конфесії) ві-

діграла домінують роль. І лише зародження в Середньовіччі ринкових відносин, що, з одного боку, закріпили в соціумі майнове розшарування, а з іншого – заперечували гендерну нерівність через потребу освічених працівників у всіх сферах життя, упродовж XIII–XVII ст. поклато початок **активізації** процесів усунування жіночої дискримінації в суспільстві.

Роздуми про тогочасне становище жінок у середньовічній Європі містилися в листуванні видатних європейських гуманістів. Гендерний дискурс посилювався після виникнення на континенті густої мережі коледжів та університетів, чий навчальний дисципліни сприяли науковій акумуляції академічних знань у тій чи іншій сфері людського знання.

Чітко визначений зв'язок між поширенням освіти, появою періодичних газет і журналів, а також виникненням зацікавленої читацької аудиторії окреслений у дослідженні професорів О. К. Мелеценка та Б. І. Чернякова. Вони, зокрема, відзначають: «Умови виникнення перших європейських журналів в першу чергу визначалися створенням у XVII ст. інтелектуального середовища, яке увійшло в історію під назвою «La Republique des Lettres» («Республіка листувальників»). Це поняття відобразило нову форму спілкування європейських просвітників, орієнтованих на антисхоластичні методи пізнання. Це свого роду інтернаціональне «братство літераторів», об'єднаних завданням пошуку істини в «невидимі коледжі», вільні від теологічних догм. Окрім особистих зустрічей, члени «La Republique des Lettres» потребували наукового листування, без якого важко уявити духовне життя Європи цього періоду. Листування це було іншого ґатунку, ніж епістолярна спадщина античності, середньовіччя чи Ренесансу. Справа в тому, що кожний, хто прагнув знання, повинен був орієнтуватися тепер не на засновника того чи іншого вчення та його інтерпретаторів (тобто не на готове знання), а на самого себе та своїх однодумців, які б усі разом брали рівну участь у формуванні нового знання. Почали створюватися наукові товариства, здатні до залучення та акумулювання коштів на видання (у тому числі і періодичні).

Особливість перших європейських журналів – переважно наукова орієнтація. Наукове листування залучило до комунікації велику кількість учасників. Інформаційно-пропагандистські можливості періодичного видання були незмірно вищими» [2, с. 160–161].

Проте розпоряджатися власною долею, вириватися з родинного кола міг лише вузький прошарок жіночої вищої знаті (користування майном, розлучення в суді тощо); менш знатні жінки могли заробляти на життя літературною працею, перекладами, гувернерством тощо. Однак вони (не кажучи про вже зовсім безправних представниць нижчих верств тодішнього соціуму) не мали прав у шлюбі, виборному процесі та інших важливих актах, що безпосередньо впливали на життєвий шлях жіночої статі. Часто у таких представниць не вистачало коштів для здобуття вищої або принаймні початкової освіти. Зрозуміло, що за таких умов не могло бути й мови про періодичні видання, які бодай побіжно торкалися б жіночого питання.

Вік Просвітництва загалом (особливо його друга половина, що ознаменувалася революціями в Америці та Франції) закладав ґрунт для покращання долі й статусу жінок у тодішньому слабо демократичному патріархатному суспільстві. Це відобразилося в появі в Англії одного з перших більш-менш довготривалих спеціалізованих журналів «Ladies Mercury» («Дамський Меркурій», 1693 р., Лондон), а також досить густої, як на ті часи, просвітницької мережі так званих «жінок-вісників». Ось що зауважується з цього приводу в одній із наукових праць: «Як зазначалося в першому його номері [цього журналу «Ladies Mercury»], він був створений для задоволення потреб та інтересів британських жінок. Згодом з'являлися й інші журнали, але вони не витримували випробування часом і зникали. Майже 200 р. жіночі журнали в Англії не могли міцно утвердитися та стабільно видаватися. Нерідко за-

сновані журнали припиняли своє існування після виходу лише кількох номерів. Це було викликано низькою якістю матеріалів, що публікувалися, та порівняно високою вартістю номера.

На межі XVII–XVIII ст. поширювач друкованої продукції стає в Англії популярною постаттю. Такими поширювачами були переважно жінки. Їх так і називали «мерк'юрі вумен» – «жінки-вісники». Навантажені книгами, брошурами, листками новин, вони мандрували від міста до міста, від села до села, а часто й від країни до країни. Як бачимо, їхня роль у поширенні новин, різних знань була дуже великою. Фактично вони були й поширювачами нових суспільно-політичних поглядів» [3, с. 37].

Варто відзначити, що тодішньої «першості в журналістиці» (якій сьогодні приділяється певна увага в теорії та методиці журналістської творчості) було досягти набагато простіше, ніж у пізні часи, але все одно незмінним залишалося правило: журналістський, редакторський, видавничий успіх журнального проекту забезпечений лише тоді, коли передовий досвід останнього масово копіюється відповідно до нових ситуативних умов. Унаслідок цього потрібно відзначити появу двійників «Ladies Mercury» в інших країнах – скажімо, журнал Дж. Л. Блейка «Ladies' Mercury» (1828, Бостон) і журнал Е. де Жирандена «La Mode» (1829, Париж), але особливо в Російській імперії під орудою видатного просвітника М. Новикова, який почав видавати журнал «Модное ежемесячное издание, или Библиотека для дамского туалета» (1779, Санкт-Петербург).

Європейський революційний рух першої половини XIX століття та «Весна народів» 1848–1849 рр. як його кульмінація загострив боротьбу за здобуття жінками повної середньої, а також вищої освіти, за набуття виборчих та інших прав і свобод тощо. До політичної боротьби була залучена широка мережа профспілкових організацій. У цей період зафіксовано так звану «першу хвилю» феміністського руху (суфражизм), у ході якої жінкам удалося усунути політичну та соціальну дискримінацію у Старому та Новому Світі, за винятком колоній і напівколоній в Азії, Африці, Австралії та Центральній і Південній Америці. Цей процес тривав майже півтора століття, і його перипетії далеко не повністю відображалися тодішніми виданнями для жінок. У суто «жіночих» аспектах такі видання були й залишалися «журналами для домогосподарок». Поступово з них майже непомітно виділилися «журнали для господарок» з порадами поводження з прислугою та одержання задоволення від покупок. Це насамперед стосується американського журналу «The Ladies' Home Journal» (1883). Водночас новий жіночий журнал «Cosmopolitan» (1886) звертався до молодіжної та честолюбної аудиторії, навчав бути винахідливими, яскравими, зухвалими, незважаючи на не дуже вигідні стартові умови. Виникали й жіночі журнальні видання «для всіх», спираючись на такі об'єднувальні теми, як дім, сім'я, проте впродовж усіх трьох хвиль феміністського руху вони перманентно зникали.

Безперечно, існували й такі жіночі журнали, які важко назвати повноцінними періодичними виданнями: це, швидше, були періодичні інформаційні листки, що носили елітарний характер і містили обмежене коло тем. Існували вони нетривалий час і мали нечисленне коло читачів. Хрестоматійним є приклад лондонської газети «Daily Mirror» 1903–1904 рр. Ось що з цього приводу пише журналіст-міжнародник, британіст С. Беглов: «Спочатку «Дейлі міррор» задумувалась як дешева «газета для жінок», яку мали видавати самі жінки. Тому й не дивно, що концепція газети включала «відображення жіночого життя». Не минуло й року, як ставка на вузьку спеціалізацію виявилася невдалою маркетинговою стратегією. У 1904 р. через низький рівень продажів профіль газети змінили й усі жінки-журналісти були звільнені. Газета почала позиціонувати себе представником дешевої масової преси, розмовляючи простою, дохідливою мовою зі своїми читачами [4, с. 56].

Удосконалення на рубежі XIX – початку XX ст. щоденної масової політичної преси та масових ілюстрованих журналів, зростання їх питомої ваги, формування та розвиток інформаційних агентств разом з успіхами жіночого руху в боротьбі за свої політичні та соціальні права зміцнили підмурки функціонування спеціалізованих періодичних видань. Щоправда, подальший розвиток феміністського руху та повноцінний випуск жіночої періодики перервані у XX ст. двома світовими війнами та утворенням тоталітарних суспільств на теренах Німеччини, Італії, Угорщини, Болгарії, Румунії, Словаччини, СРСР, Японії. Уся преса та радіомовлення цих держав фактично перетворені на пропагандистські рупори встановлених режимів.

У 1900 р. в Тернополі під проводом М. Ребачок-Солтис була заснована масова українська громадська організація «Жіноча громада», мета якої полягала в розвитку національної свідомості українських жінок. Організація дешевої кухні для бідних учнів української гімназії та вчительської семінарії, заснування притулків для сиріт і слуг, проведення аматорських вистав і концертів, видання «Букваря» О. Солтиса для просвіти та самоосвіти, організація освітніх гуртків, курсів, благодійних вечорів – ось неповний перелік справ українських подвижниць. Під час Першої світової війни та Визвольних змагань співчанки організації займалися благодійними справами: організували допомогові комітети, збирали кошти потерпілим від воєнних дій, влаштовували безплатні кухні для голодних і солдатів, шили білизну, працювали в шпиталях то-що. Хворими та пораненими опікувався «Комітет пань Червоного Хреста», що діяв при «Жіночій громаді». У період ЗУНР «Жіноча громада» організувала медсестринські курси, випустивши 42 учениць [5].

Розпад спочатку Російської імперії (лютий 1917 р. унаслідок революції, жовтень 1917 р. унаслідок більшовицького перевороту), а також Австро-Угорської імперії (жовтень-листопад 1918 р. внаслідок революції) спричинили Українську революцію 1917 р. від Слобідської та Лівобережної України до Галичини, Волині, Закарпаття, Бессарабії та Північної Буковини. (Її закріпила 22 січня 1919 р. злука Наддніпрянської Великої та Західної України.) Подальші події 1917–1921 рр. привели до проголошення на Наддніпрянській та Західній Україні Української Держави-Республіки (як відомо, у різних документах різних урядів тодішнє державне утворення згадується під назвами УНР, Українська Держава, ЗУНР) [6].

Поразка Визвольних змагань у боротьбі з північними та західними сусідами привела до розшматування молодої держави між СРСР, до складу якого відійшла Наддніпрянська Велика Україна, Польською Республікою (Східна Галичина, Західна Волинь), Королівством Румунія (Бессарабія й Північна Буковина) та Чехословацькою Республікою (Закарпаття) [7].

В Українській РСР, яка лише номінально вважалася незалежною, у короткий проміжок 1923–1933 рр. засновувалася та функціонувала українськомовна преса, але на відміну від подібних численних видань 1917–1918 рр. вона знаходилася під партійним контролем і вела пропаганду винятково комуністичних ідей. Невід’ємною частиною цієї преси був, приміром, журнал «Комунарка України» – попередниця журналу «Радянська жінка». Аналогічна ситуація складалася з радіомовленням, яке почало активно розбудовуватися з 1927 р.

У справі керівництва пресою було встановлено надмірну централізацію: й ідейно-політично, й організаційно, й у плані матеріально-технічного забезпечення редакції стали повністю підлеглими відповідним партійним комітетам. Багато чого в ідейній сфері, в політичному устрої країни опиняється поза критикою преси. Свободі слова на багато десятиліть був покладений край – однак це подавалось як вища форма пролетарської демократії, де обмежувалася лише «буржуазна» свобода. А відтак принцип демократичного централізму оголошував ворожою пропагандою кожний неузгоджений із партійним комітетом критичний виступ.

Як неспростовний доказ справедливості цієї тези можна навести той факт, що в українській радянській пресі 1932–1933 рр. ані слова не було сказано про страшний голодомор в Україні – лише на нараді в Москві у виступі народного комісара сільськогосподарства, передрукованому головною газетою СРСР «Правда», визнавалася наявність «труднощів» із харчуванням.

Однак до початку масових репресій 1930-х рр. в УРСР існував феміністський рух в особі тієї ж «Жіночої громади». Після заборони організації на теренах УРСР 1924 року членкині феміністського руху влилися до «Союзу українок». За короткий час були створені філії «Союзу українок». Об'єднуючи переважно жіноцтво селянське, вони стали гарною школою для політичного та національного виховання жіночих мас. Запорукою життєздатності цього руху стала його здорова міцна одиниця – жінка-селянка.

На відміну від західних феміністок українки вважали найвищим моральним законом добро Батьківщини. Ці подвижниці взялися засновувати культурно-освітні, громадсько-політичні осередки в українських селах і провінційних містечках – в упевненості, що шляхом жіночих організацій як найбільш пристосованих до задоволення вимог і потреб української жінки наше жіноцтво буде найкраще підготовлене до масової, організованої національної праці.

Саме вони – організації й товариства – мали служити консолідуючим фактором для всього українського жіноцтва та нечисленної інтелігенції, розмежованої кордонами і власними чварами.

Завдяки ініціативності, незвичайній працездатності та подвижницьким організаторським зусиллям українських феміністок було засновано сотні громадсько-політичних і культурно-освітніх осередків, покликаних до гуртування жіноцтва, піднесення рівня їхньої освіти, висвітлення національних проблем, завдань та обов'язків.

Збагачені, з одного боку, ідеалами визвольної боротьби і досвідом короткого періоду власної державності, з іншого, – повоєнними досягненнями жіноцтва всіх майже культурних країн світу, вони хотіли створити свою жіночу організацію до нових національних потреб і до нової, поширеної ролі жінки-громадянки. Повсюдний процес формування і становлення жіночих організаційних та ідеологічних структур, участь жінок у просвітницькій, господарській, економічній, політичній діяльності висунули важливі нові завдання, а саме – створення національної жіночої преси. У 1920 р. було засновано видання «Комунарка України».

Цей журнал виходив порівняно невеликим тиражом і налічував до 24 випусків на рік. Попри всі намагання облаштувати видання тематикою суто жіночого спрямування, «Комунарка України» перетворилася на черговий інструмент публікування революційно-ідеологічних питань, висвітлення напрямків «ленінського шляху». Видання проіснувало недовго, а жіноче товариство потім ще понад десять років не мало власного органу преси.

Після смерті Й. Сталіна та розвінчання його культу партійно-радянській пресі дозволялися більші чи менші ступені свободи – але власне вільною преса ніколи не була. Це стосується і журналу для жінок «Радянська жінка», що почав виходити з 1946 р. [8].

Водночас на Західній Україні український феміністський рух також набирив обертів. Його дослідниця М. Гавришко зауважує з цього приводу, що на початку ХХ ст. формування феміністичних концепцій відбувалося на основі трьох провідних ідеологій – консерватизму, лібералізму, радикалізму. Відповідно розвинулися три основні напрямки українського фемінізму: соціально-християнський, ліберальний і соціалістичний.

У міжвоєнний період, за даними М. Гавришко, активно розвивався український жіночий рух, що опонував західному фемінізмові, конструюючи власний варіант національного фемінізму. Поряд з ідеями соціального визволення жінки

робили акцент на національно-організаційних завданнях у політичній, економічній та культурно-освітній сферах – адже саме тоді активно розвивався і вільний рух.

Організаційно український жіночий рух міжвоєнного часу виявлявся в діяльності об'єднань, заснованих на християнській ідеології (жіночий гурток Католицького союзу, марійські організації як прибічники культу Діви Марії – Богородиці), «Союзу українок» (з 1938 р. «Дружина княгині Ольги»), «Союзу українських працюючих жінок» і «Жіночої громади» (діяли при Українській соціалістично-радикальній партії) [8].

Жіночі організації в Україні мали визначних діячок, які вплинули і на світовий жіночий рух. Це Олена Кисілевська (єдина українська депутатка в польському Сенаті), Олена Шепарович (представляла інтереси українок на міжнародних жіночих конгресах у Парижі, Берліні, Відні), Іванна Блажкевич (керівниця «Жіночої громади», організаторка 140 дитсадків у Західній Україні), Костянтина Малицька (заступниця голови Всесвітнього союзу українок), Харитя Кононенко (доктор економіки, засновниця Союзу українок у Канаді).

Найвпливовішим у Галичині вважався «Союз українок», що нараховував 60 тис. членкинь і фігурував, пропорційно до кількості населення, найбільшою жіночою організацією у Європі. Очолювала його в 1930-ті рр. Мілена Рудницька – професор Високого педагогічного інституту у Львові, член ЦК найвпливовішої легальної політичної партії Галичини – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), депутат від УНДО до польського Сейму в 1928–1935 рр.

Мілена Рудницька була однією з трьох делегатів до Ліги Націй у січні 1931 р., які домагалися розгляду порушень Польщею гарантій прав нацменшин, зокрема терору й пацифікації. З доповідями на цю тематику вона виступала у Нижній Палаті парламенту і в Королівському інституті закордонних справ у Великобританії. Саме М. Рудницька однією з перших винесла питання про сталінський голодомор в Україні на міжнародну арену, виступаючи на IX Міжнародному конгресі нацменшин у Берні у вересні 1933 р.

М. Рудницька була головним ідеологом українського жіночого руху міжвоєнного часу. Вона підкреслювала, що багато питань, які турбують жіноцтво державних народів, для українців є неактуальними, оскільки на перший план за умов української дійсності виходить «національне усвідомлення жіноцтва».

Разом із тим аналіз розвитку жіночого питання в Європі слугував важливим чинником формування українського жіночого руху. Особливу увагу українок привертала, зокрема, Німеччина, де в часи Веймарської республіки феміністичний рух став одним із найпотужніших у Європі. Німецькі жінки мали високий ступінь правової і фактичної рівності з чоловіками. Та прихід нацистів до влади знівельовав здобутки німецьких жінок через цілеспрямовану боротьбу з фемінізмом як ідеологією і практикою.

Різка зміна тенденцій розвитку «жіночого питання» в Німеччині не могла залишитися непоміченою активістками українського жіночого руху. Вони вивчали це питання через іноземні часописи, а також завдяки спілкуванню зі своїми ідеологічними посестрами з міжнародних організацій, де українки мали своє представництво [9].

Лише повоєнні процеси денацифікації, дефашизації та декомунізації з паралельним розвитком спочатку радіостанцій і телеканалів, пізніше інтернет-видань створили наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. умови для функціонування розгалуженої мережі джерел масової інформації та гарантійного отримання різними соціальними групами (зокрема жінками) медіатекстів, що перебували в їхній інформаційній «ніші».

У цей період феміністський рух пройшов «другу хвилю» – усунення дискримінації щодо расової та етнічної ознак (зокрема визнання прав темношкірого населення в США, пізніше у Південній Африці тощо). Ці процеси історично збіглися в часі з крахом світової колоніальної системи – передусім в Азії та більшій частині Африки. Як наслідок

цього, у 50–60-х рр. ХХ ст. жіночі видання не просто засновувались, а й починали реально конкурувати між собою. Ця ситуація характерна для країн Західної, Центральної та Південної Європи, Скандинавії, а також США, Канади, Австралії та Японії.

Прийдешне десятиліття минуло під знаком кар'єрного просування жінок по соціальних щаблях. Це викликало масову появу ділових жіночих журналів. Показуючи зміни в становищі жінок у суспільстві, редакційні та видавничі колективи привернули увагу рекламодавців, які почали дивитися на жіночий контингент як на найбільший на ринку щодо споживання товарів і послуг. Ця тенденція зберігається й до сьогодні.

Протягом другої і третьої хвиль феміністського руху замість журналів «для всіх» робилися спроби випускати журнальні видання з акцентом на жіночий інтелектуалізм. Для мільйонерок і мільярдерок видаються видання так званої «prestige-press», які часто персонально пронумеровані та доставляються заможній передплатниці додому. Зрозуміло, що тираж таких видань доволі обмежений і бажаючі почитати або просто погортати такий журнал повинні просити дозволу у власниці, якщо мають до неї доступ (щоправда, Інтернет бодай теоретично дає змогу демократизувати названу вище практику). Гарні та надмірно дорогі журнальні видання намагаються відповідно виглядати і в плані змісту (наприклад, всесвітньо відомі бренди «Wallpaper», «Cosmopolitan», «Elle», «Harper's Bazaar»).

Сьогодні в кожній зі згаданих вище країн видається до сотні жіночих журналів різної періодичності із сукупним накладом, що наближається до 1 млрд прим. Багато таких журнальних проєктів за певної підтримки переростають національні рамки і стають міжнародними друкованими виданнями. Причому це можуть бути як міжнародні регіональні видання (наприклад, «Караван історій. Росія», «Караван історій. Україна», «Караван історій. Беларусь», «Караван історій. Казахстан»), так і транснаціональні видання («Elle», «Vogue», «Cosmopolitan», «Burda Moden»).

Сьогодні ми є свідками третьої хвилі феміністського руху, що полягає в усуненні дискримінації щодо віку, а також статевої орієнтації (боротьба за останню триває досі). ЛГБТ-організації мають свої власні засоби масової інформації та комунікації, які особливо вільно діють у таких країнах, як Голландія, Франція, Швеція, США, Канада. В Україні маємо одне спеціальне дослідження, присвячене діяльності австралійських радіостанцій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб сексуальних меншин [10, с. 154–160].

На відміну від минулих періодів сьогодні жінки мають усі можливості (і сповна користуються ними) видавати власні періодичні друковані та інтернет-видання, випускати телерадіопрограми. Ці спеціалізовані канали передачі масової інформації орієнтуються на широкий аудиторний загал без будь-яких обмежень, проти яких виступав і продовжує виступати феміністський рух.

Висновки та перспективи. 1. Поширення освіти з часів Середньовіччя через мережу коледжів, університетів та академій, відображення освітньо-наукової проблематики в перших друкованих журналах, виникнення зацікавленої читацької аудиторії поступово привели до усвідомлення проблеми ґендеру та пов'язаної з нею ґендерної нерівності в суспільстві. Обговорення жіночого питання спочатку в універсальних виданнях, пізніше в жіночій друкованій пресі спричинило появу в суспільстві ґендерного дискурсу. Політична боротьба за здобуття жінками повної середньої, а також вищої освіти, за набуття виборчих та інших прав і свобод тощо увінчалась усуненням політичної та соціальної дискримінації в Старому та Новому Світі, за винятком колоній і напівколоній в Азії, Африці, Австралії та Центральній і Південній Америці. Цей процес тривав майже півтора століття.

2. Повоєнні процеси денацифікації, дефашизації та декомунізації з паралельним розвитком спочатку радіостанцій і телеканалів, пізніше інтернет-видань створили наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. умови для функціонування розгалуженої

мережі джерел масової інформації та гарантійного отримання різними соціальними групами (у тому числі жінками) медіатекстів, що перебували в їх інформаційній «ніші».

У цей період феміністський рух добився усунення дискримінації щодо расової та етнічної ознак. Ці процеси історично збіглися в часі з крахом світової колоніальної системи. У цей період жіночі видання не просто засновувались, а й починали реально конкурувати між собою. Це привернуло увагу рекламодавців, які почали дивитися на жіночий контингент як найбільшого на ринку споживача товарів і послуг. Це відповідно стимулює спеціалізовані видання (програми) переростати національні рамки й ставати міжнародними проектами, що функціонують без будь-яких обмежень.

Сьогодні у світі видаються сотні жіночих журналів різної періодичності із сукупним накладом, що наближається до 1 млрд прим. Феміністський рух бореться за усунення дискримінації щодо віку, а також статевої орієнтації.

Подяки. Висловлюємо подяку кафедрі історії журналістики та її завідувачці, професорці, доктору філологічних наук Н. Сидоренко за спонукання до проведення цього дослідження та можливість його оприлюднення. Також вдячні науковому керівникові, доктору філологічних наук О. Мелещенку за постійну допомогу в осмисленні наукових пошуків та одержаних результатів. Окрема подяка – доцентці кафедри історії журналістики, кандидатці наук із соціальних комунікацій А. Волобуєвій за підготовку до друку цього дослідження.

1. Прутцков Г. В. Роль и место женщины в Ветхом Завете // СМІ в условиях глобальной трансформации социальной среды : материалы всерос. науч.-практ. конф. «Журналистика 2007», Москва, 4–6 февраля 2008 г. / Г. В. Прутцков. – М. : Фак. журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова, 2008. – С. 356–357.

2. Мелещенко О. К. Журналистика Франції / О. К. Мелещенко, Б. І. Черняков // Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Т. 10. – січень–березень. – С. 159–212.

3. Мелещенко О. К. Історія журналістики Великобританії : конспект лекцій / О. К. Мелещенко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 215 с.

4. Беглов С. Четвертая власть : британская модель. История печати Великобритании от «новостных писем» до электронных газет / С. Беглов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2002. – 256 с.

5. Жіноча громада [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жіноча_громада. – Дата доступу : 06.01.2016.

6. Українська революція 1917–1921 рр. [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_революція. – Дата доступу : 09.02.2016.

7. Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини в 20-х – 30-х роках ХХ ст. [Електронний ресурс] // Історія України. – Режим доступу : <http://histua.com/istoriya-ukraini/novitnij-chas/ukrainski-zemli-u-skladi-polwi-rumunii-chehoslovachchini>. – Дата доступу : 02.02.2016.

8. Радянська жінка (журнал) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_\(журнал\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_(журнал)). – Дата доступу : 27.09.2015.

9. Гавришко Марта. Галицькі феміністки 1930-х : нацистське «Кухня-Церква-Діти» не для нас / М. Гавришко [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2010. – 29 грудня. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d1b2eed4e08>. – Дата доступу : 29.12.2015.

10. Богданьок Олена. Австралійські радіостанції, спрямовані на задоволення інформаційних потреб сексуальних меншин (короткий аналіз) / О. Богданьок // Міжнародна журналістика-99 : зб. робіт магістрів і спеціалістів ; за заг. ред. О. К. Мелещенка. – К. : Б. в., 1999. – Вип. I. – С. 154–160.

UDC 007 : 304 : 070 (477)

Genesis of Feminine Subculture and Its Reflection in Universal and Specialised Printed Media (History and Modernity)**Kovalchuk Olena**, PhD student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: kovalchuck.a@gmail.com

The research deals with the genesis of the feminine subculture during the social, spiritual and mental evolution of the humanity, which is willing to get identified through the women's liberation movement and mass media. The goal of the article is to determine interrelations between: a) dissemination of education, emergence of periodicals, rise of readership and formation of a gender discussion; b) development of radio and television broadcasting and the Internet against the background of the processes of denazification, defascisation, decommunisation, wreckage of the world colonial system and the guaranteed receipt of media texts by women from their information «niche». The principal implications of the research are as follows: the women's liberation movement and the gender discussion in mass media eliminated political, social, race and ethnic discrimination, while the fight against age discrimination, discrimination against the handicapped (both physically and mentally), as well as sexual orientation discrimination. Women, having the largest share in the consumption market for goods and services, stimulate specialised media (programmes) to fall outside the national scope and to become international projects, which can function without any restrictions.

Key words: woman, journal, gender, women's liberation movement, national women's printed media.

Генезис женской субкультуры и ее отображение в универсальных и специализированных печатных изданиях (История и современность)**Ковальчук Елена**

Рассматривается генезис женской субкультуры в социально-духовно-ментальной эволюции человечества, которая стремится к идентификации через феминистское движение и СМИ. Цели статьи преследуют установление связи между: а) распространением образования, появлением периодической печати, возникновением читательской аудитории и образованием гендерного дискурса; б) развитием радиовещания, телевидения и Интернета на фоне процессов денацификации, дефашизации, декоμμунизации, краха мировой колониальной системы и гарантированным получением женщинами медиатекстов из своей информационной «ниши».

Главные выводы исследования: феминистское движение и гендерный дискурс в СМИ устранили дискриминацию политическую, социальную, по расовому и этническому признакам, борются с дискриминацией по возрасту, физическим и/или умственным отклонениям, а также по половой ориентации. Женский контингент как самый большой на рынке потребления товаров и услуг стимулирует специализированные издания (программы) перерастать национальные рамки и становиться международными проектами, функционирующим без каких-либо ограничений.

Ключевые слова: женщина, журнал, гендерный, феминистское движение, национальная женская печать.

1. Prutskov H. V. The role and place of women in the Old Testament // Media in the global transformation of the social environment : Materials of the All-Russia scientific-practical conference «Journalism 2007», Moscow, February, 4–6, 2008 / H. V. Prutskov. – Moscow : Faculty of Journalism of Moscow State University named after M. V. Lomonosov, 2008. – P. 356–357.

2. Meleshchenko O. K. France Journalism / O. K. Meleshchenko, B. I. Cherniakov // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : naukovyi zbirnyk / za red. V. V. Rizuna ; KNU imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2003. – T. 10. – sichen–berezen. – P. 159–212.

3. Meleshchenko O. K. History of UK Journalism : lecture notes / O. K. Meleshchenko. – Kyiv : Publishing and printing center «Kyiv University», 2010. – 215 p.

4. Beglov S. Fourth Power : The British Model. The history of the British press «newsletters» to electronic newspapers / S. Beglov. – Moscow : Publisher Moscow University, 2002. – 256 p.

5. Women's community [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жіноча_грумада. – Accessed : 06.01.2016.

6. Ukrainian revolution of 1917–1921 years [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_революція. – Accessed: 09.02.2016.

7. Ukrainian lands in the Poland, Romania, Czechoslovakia in the 20s — 30s of the XX century [Electronic resource] // Istoriiia Ukrainy. – Reference : <http://histua.com/istoriya->

ukraini/novitnij-chas/ukrainski-zemli-u-skladi-polwi-rumunii–chehoslovachchini. – Accessed : 02.02.2016.

8. *Radyans'ka zhinka* (magazine) [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_\(журнал\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_(журнал)). – Accessed : 27.09.2015.

9. *Gavrishko M.* Galician feminists 1930s: Nazi «Kitchen-Church-Kids» is not for us / M. Gavrishko [Electronic resource] // *Ukrainska pravda*. – 2010. – 29 hrudnia. – Reference : <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d1b2eed4e08>. – Accessed : 29.12.2015.

10. *Bogdaniok Olena.* Australian radio stations, aimed at meeting the information needs of sexual minorities (brief analysis) / Olena Bogdaniok // *International journalism-99 : collection of works of masters and specialists* ; ed. by O. K. Meleshchenko. – Kyiv, 1999. – Vyp. 1. – P. 154–160.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016

УДК 007 : 304 : 070

ЧАСОПИСИ ДЛЯ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК В УКРАЇНІ: СТИЛЬ, НАСТАНОВИ

ДУБЕЦЬКА Оксана,

канд. наук із соц. комунік.,

Інститут української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, вул. Тургенєвська, 8/14, м. Київ, 01601, Україна; e-mail: osydorenko@ukr.net.

Гендерне виховання стало нині вагомою частиною освітньої системи, що виявляється на різних рівнях – від дитячого садка до вищої школи. Конвенція ООН про права дитини (ратифікована в Україні у 1991 р.) передбачає необхідність доступу дітей до інформації та матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які б сприяли їхньому соціальному і культурному становленню, духовному і моральному благополуччю, а також фізичному і психічному розвитку. Мета цього дослідження – визначити гендерні орієнтири сучасної преси для дітей в Україні. Об'єктом обрано газети й журнали в Україні періоду незалежності, призначені для дитячої аудиторії до 18 років. Серед них такі часописи, як: журнали видавництва «Мамине сонечко», серії «Bratz», «Monster high / Школа монстрів», «Жасмин», періодика для юних моделістів-конструкторів та ін.

Ключові слова: періодика для дітей, гендерні орієнтири, гендерне виховання.

Вступ. Конвенція ООН про права дитини передбачає необхідність доступу дітей до інформації та матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які б сприяли їхньому соціальному і культурному становленню, духовному і моральному благополуччю, а також фізичному і психічному розвитку. Таким чином, держави мають сприяти виданню та розповсюдженню дитячої літератури, поширенню матеріалів засобів масової інформації, де б урахувалися традиції та культурні цінності кожного народу для захисту й гармонійного розвитку дитини [1]. Зокрема у статті 29 йдеться про необхідність «розвитку особи, талантів», виховання поваги до прав людини та основних свобод, підготовки дитини до свідомого життя у вільному суспільстві «в дусі розуміння миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами» [1].

Гендерне виховання стало нині вагомою частиною освітньої системи, що виявляється на різних рівнях – від дитячого садка до вищої школи. До цієї теми часто звертаються педагоги (С. Вихор, М. Савченко, Т. Титаренко, М. Савіна та ін.). Зокрема В. Очкур зазначає: «... Вихователі, батьки, психологи виховують не взагалі дитину, а дівчинку або хлопчика, з усіма психологічними розбіжностями у світосприйманні, які їм властиві. Діти по-різному ставляться до всього навколишнього, засвоюють навички та вміння, розвивають пізнавальну сферу, емоційність» [2].

Безпосередня місія в пізнавально-виховному процесі належить і дитячій пресі, що допомагає зреалізувати гармонійний розвиток дитини, розкрити її зацікавлення, виявити певні таланти. Проблеми функціонування періодики для дітей висвітлюють в Україні такі дослідники, як Н. Кіт, У. Колесніченко, О. Марущак, Т. Єжижанська, Т. Давидченко, О. Орлик, О. Віщук, які вивчають питання дитячого авторства, тематичної та жанрової специфіки публікацій, формування тенденцій розгортання зазначеного сегменту преси в структурі соціальних комунікацій.

Мета цього дослідження – визначити гендерні орієнтири сучасної преси для дітей в Україні. Об'єктом обрано газети й журнали в Україні періоду незалежності, призначені для дитячої аудиторії до 18 років (зокрема такі, як: «Планета підлітків», «Дівчонки и мальчишки!», «MKIDS», «Жасмин», «Барбі», «Тачки», «Чарівна принцеса» та ін.).

© Дубецька О., 2016

Методи дослідження. Серед найважливіших методів, використаних для з'ясування особливостей гендерного виховання та гендерної ідентифікації читачів періодики для дітей, – моніторинг, бібліографування, аналіз, порівняння. За допомогою емоційно-лексичного аналізу встановлено основні образні, мовні та оцінні критерії, що дозволили класифікувати дитячу пресу в гендерному відношенні як нейтральну, а також призначену для дівчаток чи хлопчиків зокрема.

Результати й обговорення. Варто зазначити, що серед дитячої періодики вагома частка видань має нейтральне забарвлення, адресуючи свій текстовий та візуальний контент як дівчаткам, так і хлопчикам, значною мірою урівноважуючи твори (казки, вірші, оповідання, пізнавальні історії), завдання (саморобки, ігри, розмальовки, кросворди тощо), конкурси, подарунки-призи тощо. Це такі всеукраїнські журнали, як «Барвінок», «Пізнайко», «Ангелятко», «Мамине сонечко», «Колобочок», «Кузя», «Вінні та його друзі», «Однокласник», «Правобукварик», «Мудрагелик», «Світ дитини», «Джміль», «Журавлик» та багато інших.

Певні підзаголовки, іноді й самі назви вказують на поєднання у своїй аудиторії зацікавлень хлопчиків і дівчаток. Це, скажімо, «Світанок» (Київ, щоквартальний журнал для дівчаток та хлопчиків; проект інформаційно-консультаційного жіночого центру «Уповноважена освіта»), «Аист» (Луганськ, газета для хлопчиків і дівчаток), «Девчонки и мальчишки!» (Харцизьк Донецької обл., 1995 р.; газета для підлітків), «Загадкова скарбничка» (Київ, «журнал для розумників і розумниць»), «Обормотик» (Красний Луч Луганської обл., 2001 р.; «газета для мальчишек и девчонок»), «Ранетки» (Київ, журнал для хлопчиків і дівчаток). Кіровоградська дитяча пізнавальна газета «Алиса» ділилася на блоки А і Б, а також мала в деяких серіях такий підзаголовок: «всеукраїнська газета для юних леді від... і до... і не лише»).

Два різні випуски пропонує своїм читачам ТОВ «Видавництво «Мамине сонечко»: «Маленька Фея та сім гномів» (журнал для дівчаток від 5 р.) і «Маленький розумник» (журнал для хлопчиків від 5 р.). Так, у першому з названих видань редакція постійно зазначає: «Маленька Фея – твоя найкраща подруга», «Привіт, мої талановиті подружки!», «Зізнаюся тобі, подруго...», «Ти сама у всьому переконаєшся!», «Подружко, обережно розігни...» і т. д. Якщо перегорнути кілька випусків «Маленької Феї» (на жаль, редакція не зазначає року видання), то побачимо читачок-переможниць різних конкурсів: Софійка і Марійка, Анна, Маринка, Даша, Олександра (№ 4), Анастасія, Ліза, Соломія, Поліна, Олеся, Дарина, Катруся, Євеліна та ін. (№ 8).

Із хлопчиками здебільшого спілкується Маленький Розумник, але в хлопчачих іграх і задумах (подорож на безлюдний острів, опанування літака чи іншої техніки) його супроводжують молодша сестра Яся та друг Шило; отже, видання не замикається лише на чоловічому вихованні й чоловічій дружбі. Редакція дає настанови: «Не гай часу – розкажуй ... усім своїм знайомим, навіть дівчаткам...» (№ 3); на малюнках зображені і дівчатка, і хлопчики.

Універсальною є аудиторія у часописів «Мамине сонечко» (від 1 до 3; від 2 до 5), створених за проектами з визначеного видавництва на чолі з В. Дорошенком. Зважаючи на вік своїх читачів, реакція найчастіше звертається до батьків (мам і татусів, хоча окремі шпальти журналів мають назви «Сторінка для мам»), спонукаючи їх працювати з малюком, дитиною, дітьми, старшими дітьми, молодшими дітками, нашими друзями. Серед переможців конкурсів подано цікаві фото і дівчаток, і хлопчиків: Полінка, Андрійко, Маша, Юлічка (№ 6), Максим, Ярослав, Андрій, Майя, Марійка (№ 3). Звертаючись до потенційних передплатників, редакція дитячого щомісячника «Мамине сонечко» (від 2 до 5 р.) ненав'язливо підкреслює: «... Наші видання, які ми створюємо з любов'ю! Передплатіть їх своїм рідним та знайомим діткам – донькам, синочкам, хрещеникам та племінникам – і побачите їхні радісні оченята!» (№ 6).

Деякі редакції спробували поділити один журнал на дві частини, де одна призначається для дівчат, інша (зі звороту) – для хлопців. Таким шляхом розвивалася «Планета підлітків» («Для дівчат. Це твій журнал!» / «Для хлопців. Журнал, якого ти чекав!»), що видавалася в Києві з 1998 р. Ще один приклад – одеський журнал «MKIDS» («детский журнал «по-взрослому», «перший [?] в Україні журнал для дітей та підлітків»), присвячений розвитку талантів дитини, обговоренню психологічних і наукових питань, мистецтва спілкування, входження у бізнес, здобуття життєвого успіху. 50 с. із одного боку, 50 – зі звороту; обкладинку однієї частини прикрашає юна вірменка Катя Абгарян, з іншого боку – квартет хлопців, знятих креативною студією «Red Cat» (2015. – № 9).

У переліку зареєстрованої дитячої преси останнього часу зафіксовано такі об'єднувальні назви: «Саша и Маша», «Іванко і Марічка / Ванечка и Машенька».

«Гендерний розподіл» не завжди виявляється в назвах періодики, для якої обирають хлопчачі чи дівчачі імена. Так, «Настенька» – це міжнародна літературна газета для дітей (Донецьк; Харків), «Веселинки від Даринки» – «велика дитяча газета» (Київ), «Богдан» – навчально-християнський дитячий журнал (Дніпропетровськ), «Ірина/Ирина/Irene» – щомісячний дитячий журнал-іграшка (Херсон), «Никита и друзья» – сканворди, головоломки, розваги. Але трапляються й інші приклади: «Даринка» (газета захисту інтересів жінок і дітей; Київ), «Даша» (газета для дівчат; Севастополь), «Алиса» (журнал для дівчат; Кіровоград).

Серед дитячої преси, зокрема зорієнтованої на підліткову категорію, вирізняються передусім журнали для дівчат («Юная леди», «Girl», «Браво Girl», «Cool Girl», «Девчонки» та ін.), що видаються або видавалися ТОВ або ДП (дочірнє підприємство зі 100-відсотковою іноземною інвестицією), які мають досвід у сфері друку для жінок («Бурда Україна / Hubert Burda Media», «Едіпрес Україна»). За своєю структурою така преса найчастіше нагадує жіночі видання (мода, стиль, прикраси, стосунки, модний словник, студія, зачіски, тести, гороскопи, кулінарний майстер-клас).

Ще низка часописів зорієнтована на дівчаток молодшого та середнього шкільного віку («Мадемуазель», «Я – модниця!», «Bratz», «Bratz Модниця», «Принцеса», «Барбі», «Disney's Принцеса», «Чарівна принцеса», «Hello Kitty», «Moxie mini girls», «Moxie teens», «Totally spies! / Девченки-супершпионки!», «Даша-путешественница», «Даша-следопыт», «Винкс/Winx», «Ранетки. Девчонки-звезды» та ін.). Деякі з них мають такі гасла-настанови: «журнал для щасливих дівчат», «журнал для стильних дівчат», «ляльки твої найліпші подружки!», «школа чарівниць». Наприклад, у журналі «Я – модниця!» (серія періодичних видань «Найкращі дитячі журнали», в Україні засновник – ТОВ «Видавництво «Кружок», сукупний російськомовний тираж – 500 000 пр.) існують цілком «жіночі» рубрики: «Мода для тебе!», «Королева квітів!», «Весняний настрої!», «Мистецтво декорації!», «Сукня на щастя!», «Шматочок сонця!», «Текстильні фантазії!». Для своїх читачок журнал «Bratz» пропонує приміряти образи – Королеви природи, Королеви стихій, Королеви свята, Королеви чарів, пропонуючи неймовірні подорожі, «шикарні та стильні» аксесуари, актуальні вбрання, «снігопад» загадок і конкурсів.

Журнал «Monster high / Школа монстрів» є одним із товарних знаків, запатентованих французькою фірмою з випуску іграшок брэнда «Mattel, Inc.» (в Україні часопис випускає видавництво «Егмонт Україна»). Здебільшого зміст часопису присвячений крутим пригодам примхливо-брутальних «милих монстрів» – Клео де Ніл, Венери Мухоловки, Оперети, Робекки Парової, Рошель Гойл, Клодін, Дракулора, Гільда Гольстаг та ін., які не лише «моторошно красиві», «смертельно шикарні», а й виглядають як «справжні королеви жахів», «упир-лідерки». У їхньому колі час від часу з'являються «монстрокруті» хлопці, як-от Дюк Горгон, син Медузи; Портер Гейс, син Полтергейста та їм подібні, що приходять до школи привидів із однойменного мультфільму «Monster high» (гасло – «Будь собою. Будь унікальною. Будь мон-

стром»), а також постійно долучаються до нової колекції ляльок. Незважаючи на шокуючу зовнішність, відворотну поведінку, обмеженість лексики (основні епітети: вбивчий, смертельний, укусолія, монстрокльовий, монстро-портрет, дико гарний, жахливий тощо), монстро-товари (ляльки, мультфільм, сайт, блог, журнал у 20 країнах) користуються надзвичайним попитом у світі. Клуб членів «Монстер Хай» пропонує своїм прихильницям не лише анонс новин, а й «базові ляльки», плейсети, фешнтеки, промо-фото бюджетних товарів із серії, біографії героїв Школи, нові анімації мультфільмів, ігри, тести, аксесуари тощо. Пізнавальні факти можна почерпнути з Вікіпедії (різними мовами), Циклопедії, Лялькопедії (рос. мовою – Куклопедии).

«Школа монстрів» навчає бути «особливою, унікальною, розібратися в собі, дізнатися, хто ти є насправді та ким хочеш стати, – і це все не гублячи особистості. Йди за своєю мрією, читай історії та пригоди, що відбуваються з головними героїнями, проходи тести, одержують поради зі стилю, моди та краси, дізнавайся про майбутнє з гороскопів. Будь «монстром», але будь і собою, адже наші недоліки роблять нас неповторними, а «Школа монстрів» вчить, як з ними справлятися та обертати на користь!» [3] – так на сайті видавництва «Егмонт Україна» приваблюють читачів до передплати.

Деяко інше спрямування має ще один журнал цього самого видавництва: дітям 8–13 р. адресується «Чарівна Принцеса», яку також супроводжують фешн-ляльки від американської лінії Mattel для дітей середнього шкільного віку. Подаючи на сторінках часопису розмальовки, плакати та постери, життєві ситуації тощо, редакція зазначає: «Найчарівніше та найказковіше видання для справжніх принцес! Героїні журналу – принцеси Попелюшка, Жасмин, Русалонька, Білосніжка, Аріель, Аврора, Бель, Рапунцель – стануть справжніми подругами для вашої дівчинки та допоможуть їй розібратися у всіх модних штучках, порадах та історіях» [4].

Ураховуючи особливості аудиторії дівчаток (додамо сюди також місячник «Барбі/Barbie ТМ»), ТОВ «Егмонт Україна» не забуває про «категорію хлопчиків», для яких випускається журнал «Тачки» – «справжнє автомеханічне свято для хлопців!». Герої однойменного мультфільму розповідають зі шпальт видання про те, як працюють автомобілі, як вони сконструйовані. Читачам пропонуються розмальовки, ігри, «забавки з питаннями», комікси, поради щодо майстрування іграшкових машинок, великий плакат із «тачкою місяця». Отож, «Тачки – для тих, хто любить швидкість та свободу!» [5].

Не схожим на інші в медійному сегменті є журнал для сучасних дівчат «Жасмин» (видається у Черкасах із 2011 р.). Це видання називається часописом оригінальних ідей, адже редакція пропонує широкий спектр практичних завдань, допомагає освоїти різноманітні техніки прикладної творчості: оригамі, квілінг, витинанка, гантель, темарі, амігурумі, модульні прикраси, бісер тощо.

Кілька загальноукраїнських журналів архітектурного моделювання для школярів видається у Києві та Черкасах («Академія юного моделіста-конструктора», «Юний моделіст-конструктор техніки», «Юний моделіст-архітектор»), що ведуть своїх читачів у «захопливий світ технічного моделювання літаків, кораблів, авто, танків та іншої техніки»; на юних майстрів чекають також величні паперові споруди: Собор святого Петра в Римі, Біг-Бен у Лондоні, Тадж-Махал в Індії, башта Белену в Португалії. Передбачається, що саме такі захоплення повинні мати здебільшого хлопчики, а не дівчатка. Редакції цих друкованих періодичних видань найчастіше звертаються до своїх читачів узагальнено – друзі, але серед переможців конкурсів названо, як правило, хлопчиків: Роман, Олександр, Владислав та ін. Бувають і винятки: учениця каховської станції юних техніків Катерина Паламарчук надіслала найкращу саморобку римської колісниці (АЮМ. – 2013. – № 3).

У серії партворків (колекційних видань), що пропонують в Україні популярні іноземні видавництва, впроваджені у вітчизняний медіаринок як товариства з обмеженою відповідальністю («Де Агостіні Паблішинг», «Егмонт Україна», «Іглмосс Україна» та ін.), теж існує певний поділ, хоча й не декларований, на журнали уподобань для хлопчиків і дівчаток. Традиційно: автомобілі, авіація, кораблі тощо (серії «Мировая авіація», «Легендарные самолеты», «Корабль адмірала Нельсона «Виктори», «Пистолетики», «Машинки», «Самолетики») для хлопчиків; ляльки й іграшкові будинки – для дівчаток («Дамы епохи», «Куклы в народных костюмах», «Дом мечты» і т. д.). Хоча існує в цьому сегменті преса без «гендерно-дитячої маркованості»: «Насекомые и их знакомые», «Собери и изучи тело человека», «The Cat Collection», «The Dog Collection», «Твои веселые друзья-зверята».

Трапляються в дитячій періодиці й певні прорахунки. Так, журнал для підлітків «12+» має гасло: «Ти найкращий!» (отже, це звернення має чоловічий рід, а журнал адресовано хлопцям?). Ця стилістика має своє продовження і в запрошенні до передплати: «Ти модний та стильний? Бажаєш знати?.. Тоді ... журнал саме для тебе!». Хоча за рубриками, темами, авторами листів і дописів тут і дівчатка, і їхні ровесники (Оля, Влад, Віка, Роман, Марія, Андрій та ін.). Та на шпальтах видання панує суцільна «еклектика»: «Як ти вже здогадався...», «Ти вже обдумуєш деталі випускної сукні чи лаштуєш плани, як спокусити однокласницю на балу?» (за змістом можна питання тлумачити так: вона (випускниця школи) обдумує деталі нової сукні та планує спокусити свою однокласницю на балу) [6, с. 5]. Натомість у рубриці «Примхи моди», розповідаючи про «Соло стильних деталей», редакція уникає чоловічого чи жіночого роду, при цьому рівномірно розподіляє свої поради: «хіт сезону – чоловічі та жіночі босоніжки», «класичні чоловічі моделі» та «жіночі туфлі-лодочки (?)», «форми класичних жіночих сумок» порівняно з «чоловічими силуетами» об'ємних сумок і портфелів. А загалом усіх своїх читачів редакція називає «дванадцятиплюсниками» (?) – від назви самого видання.

На рівні преси для дітей помітні певні гендерні стереотипи. Скажімо, в малюнку логотипа харцизької газети для підлітків «Девчонки и мальчишки» (1995) дівчинку символізують бантики, а хлопчика – кепка. В «журналі з чарівного світу» під назвою «Малышки Пикси / Pixie», де друкуються «неймовірні історії зі світу магікс» (серія «Winx» – «Найкращі світові комікси»), переважає рожевий колір (традиційний стереотип: для дівчаток – рожеве, для хлопчиків – блакитне).

Гендерна освіта не вимагає, щоб усі жінки, «як Паша Ангеліна, сіли на трактори і поїхали у світле майбутнє, а чоловіки, як вусаті няні, пішли виховувати дітей у садочках». Актуально звучать сьогодні дослідження про статеворольову соціалізацію підлітків [7], а також вивчення концептуального наповнення сучасного гендерного дискурсу ЗМІ [8], де враховуються аспекти виховання підростаючого покоління. Мета гендерної освіти – дати зрозуміти людям, що вони можуть виконувати будь-які ролі в суспільстві залежно від власного хисту та бажання, – пояснює голова правління Інформаційно-консультативного жіночого центру Олена Суслова. Важливо наголосити, що мета гендерного виховання полягає не в тому, щоб зробити кардинальні зміни у виховному процесі та навчати дівчат бути сильними та активними, а хлопців – чуйними та охайними. Мова йде про те, що діти мають знати, що вони – унікальні особистості, які можуть мати різні риси характеру та бути спокійними, сумлінними, рішучими, сміливими, емоційними, сором'язливими тощо – незалежно від того, якої вони статі [9].

Висновки та перспективи. Із 1992 р. в Україні зареєстровано і перереєстровано понад тисячу періодичних видань для дитячої аудиторії різного віку й тематично-пізнавального призначення. Важливе значення тут має і гендерне виховання, що передбачає гармонійний розвиток як хлопчиків, так і дівчаток. Подальшого вивчення потребують питання мови й стилю спілкування багатьох редакцій із юними чита-

чами, вміння поєднати на своїх шпальтах інтереси й зацікавлення підростаючого покоління.

1. *Конвенція про права дитини* (20 листопада 1989 р.) (редакція зі змінами, схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р.). Конвенція ратифікована Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021. – Дата доступу : 25.02.2016.

2. *Очкур В. В.* Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / В. В. Очкур // Дошкільний навчальний заклад. – 2012. – № 4 (64). – Режим доступу : <http://journal.osnova.com.ua/download/18-64-27450.pdf>. – Дата доступу : 26.02.2016.

3. *«Школа монстрів»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://multpresa.egmont.ua/product/monster-high/>. – Дата доступу : 18.02.2016.

4. *«Чарівна Принцеса»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://multpresa.egmont.ua/product/princess/>. – Дата доступу : 18.02.2016.

5. *«Тачки»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://multpresa.egmont.ua/product/cars/>. – Дата доступу : 18.02.2016.

6. *Скажи школі «прощай!»* // 12+. – 2008. – № 5 (56). – 5 с.

7. *Романова В. Г.* Особливості статевої соціалізації підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / В. Г. Романова. – К., 2002. – 19 с.

8. *Маслова Ю. П.* Лінгвосинергетичне поле гендерного дискурсу (на прикладі заголовків друкованих ЗМІ) / П. Ю. Маслова // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». – 2011. – Вип. 21. – 65–73 с.

9. *Гендерна соціалізація дітей: чи можливе виховання без нав'язування стереотипів?* // Повага: кампанія проти сексизму. – Режим доступу : <http://povaha.org.ua/genderna-sotsializatsiya-ditej-chy-mozhlyve-vyhovannya-bez-navyazuvannya-stereotypiv/>. – Дата доступу : 15.02.2016.

UDC 007 : 304 : 070

Periodicals for boys and girls in Ukraine: their style and directions

Dubetska Oksana, PhD (Social Communications),

M. Dragomanov National Pedagogical University, Malysheko institute of Ukrainian Philology and Literary Creativity, Turgenyevska str., 8/14, Kyiv, 01601, Ukraine, e-mail: osydorenko@ukr.net

Gender education is now an essential part of the educational system, manifested at various levels - from kindergarten to high school. Convention on the Rights of the Child (ratified in Ukraine in 1991) requires children's access to information and material from a diversity of national and international sources, especially those that facilitate their social and cultural formation, spiritual and moral well-being and physical and mental development. The purpose of this study is to determine the gender orientations in the modern periodicals for children in Ukraine. Selected newspapers and magazines published in the independent Ukraine (intended for an audience of children under 18 years) are the main object of the investigation. They include such newspapers as: magazines publishing «Mamyne sonechko / Mother's sun», series of «Bratz», «Monster High», «Jasmine», periodicals for young modelers, designers and others. Monitoring, analysis and comparison are the main scientific methods, that are used for finding out the main features of gender education and gender authentication of readers of periodicals for children. Language and evaluation criteria, adopted by means of emotionally-lexical analysis, allowed to classify the children's media in a gender relation as neutral, and also intended for girls or boys in particular.

Key words: periodicals for children, gender orientations, gender education.

Периодика для мальчиков и девочек в Украине: стиль, наставления

Дубецкая Оксана

Гендерное воспитание сегодня является важной составной частью образовательной системы, которое проявляется на разных уровнях – от детского сада до высшей школы. Конвенция ООН о правах ребенка (ратифицирована в Украине в 1991 г.) предусматривает необходимость доступа детей к информации и материалам из разных национальных и международных источников, особенно тех, которые содействовали б их социальному и культурному становлению, духовному и моральному благополучию, а также физическому и психическому развитию. Цель этого иссле-

дования – определить гендерные ориентиры современной прессы для детей в Украине. Объектом избраны газеты и журналы в Украине периода независимости, предназначенные для детской аудитории до 18 лет. Среди такой прессы: журналы издательства «Мамино солнышко», серии «Bratz», «Monster high/Школа монстров», «Жасмин», периодика для юных моделистов-конструкторов и т. д.

Ключевые слова: периодика для детей, гендерные ориентиры, гендерное воспитание.

1. *Convention on the Rights of the Child* (November 20, 1989) (adopted by the General Assembly of the United Nations on December 21, 1995). Convention is ratified by resolution of the Verkhovna Rada, № 789-XII on 27.02.91 [Electronic resource]. – Reference : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021. – Accessed : 25.02.2016.

2. *Ochkur V. V.* Gender strategy in education and gender approach in development of children of preschool age [Electronic resource] / V. V. Ochkur // Doshkil'nyj navchal'nyj zaklad. – 2012. – № 4 (64). – Reference : <http://journal.osnova.com.ua/download/18-64-27450.pdf>. – Accessed : 26.02.2016.

3. «*Monster High*» [Electronic resource]. – Reference : <http://multpresa.egmont.ua/product/monster-high/>. – Accessed : 18.02.2016.

4. «*Magic Princess*» [Electronic resource]. – Reference : <http://multpresa.egmont.ua/product/princess/>. – Accessed : 18.02.2016.

5. «*Cars*» [Electronic resource]. – Reference : <http://multpresa.egmont.ua/product/cars/>. – Accessed : 18.02.2016.

6. *Say Good bye! to school // 12+*. – 2008. – № 5 (56). – 5 p.

7. *Romanova V. G.* Peculiarities of teenager's gender-and-role socialization : thesis for a Candidate degree in Psychological sciences by specialty: 19.00.05 / V. G. Romanova. – Kyiv, 2002. – 19 p.

8. *Maslova Yu. P.* Lingual and synergy field of gender discourse (on the examples of the headlines of the printed mass media) / Yu. P. Maslova // Naukovi zapysky [of the National University «Ostrog Academy»]. Series «Philology». – 2011. – Vyp. 21. – 65–73 p.

9. *Gender socialization of children: can education exist without imposing stereotypes?* [Electronic resource] // Respect : campaign against sexism. – Reference : <http://povaha.org.ua/genderna-sotsializatsiya-ditej-chy-mozhlyve-vyhovannya-bez-navyazuvannya-stereotypiv/>. – Accessed : 15.02.2016.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016

УДК 007 : 304 : 159.922.1

ГЕНДЕРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗІВ ЖУРНАЛУ «КРАЇНА»

ГРИДЧИНА Вікторія,

канд. наук із соц. комунік.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: 4831355@gmail.com

Стаття репрезентує аналіз результатів експерименту щодо гендерного сприйняття образів, створених журналом «Країна». Аналізувалися всі обкладинки журналу за 2015 р. Експеримент проведений у березні 2016 р. у двох університетах: Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Київському університеті імені Бориса Грінченка. Дослідженням виявлено: переважання чоловічих образів (44 %); відмінність сприйняття одного і того ж образу залежно від контекстуальних знаків відтворення (як приклад, образ України); варіативність гендерного сприйняття фотографій людей (фотографії однієї статі можуть сприйматись як носії гендерних ознак протилежної статі або бі-текстуально).

***Ключові слова:** гендер, бі-текстуальність, журнал «Країна», експеримент, візуальне сприйняття.*

Вступ. Коли йдеться про гендерні образи, то постає необхідність розгляду людського сприйняття та ідентифікації. Більше того, фактично можна виділити, користуючись термінологією Р. Барта [3], дві окремі площини, що успішно існують у комунікаційній системі ЗМІ: це площина образів, що створюють і передають медіа, і площина образів, які сприймає аудиторія. За умови гендерної інтерпретації все ускладнюється, оскільки, крім пласту культурного, впливає ще й гендерно-ідентифікаційний пласт кожної окремої людини.

Джерелом передавання образів обрано журнал «Країна», що має досить цікаву графічну концепцію: специфічну пізнавану верстку, де використовуються фотографії, малюнки та карикатури. Цей часопис – україномовний тижневик «про Україну та світ, про людей, культуру, політику, гроші, моду, спорт. Лише цікаві новини та фотографії»; заснований 2009 р. ТОВ «Видавничий дім „Нова інформація“», до складу якого входять «Газета по-українськи» та інтернет-видання «Газета.ua».

Мета статті – з'ясувати варіативність гендерного сприйняття образів, що ретранслюються засобами масової інформації (на прикладі журналу «Країна»). Об'єктом дослідження є комунікаційні образи, залучені до комунікаційного процесу, а саме: створені та передані засобами масової інформації, а також сприйняті аудиторією. Предметом є гендерне сприйняття аудиторією образів, створених медіа.

Методи дослідження. В ході дослідження використано методи експерименту, семіотичний, аналізу та статистичного аналізу (зокрема логічні функції для обробки даних).

Результати й обговорення. Дослідження умовно поділене на кілька послідовних і взаємозв'язаних етапів, які відповідно розглянемо.

І. Проблеми гендерної інтерпретації образів. Передусім необхідно зупинитися на понятті образу. А. Бергер у праці «Бачити – значить вірити. введення до зорової комунікації» визначає «образ як комбінацію різних знаків і символів ... Образ – це набір символів, кожний із яких має особливе значення; в деяких образах існує багато різних рівнів значення та взаємодій між ними» [4, с. 45]. Спираючись на модель комунікації Г. Ласуела [6], автор наголошує, що візуальна комунікація відбувається через образи: автор створює образ, аудиторія сприймає його, образи функціонують у суспільстві, а засоби масової інформації передають їх.

© Гридчина В., 2016

При цьому існує також зворотний процес. Свого часу Р. Арнхейм проводив дослідження, стверджуючи, що будь-яке мислення, зокрема логічне й лінгвістичне, ґрунтується на надшвидкісних геометрично-динамічних образах. Лише геометрично-динамічні форми достатньо чіткі за своєю структурою і обробляються досить швидко. «Людське мислення не може вийти за межі образів, що постачаються людськими відчуттями» [2, с. 233].

Насправді для розуміння образу необхідний суспільний контекст. Так само і гендер є суспільно-маркованим об'єктом [8].

Ще складніша ситуація виникає, коли йдеться про інтерпретацію гендерного сприйняття. Специфіка сприйняття так чи інакше лежить у площині психологічної науки. Проте, як тільки мова заходить про психологію, то відбувається зіткнення із різними напрямками та школами. Залежно від ідей, покладених в основу, інтерпретація даних може діаметрально змінюватися. Найбільш придатними для використання в процесі інтерпретації результатів є два напрями психології – психоаналіз та гештальтпсихологія.

Під час дослідження гендеру, незалежно від психологічних напрямів, у межах яких відбувається обговорення, завжди порушується поняття сексуальної ідентичності (оскільки з нею пов'язується розподіл місця та поведінкової норми в суспільстві).

Проведений експеримент показав варіативність і неоднозначність сприйняття образів. Можна говорити про наявність різних гендерних ознак. Останнім часом дослідники почали активно вживати термін «бі-текстуальність». Альміра Усманова у вступній статті до збірника «Бі-текстуальність і кінематограф» порушує питання розгляду полівалентної сексуальності, «яку ще З. Фрейд розглядав як «норму» сексуальної ідентичності суб'єкта. ... Ця теорія зацікавила не лише як концепція, що пояснює становлення сексуальної/гендерної ідентичності суб'єкта, а головним чином як теорія прочитання певних культурних текстів» [1, с. 6].

«Бі-текстуальність ... з точки зору психології означає існування в одному індивіді психологічних характеристик як чоловічого, так і жіночого; психоаналітиків більше цікавили форма сексуальної ідентифікації, яка трапляється в осіб обох статей» [5, с. 148]. Школа психоаналізу інтерпретує сприйняття неоднозначних образів за гендерною ознакою у бік сексуальних уподобань, натомість гештальтпсихологія говорить про вплив незавчених гештальтів [7].

II. Результати експерименту. Для аналізу були обрані обкладинки всіх номерів журналу «Країна» за 2015 р. В експерименті, що відбувся в березні 2016 р., взяли участь 104 особи, переважний вік від 18 до 20 років, студенти двох університетів: Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. Пропонувалося відповісти на запитання: який гендерний образ репрезентує зображення? Варіанти відповідей були такі: жіночий (ж), чоловічий (ч), жіночо-чоловічий (ж/ч)/чоловічо-жіночий (ч/ж), немає гендерного забарвлення/неможливо визначити (-).

Цікаво, що вже на етапі визначення образів, що належать до обох статей, лише 30 % диференціювали жіночо-чоловічі та чоловічо-жіночі образи, 51 % використав шаблон (38,5 % – жіночо-чоловічі та 12,5 % – чоловічо-жіночі), 19 % – не використали таке ранжування (2 особи – розподілили всі зображення між чоловічими та жіночими образами; 1 людина вжила визначення «унісекс», 17 осіб використали лише три варіанти відповіді: чоловічий, жіночий, немає гендерного забарвлення/неможливо визначити).

Під визначення співвідношення чоловічих і жіночих образів за суто формальною ознакою (за зображенням на фото) виявилася така ситуація: на фотографіях (50 номерів журналу «Країна») зображення людей були на 17 обкладинках: на 14 представлено чоловіків і лише на 3 жінок (їхній вік від 55 до 95 років).

Обличчям першого (№ 254) номера журналу за 2015 р. стала відома письменниця Оксана Забужко (55 років). У двох інших випадках – це історії літніх жінок Ольги Ільків, 95-річної зв'язкової головнокомандувача Української повстанської армії Романа Шухевича, яка 14 років відсиділа в Александрівській та Владимирській в'язницях (№ 41/294), та Марії Гаврилів, 86 річної медичної сестри Української повстанської армії, яка 10 років відбула покарання в радянських таборах (№ 49/302).

Однак навіть фотографії не гарантують того, що образ буде сприйнято ідентично зі змістом публікації. Так, обкладинку з фотографією Оксани Забужко лише 60 % визначили як жіночий образ; 23 % позначили наявність як жіночих, так і чоловічих ознак (при цьому 4 % опитуваних віддали перевагу чоловічим, а не жіночим ознакам); 18 % визначили як чоловічий образ і 3 % – без ґендерних ознак.

Подібна ситуація спостерігається з визначенням образу на обкладинці № 31/284, де розміщена фотографія Тараса Компаніченка, 46-річного бандуриста з довгим волоссям. Лише 49 % визначили образ як чоловічий, 28 % вказали наявність ознак обох статей (по 14 % – жіночо-чоловічий та чоловічо-жіночий образ), 14 % сприйняли як жіночий образ і 9 % – без ґендерних ознак. У деяких групах подавалися коментарі, мовляв, обкладинка відтворює образ «російської красуні» з казок: нахил голови, волосся заплетене в косу, перекинута через плече наперед.

Несподіваним є стиль визначення ґендерного забарвлення у шаблонних зображеннях карти України. За весь рік видрукувано три номери журналу «Країна», де редакція використала картографічні обриси України: № 11/264 (із Кримом), № 12/265 і № 25/278. Лише 16 % однаково визначили всі три образи, для 84 % велике значення мало те, з чого виготовлена карта. Так, у № 12 обриси України виліплені з сірого пластиліну, а в № 25 – викладені з яскравих клаптиків тканини. Обкладинку № 25 74 % опитуваних співвіднесли з жіночим образом, 13 % визначили наявність обох ґендерних ознак (11 % – жіночо-чоловічий, 2 % – чоловічо-жіночий образ), 11 % – без ґендерних ознак і 2 % опитуваних побачили ознаки чоловічого образу.

Натомість сірий пластилін (обкладинка № 12) став вирішальним у визначенні приналежності. Так, найбільше опитуваних – 41 % – визначили зображення як носія чоловічого образу, 23 % – без ґендерних ознак, 21 % побачив наявність ознак обох статей (15 % – жіночо-чоловічі, 6 % – чоловічо-жіночі), і найменше 15 % співвіднесли зображення з жіночим образом. Там, де на обкладинці намальований Крим із пальмою з плодами у вигляді гранат (№ 11), 7 % опитуваних визначили як дитячий образ. 37 % надали зображенню ознак обох статей (27 % – жіночо-чоловічі, 10 % – чоловічо-жіночі), 20 %, навпаки, відзначили відсутність ґендерних ознак, 34 % назвали образ жіночим і 13 % – чоловічим.

Можна сказати, що майже однозначним було сприйняття обкладинки № 19/272, де зображено вінок із кульбаб. 96 % опитуваних назвали образ жіночим, 3 % не змогли визначити ґендерне забарвлення, 1 % побачив ознаки чоловічо-жіночого образу і жоден не сприйняв обкладинку як чоловічий образ.

Переможцем серед чоловічих образів стала обкладинка № 20/273 із зображенням шкотландного танку. 92 % назвали образ чоловічим, 5 % – жіночо-чоловічим, 2 % – жіночим і 1 % не зміг визначити ґендерне забарвлення.

Достатньо цікавою з погляду сприйняття та ідентифікації за ґендерною ознакою стала обкладинка № 43/296, що відтворює образ надгробка-хреста, виготовленого з металевого совка із червоною іржею. 26 % визначили образ як чоловічий, 9 % – як жіночий, 24 % побачили ознаки обох статей (13 % – чоловічо-жіночі, 11 % – жіночо-чоловічі) і 41 % відзначив відсутність ґендерного забарвлення. Інтерпретуючи результат, можна припустити, що під час сприйняття образу надгробка відбувається зрівняння: мертва людина втрачає ґендерну ідентичність та ґендерні ознаки.

Деякі опитувані маркували власні відповіді додатковою ознакою «дитячий образ». Як не дивно, більшість маркованих обкладинок віднесені до жіночих образів.

Загальні результати сприйняття гендерного образу обкладинок журналу «Країна» по кожному номеру наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Статистичні дані сприйняття гендерного образу обкладинок журналу «Країна» за 2015 р.

Номери журналу	Жіночий (ж) %	Жіночо-чоловічий/чоловічо-жіночий (ж/ч, ч/ж) %	Жіночо-чоловічий (ж/ч) %	Чоловічо-жіночий (ч/ж) %	Немає гендерного забарвлення / неможливо визначити (-) %	Чоловічий (ч) %
1 (254)	57,7	22,1	18,3	3,85	2,88	17,3
2 (255)	23,1	17,3	13,5	3,85	25	34,6
3 (256)	0	15,4	12,5	2,88	9,62	75
4 (257)	23,1	14,4	8,65	5,77	37,5	25
5 (258)	3,85	10,6	8,65	1,92	16,3	69,2
6 (259)	0,96	7,69	6,73	0,96	7,69	83,7
7 (260)	10,6	30,8	22,1	8,65	26,9	31,7
8 (261)	53,8	20,2	16,3	3,85	8,65	17,3
9 (262)	9,62	23,1	20,2	2,88	0,96	66,3
10 (263)	2,88	15,4	10,6	4,81	29,8	51,9
11 (264)	32,7	35,6	26	9,62	19,2	12,5
12 (265)	15,4	21,2	15,4	5,77	23,1	40,4
13 (266)	5,77	26,9	16,3	10,6	11,5	55,8
14 (267)	13,5	31,7	20,2	11,5	20,2	34,6
15 (268)	84,6	12,5	7,69	4,81	0,96	1,92
16 (269)	3,85	12,5	9,62	2,88	26,9	56,7
17 (270)	22,1	22,1	17,3	4,81	21,2	34,6
18 (271)	10,6	29,8	21,2	8,65	22,1	37,5
19 (272)	96,2	0,96	0	0,96	2,88	0
20 (273)	1,92	4,81	4,81	0	0,96	92,3
21 (274)	6,73	18,3	15,4	2,88	10,6	64,4
22 (275)	24	8,65	5,77	2,88	1,92	65,4
23 (276)	0	12,5	8,65	3,85	8,65	78,8
24 (277)	1,92	22,1	15,4	6,73	14,4	61,5
25 (278)	74	12,5	10,6	1,92	11,5	1,92
26 (279)	31,7	22,1	18,3	3,85	26,9	19,2
27 (280)	1,92	5,77	2,88	2,88	7,69	84,6
28 (281)	22,1	25	15,4	9,62	6,73	46,2
29 (282)	2,88	27,9	17,3	10,6	22,1	47,1
30 (283)	3,85	26,9	16,3	10,6	22,1	47,1
31 (284)	13,5	27,9	14,4	13,5	9,62	49

32 (285)	16,3	28,8	19,2	9,62	34,6	20,2
33 (286)	63,5	20,2	15,4	4,81	10,6	5,77
34 (287)	11,5	15,4	12,5	2,88	9,62	63,5
35 (288)	1,92	7,69	5,77	1,92	11,5	78,8
36 (289)	2,88	17,3	13,5	3,85	5,77	74
37 (290)	9,62	18,3	8,65	9,62	5,77	66,3
38 (291)	3,85	16,3	10,6	5,77	5,77	74
39 (292)	54,8	25	21,2	3,85	13,5	6,73
40 (293)	4,81	11,5	9,62	1,92	2,88	80,8
41 (294)	73,1	13,5	9,62	3,85	9,62	3,85
42 (295)	11,5	14,4	8,65	5,77	24	50
43 (296)	8,65	24	10,6	13,5	41,3	26
44 (297)	13,5	26	18,3	7,69	26	34,6
45 (298)	5,77	26	15,4	10,6	15,4	52,9
46 (299)	0	13,5	8,65	4,81	14,4	72,1
47 (300)	13,5	24	13,5	10,6	14,4	48,1
48 (301)	60,6	10,6	7,69	2,88	22,1	6,73
49 (302)	71,2	22,1	14,4	7,69	2,88	3,85
50 (303)	24	41,3	29,8	11,5	23,1	11,5

Загальну картину сприйняття яскраво демонструє діаграма (рис. 1).

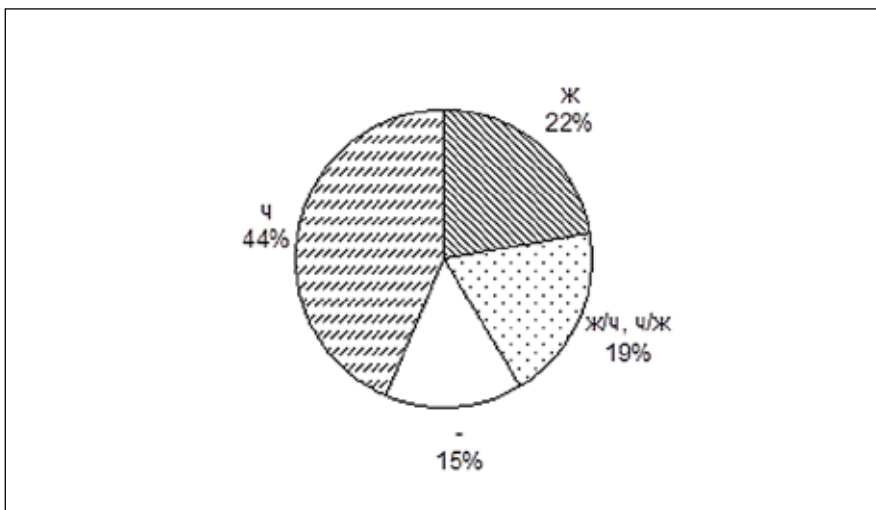

Рисунок 1. Діаграма сприйняття гендерного образу

Якщо говорити про кількісну характеристику номерів, віднесених за сприйняттям до жіночого або чоловічого образу (тобто набрали 50 % і більше), то 22 номери були визначені як носії чоловічого образу, 10 – жіночого. Решта 18 номерів не мала 50-відсоткового показника певної ознаки.

До недоліків проведеного експерименту можна віднести незначну кількість учасників чоловіків (12 осіб) – 12 % опитуваних, які показали 63 % збігів у відповідях.

Також дискусійним залишається питання порядку появи обкладинок під час експерименту. За основу було обрано хронологічний принцип. Проте є припущення щодо впливу повторюваних підряд ознак образів на сприйняття.

Висновки та перспективи. Говорячи про інтерпретацію результатів, необхідно відразу обумовлювати психологічний напрям (психоаналіз чи гештальтпсихологія), оскільки це може істотно вплинути на висновки.

Під час проведення експерименту щодо ґендерного сприйняття образів, що ретранслюються засобами масової інформації, на прикладі журналу «Країна» за 2015 р. виявлено переважання чоловічих образів (22 обкладинки); натомість образ, сприйнятий майже однозначно (96 %), вінок із кульбаб – жіночий.

Як можна побачити, у журналі переважають чоловічі образи. Більше того, ті жінки, які з'являються на обкладинці видання, мають ознаки чоловічих стереотипів (професія, зовнішність, виконували чоловічу роботу – воювали, сиділи у в'язниці тощо). Так, інколи «чистий» образ (скажімо, Україна), що зазвичай асоціюється із жіночим образом, може набути ознак чоловічого під час відтворення в певному матеріалі та кольорі. Можна стверджувати, що журнал «Країна» ретранслює в образах переважно чоловічі ознаки.

Проведений експеримент виявив низку проблем, що потребують подальшого ґрунтовного дослідження. Залишається відкритим питання сталості результатів. Якщо повторити експеримент із тими самими людьми через деякий час або змінити порядок розміщення об'єктів, чи одержимо ми тотожні дані.

Дослідження показало значну розбіжність у ґендерному сприйнятті студентів, які навчаються у різних ВНЗ одного спрямування.

Потребують подальшої перевірки результати, що стосувалися групи магістрів, де було виявлено 80 % збігів у відповідях. Можна висунути гіпотезу про вплив середовища (соціальної групи). Причому вплив відбувається не через акт приналежності, а через протяжність часу перебування (5 років оволодіння спільними навичками/однакова професійна підготовка). Для подальшого аналізу доречним вбачається використання поділу на семіотичні групи.

Цікавим є проведення подібного дослідження серед різних груп: зібраних за віковим принципом; людей різних спеціальностей; людей різної сексуальної орієнтації; людей, які проживають у різних регіонах тощо. Використання гетерогенних груп має надати можливість визначення факторів впливу на сприйняття.

На осмислення заслуговує факт переважання чоловічих образів у медіа. Фактично українські медіа відтворюють образ панівного «чоловічого світу», до якого жінки можуть потрапити лише за умов наявності «чоловічих ознак».

Окремим дослідженням може стати бі-текстуальність образів, а саме проведення експериментів на визначення ознак, що сприймаються як маркери ґендеру.

Тож проведений експеримент поставив чимало нових завдань, які ще мають знайти своїх дослідників і способи вирішення.

1. *Бі-текстуальність* і кинематограф / ред., сост. и автор вступ. ст. А. Усманова. – Мн.: Пропілеї, 2003. – 188 с.

2. *Arnheim R. Visual thinking* / R. Arnheim. – Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1969. – 345 p.

3. *Barthes R. Mythologies* / R. Barthes. – London: Paladin, 1972. – 158 p.

4. *Berger A. A. Seeing is Believing: an Introduction to Visual Communication* / A. A. Berger. – Mayfield Publishing Company, 1998. – 210 p.

5. *Hemming C. Bisexual theoretical perspectives: Emergent and contingent relationships* / C. Hemming // *Bi Academic Intervention* E.H. Gombrich. – London: Phaidon, 1977. – 386 p.

6. *Lasswell H. D. Politics: Who Gets What, When, How* / H. D. Lasswell. – New York: Whittlesey house, McGraw-Hill book Company, Incorporated, 1936. – 264 p.

7. Madsen K. B. A History of Psychology in Metascientific Perspective / K. B. Madsen. – Amsterdam ; New York ; Oxford ; Tokyo : North Holland, 1988. – 604 p.

8. *Understanding Gender* // Psychology Today [Electronic resource]. – Reference : <https://www.psychologytoday.com/basics/gender>. – Дата доступу : –16.03.2016.

UDC 007 : 304 : 159.922.1

Interpretation of gender images of the magazine «Krajina»

Grydchyna Viktoriia, PhD (Social Communications),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: 4831355@gmail.com

The article presents experiment results, regarding gender perception of the images, which were created by the magazine «Krajina». These are based on the analysis of people's perception of the image, put on the magazine cover. Thus media images are the object of the research, gender perception of the images, created by the media, is the main subject of the experiment. It was conducted in March 2016 among students of the two universities: Taras Shevchenko National University of Kyiv and Boris Grinchenko Kyiv University. The study found the following: the predominance of male pattern (44 %); the difference between the perception of the same image, depending on contextual characters (as an example, the perception of the image of Ukraine); variability the gender perception photos with the people (people one sex on photographs may be perceived as carriers the opposite sex or bi-textuality). The magazine is dominated by the male images. Moreover, only women with signs of male stereotypes (profession, appearance, «performed by male job» – to be at the war, to be imprisoned, etc.) appeared on the cover of the publication. The study found significant gender differences in the perception of students, that studying in various universities one direction. Need further audit the results that obtained in a group of Masters, where 80 % were found matching answers. We can hypothesize about the impact of the environment (social group).

Key words: gender, bi-textuality, magazine «Krajina», experiment, visual perception.

Гендерная интерпретация образов журнала «Країна»

Гриджина Виктория

В статье представлен анализ результатов эксперимента относительно гендерного восприятия образов в журнале «Країна». Анализировались все обложки журнала за 2015 г. Эксперимент был проведен в марте 2016 г. среди студентов двух университетов: Киевского национального университета имени Тараса Шевченко и Киевского университета имени Бориса Гринченко. Исследования выявили: преобладание мужских образов (44 %); отличие восприятия одного и того же образа в зависимости от контекстуальных знаков воспроизведения (например, образ Украины); вариативность гендерного восприятия фотографий людей (фотографии одного пола могут восприниматься, как носители гендерных признаков противоположного пола или би-текстуальными).

Ключевые слова: гендер, би-текстуальность, журнал «Країна», эксперимент, визуальное восприятие.

1. *Bi-textuality and cinema* / ed., comp. and author of the introductory article Almira Ousmanova. – Minsk: The Propylaea, 2003. – 188 p.

2. *Arnheim R. Visual thinking* / R. Arnheim. -- Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1969. – 345 p.

3. *Barthes R. Mythologies* / R. Barthes. – London : Paladin, 1972. – 158 p.

4. *Berger A. A. Seeing is Believing: An Introduction to Visual Communication* / A. A. Berger. – Mayfield Publishing Company, 1998. – 210 p.

5. *Hemming C. Bisexual theoretical perspectives : Emergent and contingent relationships* / C. Hemming // *Bi Academic Intervention* E.H. Gombrich. – London : Phaidon, 1977. – 386 p.

6. *Lasswell H. D. Politics: Who Gets What, When, How* / H. D. Lasswell. – New York : Whittlesey house, McGraw-Hill book Company, Incorporated, 1936. – 264 p.

7. Madsen K. B. A History of Psychology in Metascientific Perspective / K. B. Madsen. – Amsterdam, New York, Oxford, Tokyo : North Holland, 1988. – 604 p.

8. *Understanding Gender* // Psychology Today [Electronic resource]. – Reference : <https://www.psychologytoday.com/basics/gender>. – Accessed: 16.03.2016.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2016

УДК 007 : 304 : 070 (477) + 004.738.5 + 32

ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖУРНАЛІСТОК У РЕДАКЦІЯХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

ВАСИЛЕНКО Ксенія,
аспірант,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна, e-mail: lbkoshkina@gmail.com

Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку гендерної політики в інтернет-виданнях України. До цього часу практично немає емпіричних даних щодо гендерного ресурсу в національній інтернет-журналістиці, хоча цей вид ЗМК стрімко розвивається. Симптоматично, що переважно відомі громадсько-політичні інтернет-портали України очолюють жінки-журналістки (ZN.UA; LB.ua.; «Українська правда»). Проблема формування суспільної свідомості українства через соціальні мережі та інтернет-видання має бути розглянута з урахуванням специфіки гендерного процесу. Однозначно, потрібно брати до уваги неповторний стиль письма журналісток провідних українських інтернет-видань, ураховувати обсяг емпірики, яку може зібрати жінка-журналістка, і специфіку інтерпретації фактів. Головним у дослідженні слугував метод моніторингу. Традиційно використано історико-порівняльний метод дослідження. Авторка роботи вдалася до герменевтичного методу, зокрема дослідження адекватності сприйняття тексту й особливості мовної інтерпретації матеріалів за Г. Гадамером. Теоретичні посилання та висновки вже використовуються в практичній діяльності колективу редакції одного з найбільших в Україні інтернет-порталів.

Ключові слова: гендерна політика, журналістка, суспільна свідомість; стиль; політична культура; етика.

Вступ. Проблема гендерної нерівності в інтернет-журналістиці України очевидна, хоча вже не така злободенна, як кілька років тому. За власними підрахунками авторки статті, у трьох найсолідніших, найбільш відвідуваних національних інтернет-порталах кількість жінок-журналісток уже сягає 45–48 %, серед позаштатної автури ця цифра дещо нижча – від 40 до 45 % і вже зовсім мало журналісток серед колумністів і блогерів. В принципі останній факт можна пояснити прагматичними чинниками: як відомо, колумністика у великих інтернет-виданнях зазвичай не оплачується, як не оплачуються і публікації блогерів. Виходячи із загальної статистики зайнятості жінок на роботі, в родині в умовах великого міста, можна зрозуміти, чому більшість професіоналок у журналістиці не береться писати безоплатно. Як і в будь-якому процесі, проблема гендеру в журналістиці в інтернет-виданнях має досить своєрідний, до того ж дискусійний характер.

Так, приміром, часто наголошується на особливостях «жіночого стилю». Одразу виникає запитання: «А чи існує, власне, суто «жіночий стиль» викладу матеріалу? Причому проблему варто розглядати саме в аспекті нинішнього розвитку інтернет-журналістики. Історичний чи асоціативний ряд, екскурси в минуле століття можуть прислужитися лише як антагоністичне тло, оскільки ще навіть кілька десятиліть тому ми могли говорити про зважений, розсудливий, дещо емоційний і навіть ліричний стиль «жіночого письма». Нині політичні процеси настільки загострилися, соціальні конфлікти вирішуються, у буквальному сенсі цього слова, на полі бою, тож і жіноча журналістика набула принципово нових стильових ознак, іншої «драматургії», якщо характеризувати цим терміном весь корпус жіночої інтернет-журналістики України.

Проблемами жіночої журналістики в Україні, як друкованої, так і інтернет-журналістики, займаються відомі дослідниці: Н. Сидоренко, А. Волобуєва, В. Переде-
© Василенко К., 2016

рій, Т. Старченко, О. Сушкова та інші [1]. Вагомими в цій царині є останні дослідження М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової, присвячені проблемам гендерного дискурсу в медіа [2]. Безперечно корисною для вітчизняних журналістів і журналісток стане оригінальна гендерна абетка, підготовлена колективом авторів (С. Котова-Олійник, Б. Стельмах, О. Ярош) [3].

Твердження українського науковця В. Іванова про те, що: «... інформація є глобальною проблемою сучасності, тому що саме від неї залежить успішне функціонування суспільства. Крім того, інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма соціальної взаємодії. Саме від цього залежить суспільний прогрес» [4], має методологічне значення для розуміння принципів і методів застосування гендерної політики в сучасних медіа, зокрема електронних. Саме «інформаційна взаємодія різних груп людства» – найскладніше з точки зору методології завдання, без вирішення якого продуктивність української журналістики не буде повною.

Методи дослідження. Під час написання статті використаний історико-порівняльний метод дослідження. Особливо інтенсивно цей метод використовувався у вступному розділі та на початку роботи. З огляду на відносно недавню історію появи й існування інтернет-порталів в Україні, використання цього методу було обмежено. Збільшено частку порівняльного аспекту. Зауважимо, що авторка статті намагалася порівнювати тексти, стиль викладу тощо максимально толерантно, з урахуванням специфіки діяльності колег-редакторів та видавців національних інтернет-порталів. Широко використано метод моніторингу, що є природним для прагматичних за своєю суттю наукових публікацій. У статті використані дані соціології, але значною мірою – внутрішнього редакційного анкетування власне інтернет-порталів. Метод герменевтики був доречним у випадках, коли піддавалось аналізу питання адекватності сприймання читачами тексту, підготовленого журналісткою; наскільки текст повно передав ідею авторки тощо. За допомогою методу герменевтики була поставлена проблема власне особливої специфіки інтернет-текстів.

Результати й обговорення. Українська гендерна журналістика є явищем унікальним власне для країни, де фемінізм де-факто явище узаконене і на генному рівні закріплене у підсвідомості. У країні, де жінку поважають, ставляться до неї з повагою впродовж сотень років, однозначно, що й явище «жіночої» журналістики сприймається масовою свідомістю прихильно, із розумінням. Нагадаємо, що жіночий інтернет-журналістиці передувала власне пресова журналістика. Не маючи змогу провести ґрунтовний історичний екскурс, нагадаємо, що в другій половині минулого століття саме жінки домінували в редакціях районних, міських і обласних газет України з об'єктивної причини: у п'ятдесяти-шістдесяти роки минулого століття істотно відчувалася нестача чоловіків-журналістів через страшні втрати у Другій світовій війні.

Однак, як показує особистий досвід авторки статті, інтернет-журналістика саме в гендерному аспекті має свої принципові особливості, на яких необхідно одразу акцентувати увагу.

Перша і головна специфічна риса жіночої інтернет-журналістики полягає в розумінні того факту, що жінка-журналістка швидше за чоловіка вміє переключити свідомість, адекватно відреагувати на зміну в редакційній політиці, окремій публікації тощо. Річ у тому, що на відміну від пресової, інтернет-журналістика дозволяє «чистити», тобто правити матеріал, який уже вийшов в інтернет-простір. Це не означає, звісно, що хтось устиг зробити відповідну копію, щоб потім продемонструвати оригінал. Останнє часто трапляється в політичній журналістиці. Але коли потрібно внести правку в матеріал, переписати цілі блоки, змінюючи концепцію, жінки виявляються більш гнучкими, рішучими, а отже, їхні дії в інтернет-журналістиці можна кваліфікувати як професійніші.

Авторка статті підкреслює, що йдеться саме про видозміну журналістського твору, а не задум чи реалізацію. Тут не може бути об'єктивного аналізу в принципі, оскільки тоді б довелось аналізувати весь корпус матеріалів певної кореспондентки, порівнявши їх із корпусом кореспондента-журналіста, що було б не етично, не професійно. Тому в цій статті ми констатуємо лише перевагу жінки-журналістки, оперативність і продуктивність її роботи у процесі журналістської правки.

Друга специфічна риса діяльності жінок-журналісток в інтернет-виданнях: опанування ними жанрів, які до цього були пріоритетними для чоловіків-журналістів. Особливо це виявляється під час висвітлення подій так званого АТО, а в редакційній практиці більшості інтернет-видань – «війни на Сході України».

Хрестоматійно відомі репортажі Лариси Рейснер – тепер не унікальний випадок висвітлення жінкою-репортером перебігу воєнних подій. У редакції буквально кожного українського інтернет-порталу є штатні чи позаштатні репортерки, які їдуть у район бойових дій, щоб написати журналістський матеріал. Причини такого оригінального трактування гендерної філософії важко пояснити. Внутрішні розслідування, закриті опитування досить повно висвітлили причину подібних вчинків.

Серед мотивів поїздок жінок-журналісток у район бойових дій такі:

1. Бажання познайомитися зі справжніми мужчинами, захисниками. По можливості, створити сім'ю.

2. Бажання якомога повніше реалізувати себе в творчості. Війна, військові репортажі – викликають увагу і прихильне ставлення до авторки редактора. Можливість кар'єрного зростання.

3. «Мене туди тягне після першого разу». Мотивація дещо емоційна, але з подібним твердженням, проханням знову надати можливість відрядження «на війну» стикаються практично всі керівники інтернет-видань.

4. Необхідність помститися («За друга, чоловіка, брата»).

Остання мотивація є редакційною таємницею, вона не є публічною інформацією, проте не зважати на неї не слід. Із суто етичних міркувань вважаємо, що колись настане час і будуть оприлюднені імена українських жінок-журналісток, які не лише писали, а й стріляли в зоні АТО, порушуючи всі можливі закони журналістської етики.

Це – тема окремого розслідування, проте коли йдеться про гендерну політику в царині журналістики, зокрема жінки-журналістки на війні, то варто починати з досвіду американського репортера Ернеста Гемінгвея і радянського Артема Боровика. Тобто саме чоловіки-репортери першими порушили основні канони професійної етики, взявши до рук зброю.

У сучасній українській політичній інтернет-журналістиці, що може бути порівняна із бойовими діями на Сході, про гендерну політику потрібно також говорити в досить несподіваних, антагоністичних аспектах. Серед них головне: яким чином і якою мірою може використовувати професійну інформацію жінка-репортер, яка поставила собі завданням досягнення власної політичної мети? В українському політикумі, особливо в політичному спектрі 2015–2016 рр., є досить багато жінок-депутатів, які раніше були журналістками. Але парадокс полягає в тому, що депутатками вони стали саме завдяки професії інтерв'юера, репортера тощо.

Мусимо констатувати наслідок, не обговорюючи етичні принципи. Однак при нагоді зазначимо, що принцип об'єднання журналістики й політики не дуже відрізняється від «принципу» об'єднання політики й бізнесу. Останнє завжди приводило до вагомих втрат у різних соціумах, у різні часи. Проте в українських реаліях саме принцип поєднання журналістики й політичної діяльності став, по суті, дихотомічним.

Загальновідомим є ставлення до інформації кількох журналістських шкіл, що сформувалися на основі суспільної свідомості, історичного досвіду, культурних реалій тощо. Перший принциповий підхід: суто прагматичне висвітлення події,

без коментаря. Цей підхід сформувався під час громадянської війни у Сполучених Штатах Америки і ним досі керується найбільше інформаційне агентство світу Асошіейтед Прес.

Інший підхід у ставленні до опрацювання інформації, який умовно можна назвати «європейським»: опрацювання, тлумачення і коментар інформації власне журналістом.

Екстраполюючи обидва підходи до розуміння поняття «інформація», її трактування на політичні події в Україні, поставимо запитання, яке можна буде опрацювати й науково осмислювати лише через певний час: «Наскільки етично пояснювати, тлумачити, інтерпретувати певні події громадсько-політичного життя жінкою-журналісткою, якщо вона поставила за мету досягнення політичної кар’єри?». Враховуючи, що останнє, восьме скликання Верховної Ради України дало прецедент значного зростання жінок-депутатів, які починали свою творчу кар’єру в редакціях, в тому числі інтернет-видань, можемо говорити про системність, навіть – поступову методичність процесу.

Не маючи на меті розглядати питання гендеру в сучасній українській політиці, зазначимо, що політики-журналістки проявляють значну громадянську активність, подекуди порівняну лише з активністю чоловіків-журналістів, яких теж було обрано досить багато.

Виступи жінок-журналісток – народних депутаток в українському парламенті більш емоційні, жінка завжди справляє враження яскравістю метафоричного ряду, вдало підібраними асоціаціями, несподіваними порівняннями. Дається взнаки більш детальна розробка в минулому архітектоніки газетно-журнальної подачі, публікації в інтернет-виданні тощо. Журналістки із народних депутатів уміло користуються прийомами, які умовно назовемо «жіночою естетикою», а також основним принципом гендерства в сучасній українській політичній журналістиці: «Не можна чіпати жінку-журналістку, це викликає негативне сприйняття в соціумі, може призвести до дискредитації політичного діяча чи групи діячів, які спричинили це соціальне зло».

Факт побиття журналістки Тетяни Чорновіл викликав не лише збурення в українському соціумі, а й був одним із мотивів помсти влади Януковича під час Революції Гідності. *(Зараз ідеться про моральне об’єднання журналісток, які, знехтувавши своїми політичними поглядами, виступили на захист Чорновіл, а саме підтримавши її у своїх виступах під час Революції Гідності. – К. В.)* В будь-якому випадку, останніми роками можна з абсолютною впевненістю констатувати антагонізм ідеї Ж. Бодріара, згідно з якою *(ідеться про західну цивілізацію. – К. В.):* «Ми стали транссексуалами, як ми стали трансполітичними, індиферентними, андрогенними та гермафродитними істотами, які поєднують у собі різноманітні ідеології, ми носимо, знімаємо і знову одягаємо різноманітні маски, без того, щоб мати в голові чітке уявлення про сексуальне і політичне» [5, с. 34].

З огляду на вищенаведену цитату акцентуємо на проблемі, що, на нашу думку, найближчим часом стане однією із головних, до вирішення яких зможуть долучитися жінки-журналістки, жінки-політики. Йдеться про політичну діяльність уряду, який, пішовши на хибні вимоги західних колег, примусив Верховну Раду, а за нею уряд України ухвалити низку рішень, що стосуються не лише узаконення діяльності сексменшин, а й до певної міри, пропаганду самого факту їх існування. Теорія мультикультуралізму, як і теорія легалізації одностатевих шлюбів, не сприяла, як відомо, підвищенню народжуваності у західноєвропейських країнах, починаючи із п’ятдесятих років минулого століття.

Україна тим часом зазнає катастрофічних втрат у людському потенціалі на Сході країни, втрачає робочі руки на Заході, де молодь масово емігрує до Польщі, Італії, Іспанії. Перепис населення проводився давно, але за суто редакційними джерелами

авторка статті стверджує, що нині населення України не перевищує 41,8 млн осіб, з яких 15 млн – люди пенсійного, тобто не репродуктивного віку. За таких умов зробити перший крок: де-факто не лише легалізувати сексменшини, а й готуватися до другого: легалізувати одностатеві шлюби, як це вже зроблено в більшості країн Європи, – явний злочин проти українського суспільства.

Спостерігаємо поки що поодинокі виступи громадських інституцій проти цього процесу [6]. Проте, виходячи із загальної тенденції розвитку подій, проаналізувавши думку колег-журналісток, депутаток, провівши закриті соціологічні дослідження соціологічною службою LB.ua, стверджуємо, що найяскравіше ґендерна солідарність може виявитися в цьому питанні.

Висновки та перспективи. Ґендерні тенденції в українському інтернет-просторі – тема не лише актуальна, а й удачна, естетично довершена. Все більше жінок-журналісток, часто використовуючи суто специфічну форму подачі матеріалів, активно візуалізуючись в електронних ЗМК, впливають на формування суспільної свідомості. Процес цей незворотний, проблема жіночого начала в людській цивілізації, мотивація чоловічих вчинків під впливом жінки – проблема надзвичайно актуальна в сучасній Україні, збуреній революційними подіями й фактичною війною на Сході. Інтернет-видання надають унікальні можливості необмеженого розширення ґендерних тенденцій, а жінки-журналістки активно цьому сприяють.

Стаття обговорена на засіданні редакційної колегії інтернет-порталу LB.ua. Основні теоретичні положення реалізуються в журналістській практиці творчих працівників видання.

Подяки. Висловлюю подяку професорам І. Паримському та В. Різуну за фахову консультацію й моральну підтримку.

1. *Сучасна жіноча преса в Україні : покажчик / упоряд. А. М. Волобуєва, Н. М. Сидоренко.* – К., 1998. – 76 с.; *Передирій В. Жіноча доля на тлі доби : літопис жіночого руху у світлі українських видань / Валентина Передирій, Наталя Сидоренко, Тамара Старченко.* – К., 1999. – 120 с.; *Сушкова О. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Олена Сушкова ; МОН України, Сум. держ. ун-т. – Суми, 2009. – 143 с.; Сидоренко Н. Ґендерні ресурси сучасних мас-медіа : навч. посіб. / Н. М. Сидоренко, А. М. Волобуєва, Н. Ф. Остапенко.* – К., 2012. – 111 с.

2. *Маєрчик М. Ґендер для медій / М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманова.* – Київ : Критика, 2013. – 220 с.

3. *Котова-Олійник С. Ґендерна абетка для українських медіа: [посібник] / С. Котова-Олійник, Б. Стельмах, О. Ярош.* – Л. : Волинська мистецька агенція «Терен», 2013. – 50 с.

4. *Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики : [навч. посіб.] / В. Ф. Іванов.* – К. : Центр Вільної Преси, 2010. – 258 с.

5. *Бодрийяр Ж. Забыть Фуко / Ж. Бодрийяр.* – СПб. : Владимир Даль, 2000. – 90 с.

6. *Вчені б'ють на сполох: на Україну чекають масштабні проблеми через нову «ґендерну» політику уряду [Електронний ресурс] // Національний Український Євангелічний Альянс.* – Режим доступу: <http://www.uea.org.ua/index.php/info-media/arkhiv-novyn/139-vcheni-b-iut-na-spolokh-na-ukrainu-chekaiut-masshtabni-problemy-cherez-novu-hendernu-politykuriadu>. – Дата доступу : 05.04.2016.

UDC 007 : 304 : 070 (477) + 004.738.5 + 32

The Gender Discourse and Self-Realization of the Female Journalists in the National Internet Media

Vasylenko Kseniia, PhD student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: lbkoshkina@gmail.com

The article explores the gender policies in the Ukrainian online media. Even now, the empirical data on gender issues and policies in the national online media almost do not exist. According to various sources, the number of visits to the websites and portals of the largest Ukrainian Internet media reaches several hundred thousand per day. Sometimes, when it comes to high-profile and urgent investigations,

including those conducted by female journalists, the number of hits reaches several millions a day. It is symptomatic that most of the well known socio-political Internet portals in Ukraine are led by female journalists and editors. These include ZN,UA; LB.ua; «Ukrainian Pravda» etc. Therefore, the formation of the public awareness of the Ukrainians through the social networks and online publications should be considered in the light of the gender specificities. The female journalists often have their own style of writing and criteria of judgement, which attract more readers. The main research method applied in the article consists of the monitoring and comparing various sources. When it comes to studying the specificity of the ‘feminine style’ in journalism, the author utilises the hermeneutic method, especially as regards the perception of the text and particularities in the interpretation of language, in accordance with Gadamer’s approach. The theoretical findings and conclusions of the study have been already used in the work of the editorial groups of Ukraine’s largest Internet portals.

Key words: public awareness; information society; Internet; political culture; ethics.

Интернет-издания Украины как средство расширения информационно-коммуникационного пространства

Василенко Ксения

Статья посвящена актуальной проблеме развития гендерной политики в интернет-изданиях Украины. До этого времени практически отсутствует эмпирика гендерного ресурса в национальной интернет-журналистике, хотя данный вид СМК стремительно развивается. По различным сведениям число заходов на сайты и порталы самых крупных украинских интернет-изданий превышает несколько сот тысяч в сутки. Симптоматично, что основную часть известных общественно-политических интернет-порталов Украины возглавляют женщины-журналистки (ZN.UA; LB.ua.; «Украинская правда»). Проблема формирования общественного сознания украинского народа через социальные сети и интернет-издания должна быть рассмотрена с точки зрения специфики гендерного процесса. Однозначно, следует принимать во внимание часто абсолютно неповторимый стиль письма журналисток ведущих украинских интернет-изданий, учитывать объем эмпирики, которую может собрать женщина-журналист, и специфику интерпретации фактов. Главным методом исследования в статье выступил метод мониторинга, который был применен во всей работе. Традиционно был использован историко-сравнительный метод исследования. Автор работы применила герменевтический метод, в частности исследования адекватности восприятия текста и особенности языковой интерпретации материалов по Г. Гадамеру. Теоретические ссылки и выводы уже используются в практической деятельности коллектива редакции одного из самых крупных в Украине интернет-порталов.

Ключевые слова: гендерная политика, журналистика, общественное сознание, стиль, политическая культура, этика.

1. *Suchasna zhinocha presa v Ukrayini : pokazhchik / uporyad. A. M. Volobuyeva, N. M. Sydorenko. – Kyiv, 1998. – 76 s.; Peredyriy V. Zhinocha dolya na tli doby : litopys zhinochoho rukhu u svitli ukrayins’kykh vydan’ / Valentyna Peredyriy, Natalya Sydorenko, Tamara Starchenko. – Kyiv, 1999. – 120 s.; Sushkova O. Periodychni vydannya dlya zhinok v Ukrayini: dynamika rozvytku ta kontseptual’ni osoblyvosti : [navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl.] / Olena Sushkova ; MON Ukrayiny, Sum. derzh. un-t. – Sumy, 2009. – 143 s.; Sydorenko N. Henderni resursy suchasnykh mas-media : navch. posib. / N. M. Sydorenko, A. M. Volobuyeva, N. F. Ostapenko. – Kyiv, 2012. – 111 s.*

2. *Mayerchik M. Hender dlya mediy / M. Mayerchik, O. Plakhotnik, H. Yarmanova. – Kyiv: Krytyka, 2013. – 220 p.*

3. *Kotova-Oliynyk S. Henderna abetka dlya ukrayins’kykh media: [posibnyk] / S. Kotova-Oliynyk, B. Stel’makh, O. Yarosh. – Lutsk : Volyns’ka mystets’ka ahentsiya «Teren», 2013. – 50 s.*

4. *Ivanov V. Osnovni teoriyi masovoyi komunikatsiyi i zhurnalistyky : [navch. posib.] / V. F. Ivanov. – Kyiv : Tsentr Vil’noyi Presy, 2010. – 258 p.*

5. *Bodrijar Zh. Zabyt’ Fuko / Zh. Bodrijar. – Saint Petersburg : Vladimir Dal’, 2000. – 90 p.*

6. *The scientists are alarmed: the large-scale problems through a new «gender» policy of the government are waiting for Ukraine [Electronic resource] // National Ukrainian Evangelical Alliance. – Reference : <http://www.uea.org.ua/index.php/info-media/arkhiv-novyn/139-vcheni-b-iut-na-spolokh-na-ukrainu-chekaiut-masshtabni-problemy-cherez-novu-hendernu-polityku-uradiu>. – Accessed : 05.04.2016.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016

УДК 007 : 070 : 396 : 81

ЖІНКА НА ПЕРЕДОВІЙ: ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПРЕСІ

ВОЛОБУЄВА Анастасія,

канд. наук із соц. комунік., доц., e-mail: nastyavolob@ukr.net;

ГОЛОВАЧ Ганна,

магістрантка, e-mail: ann.golovach@gmail.com.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна

У статті зроблено спробу проаналізувати особливості висвітлення участі жінок в АТО в українській та зарубіжній пресі. Розглянуто медійні репрезентації жінок-військовослужбовців, зокрема в інтернет-версіях «Української правди», «Цензор.нет», газети «День» та «Дзеркала тижня», «Фокусе», «The Guardian», «Independent». Для повноти та об'єктивності інформації здійснено пошук за ключовими словосполученнями: «жінки в АТО», «жінка на війні», «women in ATO», «women in Ukraine conflict», «women at war». Зібрані матеріали поділено на дві основні групи: публікації, що репрезентують труднощі, проблеми жіночої служби та зосереджують увагу на мотивації і службових досягненнях жінок, і ті, що показують жінок-військових крізь призму гендерних стереотипів та зосереджують увагу на приватній сфері їхнього життя (сім'я, діти, чоловік, реакція близьких на рішення піти в АТО). Окрему увагу зосереджено на питанні висвітлення ЗМІ офіційного оформлення військовослужбовиць в АТО, доступу жінок до освіти у військовій сфері та проблему незабезпечення формою відповідного розміру, відсутність медичного обслуговування тощо.

***Ключові слова:** жінка-військовослужбовець, АТО, медіа, інтернет-ресурси, війна, гендерний стереотип, журналіст, журналістка.*

Вступ. У патріархальних культурах досвід жінок в умовах війни досі замовчують і маргіналізують, часто розглядають з точки зору жертви або матері/дружини, яка чекає на повернення сина/чоловіка. Єдина допустима патріархатом роль, у якій жінка може бути активною учасницею воєнних подій, – це працівниця медичної служби. Натомість чоловіки воліють мовчати про тих жінок, які беруть до рук зброю і воюють поруч із ними.

Незалежна Україна зазнала військової агресії у квітні 2014 року. Офіційно у нашій країні відбувається не війна, а Антитерористична операція (АТО). Серед населення проходить мобілізація і в зону бойових дій ідуть не лише чоловіки, а й жінки. За офіційними даними Міністерства оборони у проведенні АТО участь взяли 938 жінок-військовослужбовців. Усього службу у Збройних силах України станом на початок жовтня 2015 р. проходили близько 14,5 тис. жінок-військовослужбовців та 30,5 тис. працівниць Збройних сил. Майже 2 тис. із них – офіцери, 35 жінок-військовослужбовців обіймають керівні посади в Міноборони, Генштабі та Збройних силах України [1].

Мета статті полягає у виявленні особливостей висвітлення участі жінок в АТО в українській та зарубіжній пресі, зокрема в їх інтернет-версіях. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: провести моніторинг українськомовних, російськомовних та англомовних медій за період із квітня 2014 р. по грудень 2015 р.; здійснити додатковий аналіз за ключовими словосполученнями: «жінки в АТО», «жінка на війні», «women in ATO», «women in Ukraine conflict», «women at war».

Об'єктом дослідження стали матеріали рейтингових інтернет-видань та он-лайн версій газет, зокрема «Української правди», «Цензор.нет», «Корреспондента», «Обозревателя», «LB.ua», «Дня», «Дзеркала тижня», «Фокуса», «Сьогодні», «The Guardian», «Independent», що стосувалися висвітлення війни на сході України.

© Волобуєва А., Головач Г., 2016

Предмет аналізу – виявлення медійних репрезентацій жінок-військовослужбовців у зазначених медіа.

Джерельною базою дослідження стали українськомовні, російськомовні та англomовні матеріали про жінок-військовослужбовців за період із квітня 2014 р. по грудень 2015 р. включно. До вибірки потрапили такі ЗМІ:

– рейтингові інтернет-видання: «Українська правда», «Цензор.нет», «Корреспондент», «Обозреватель», «LB.ua», «Insider». Рейтинги за версією журналу «Новое Время» та Factum Group Ukraine [2; 3];

– інтернет-версії україномовних друкованих видань: газети «День» та «Дзеркало тижня»;

– інтернет-версії російськомовних друкованих видань: журнал «Фокус» та газети «Вести», «Аргументы и факты», «Сегодня»;

– інтернет-версії англomовних друкованих видань: газети «The Guardian», «Independent» та журнал «NewsWeek».

– додатково було здійснено пошук за ключовими словосполученнями: «жінки в АТО», «жінка на війні», «women in АТО», «women in Ukraine conflict», «women at war».

Із вибірки виключені:

– публікації на сайті «Повага: кампанія проти сексизму», оскільки їхніми авторами/авторками є експерти/експертки, які досліджують проблеми інтеграції жінок до Збройних сил України;

– публікації, що повторювалися на різних ресурсах кілька разів. У таких випадках ми намагалися знайти першоджерело або включали до вибірки публікацію, що вийшла першою.

Методи дослідження. Під час написання статті використано загальнотеоретичні та спеціальні методи, як-от аналіз та синтез, порівняння й узагальнення, і контент-аналіз.

Результати й обговорення. На законодавчому рівні служба жінок в армії регулюється низкою документів. Два основні документи – це наказ Міністра оборони України № 46 «Про введення в дію переліку посад офіцерського складу, на які можуть призначатися жінки, прийняті на військову службу за контрактом у добровільному порядку» та постанова Кабміну «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть бути взяті на військовий облік». Згідно з ними жінки можуть бути призначені на такі посади: юрисконсульт, старший інженер та інженер стаціонарного вузла зв'язку, начальник (заступник) відділу обробки інформації, черговий по зв'язку, начальник лабораторії (складу), картограф (топограф), офіцер/психолог, офіцер/народознавець, офіцер з правового виховання, офіцер/психологія, перекладач, начальник (помічник начальника) фінансової служби, начальник (заступник начальника) секретного відділення частини в усіх органах управління, начальник аптеки, начальник лазарету (медпункту). Жінки, які мають медичну освіту та пройшли відповідну кваліфікаційну підготовку в галузях зв'язку, обчислювальної техніки, картографії, топогеодезії, фотограметрії та аерофотослужби, можуть бути взяті на військовий облік. У зв'язку із внесенням змін до наказу № 46 для жінок стали доступними посади льотчика та штурмана [1; 4].

Також правовий статус жінок-військовослужбовців регулюється у низці інших документів. «Кодекс законів про працю» забороняє залучати жінок до важкої роботи і до роботи у шкідливих та небезпечних умовах. Перелік таких робіт затверджує Міністерство охорони здоров'я за погодженням із Державним комітетом України по нагляду за охороною праці. Крім того, не допускається залучення жінок до робіт у нічний час, за винятком галузей і видів робіт із зазначенням максимальних термінів застосування праці жінок у нічний час, затверджених Кабінетом Міністрів України. Тому командир (начальник), залучаючи жінок до різних видів робіт повинен знати

зазначений Перелік і неухильно дотримуватися його вимог [1; 4]. Отже, ми бачимо, що таким чином відбувається штучне регулювання посад, які жінки можуть займати у війську.

Дослідниця Т. Марценюк зазначає, що служба війську – це сфера ринку праці, тому дискримінацію жінок у Збройних силах можна класифікувати як дискримінацію у сфері зайнятості. Також спостерігаються численні сексистські коментарі з боку військових командирів, які вважають, що жінка не може бути командиром танку або механіком. Крім того, гендерна дискримінація виражається, зокрема, у різній представленості жінок-військовослужбовиць у публічному суспільному дискурсі – в українських медіа часто можна зустріти оповіді про «героїв», притому з іменами і переліком подвигів, але рідко – про «героїнь» [5]. Це не специфічно українська реальність, а загалом пострадянська традиція. Російська дослідниця О. Ніконова зазначає, що майже мільйон жінок, які брали участь у Другій світовій війні на боці СРСР, згодом в офіційній пропаганді «розчинилися» [1, с. 6].

Моніторинг показав, що жінки-військовослужбовці є невидимими для медіа. Усього за 1 рік і 8 місяців у ЗМІ вийшов 51 матеріал на тему жінок у зоні АТО. Авторами цих матеріалів є переважно жінки – 32 публікації, 8 – належать чоловікам, 10 – авторство не вказане, 1 – написана у співавторстві чоловіка та жінки.

Героїнями публікацій стали жінки-військовослужбовці, волонтерки, бійчині добровольчих батальйонів, жінки-психологи та жінки, які воюють на боці терористів. Під час моніторингу було помічено, що українські ЗМІ намагаються надати скандальності матеріалам про жінок, які воюють на боці самопроголошених республік. Натомість зарубіжні репортери у своїх матеріалах завжди говорять про жінок, які беруть участь у війні з обох сторін, і репрезентують жінок-терористок через відображення їхньої мотивації.

Дискурс-аналіз матеріалів дав нам можливість розділити їх на дві групи:

I група – репрезентують труднощі, проблеми жіночої служби та зосереджують увагу на мотивації і службових досягненнях жінок. Усього серед нашої вибірки таких матеріалів більшість – 30. Також сюди віднесені й матеріали англомовних ЗМІ;

II група – репрезентують жінок-військових крізь призму гендерних стереотипів та зосереджують увагу на приватній сфері життя жінок (сім'я, діти, чоловік, реакція близьких на рішення піти в АТО). Усього 21 матеріал.

Розглянемо детально I групу матеріалів. Служба жінок у війську тут презентується через історії військовослужбовиць, які незважаючи на упередження з боку суспільства, потрапили до армії. Зокрема, журналісти та журналістки особливу увагу приділяють ставленню чоловіків-військових і просять героїнь розповісти про свій досвід, що буває як позитивним, так і негативним:

Анастасія Шевченко, інструкторка-медик: «Три тижні від моменту, коли я оформила документи, мене щоденно втоптували в бруд. Мені казали, що я тут непотрібна, що від мене будуть лише проблеми. Фантазували, як я біжу під обстрілом, падаю, командир біжить мене рятувати, його вбивають і вони залишаються без командира. Зі мною показово не розмовляли і не сідали за стіл. Хлопцям було важко зрозуміти, що це за жінка, чому її не можна щипати за попу і навіщо вона тут, якщо її не можна щипати за попу» [7].

Олена Більзерська, бійчиня добровольчого батальйону «Правого сектору»: «Зазвичай чоловіки розуміють, що якщо жінка вже потрапила туди, то вони вже з цим нічого не зроблять. Єдине що – бережуть, звісно, сильно; на особливо небезпечні завдання не беруть. Це прикро, але ти розумієш, що якщо у тебе реально гірша фізична підготовка, ніж у хлопців, то це справедливо. Якщо жінка займається військовою справою, тобто «традиційно чоловічою», то вона в цій справі має себе показати більшим «мужиком», ніж мужик! Інакше їй там не місце. Якщо чоловік займається «традиційно жіночою» роботою, наприклад, шиттям чи кухнею – то, як правило,

«чоловіки-кухарі» кращі за кухарок-жінок. Тобто на фронті мусиш перевершувати чоловіків, ну принаймні не поступатись» [8].

Олена Шарговська, волонтерка-парамедик: «До мене не ставилися як до слабшої, тому що я прийшла навесні, і до того часу мої посестри вже показали своїми прикладами, що можуть робити дівчата на війні. Але в Збройних силах усе дещо складніше. Там існує певне підпорядкування, ти не можеш просто піти, якщо є якась неприйнятна для тебе ситуація, як можна було б це зробити в добровольчому батальйоні» [7].

Оксана Романів, лікарка-командирка Першого добровольчого мобільного шпиталю імені Миколи Пирогова: «Дуже важко було командувати. По-перше, тому що велика відповідальність, великий обсяг роботи – реально не було часу навіть спати. По-друге, мені довелося командувати чоловіками, більш досвідченими в медицині, набагато старшими від мене, чоловіками теж самовпевненими, амбітними. Постійно треба було доводити, що ти сильніша, що ти можеш, щоб тебе поважали» [8].

Також жінки зустрічають ворожість та нерозуміння, коли повертаються додому з фронту. Ось кілька таких прикладів:

Анастасія Шевченко, інструкторка-медик: «Коли я повернулася з першого відрядження, дружина мого командира звинуватила мене в тому, що я поїхала на війну, щоб спати там з усіма підряд. Я не знала, як їй пояснити, що аби спати з усіма підряд, не треба їхати так далеко, і що коли на твою землянку летять снаряди, то сексуального збудження взагалі не виникає. Іншим разом хлопець сказав, що не може зайнятися зі мною сексом, бо я воювала і в мене руки в крові» [7].

Ще одним важливим фактором є мотивація жінок. У кожному матеріалі журналісти та журналістки апелюють до досліджень західних вчених та досвіду країн, де служба жінок в армії є звичною справою: «Ці жінки зазвичай значно більш мотивовані за чоловіків: щоб потрапити на війну, їм потрібно подолати стереотипи, довести право воювати і змиритися з тим, що на соціальний захист можна не розраховувати» [8]; «Однозначно можна сказати одне: ті жінки, які ідуть на фронт, дуже вмотивовані. Вони чітко усвідомлюють, куди вони йдуть, для чого, серйозно і відповідально «заточені» робити свою справу – від медичної частини до безпосередньо штурму, роботи в артилерійських підрозділах тощо» [8]; «Жінка, яка вирушає в армію, стикається із дуже сильною демотивацією і деморалізацією. На кожному етапі, починаючи з перших розмов удома, продовжуючи походом до військкомату, в учебку, в частину, жінка стикається із тим, що їй радять сидіти вдома, глядіти дітей і готувати їсти. На кожному етапі жінка вимушена доводити, що вона може і хоче служити, і що справді вона прийняла свідоме, зріле рішення» [10].

Позитивним явищем, на нашу думку, є те, що журналісти та журналістки піднімають замовчувані раніше у медіа теми офіційного оформлення військовслужбовиць в АТО, доступу жінок до освіти у військовій сфері та проблему незабезпечення формою відповідного розміру, відсутність медичного обслуговування тощо. Перебуваючи на передовій, жінка може бути снайперкою, кулеметницею, операторкою безпілотника, але в документах значитиметься діловодом, кухаркою або бухгалтером.

Вікторія Дворецька, доброволиця батальйону «Айдар»: «Я навіть слово це тепер ненавиджу – «лазня», – її пересмикує. – А діловод? Коли я значилася діловодом, ми з хлопцями їздили на бойові завдання. В одному з них вп'ятьох відстрілювалися з підвалу від шістдесяті сепаратистів. Тоді мене контузило. Потім у газеті мого рідного селища Гребінки вийшла стаття: «Наша землячка, діловод тилу, Вікторія Дворецька отримала контузію під Луганськом». Навіть звучить смішно» [11];

«Коли я пішла на демобілізацію, постало питання мого вступу до Академії сухопутних військ, – розповідає про свій шлях у здобутті освіти і маленькі перемоги Вікторія Дворецька, в минулому заступниця командира роти батальйону «Айдар», – Я хотіла на факультет розвідки. Мені відповіли: «Ні-ні, дівчинко, лише на психолога». Я схожа на психолога? Я хотіла в розвідку, а не на психолога. Тож я відмови-

лася. Національна академія оборони України зробила скорочені курси офіцерів запасу. Я все пробігла з двома осколками, здала всі нормативи, а мені в кінці кажуть: «Дівчинко, всі будуть навчатися 3 місяці, а ти два роки – на замполіта» [10].

Марія Берлінська, керівниця центру підтримки аеророзвідки: «На війні жінки зазнають постійної дискримінації, їх оформлюють у наказах як «директора бані» чи «бібліотекаря», а вони служать медиками, розвідниками, снайперами... Дуже часто вони не можуть одержати статус учасника бойових дій» [12]; «Потрапивши до армії, жінки перш за все стикаються з тим, що держава не забезпечує їх одягом і взуттям. Проект «Невидимий батальйон», присвячений вивченню становища жінок в українській армії, виявив, що з 40 анкетованих жінок-військовослужбовців, жодна не була забезпечена одягом і взуттям, і жінки вимушені були купувати амуніцію за свої гроші. Також, згідно із інформацією координаторки проекту, є проблеми із медичним забезпеченням жінок. Гінекології, як такої, в армії не існує» [10].

Отже, проаналізовані матеріали свідчать, що журналісти зосереджували свою увагу не на приватній сфері життя жінок (сім'я, діти, чоловік, реакція близьких на рішення піти в АТО), а на їхній мотивації, службових досягненнях, умовах перебування на передовій. Також у матеріалах піднімаються проблемні питання, серед яких проблеми з офіційним оформленням військовослужбовиць, відсутність відповідного медичного обслуговування, форми та взуття необхідного розміру тощо.

Для другої групи матеріалів характерно репрезентувати жінок-військових через призму гендерних стереотипів. Наприклад, про санінструкторку Олександру Сойко в одному з регіональних видань написали так [13]: «Тепер ця дівчина з усмішкою моделі тримає автомат, рятує «друзяшок», захищає наш із вами спокій». Такий жартирливий тон матеріалу применшує в очах читача значення жіночої служби. Фото для публікації журналісти підписали так: «Берегиня з автоматом», «За мужність. І за жіночність» (на фото орден, який дівчині подарував побратим за те, що врятувала його) [14].

Журналісти та журналістки використовують кліше та евфемізми для того, щоб наголосити на слабкості та тендітності жінок: «Дам навчать шукати шпигунів, воювати й надавати першу медичну допомогу»; «Бажаючих – хоч відбавляй: в ряди батальйону хочуть записатися понад 10 тис. представниць прекрасної статі, а найдорослішій «курсантці» – 67 років»; «Як правило, записуються дами від 20 років і старше»; «Сьогодні» поспілкувалася з войовничими дамами «батальйону на шпильках»; «Що роблять на передовій і в тилу представниці слабкої статі»; «Також заступник комісара області зазначив, що жінки потребують особливих умов, мовляв, якщо в частині служать представниці прекрасної статі, для них потрібно як мінімум обладнати окрему вбиральню» [15].

Жінок-військових у подібних матеріалах журналісти також називають «солдати у спідницях», а жінок, які воюють на боці ЛНР та ДНР, – «терористи у спідницях».

Окремо варто розглянути публікації, присвячені жінкам-волонтеркам. Їх репрезентують як жінок, які залишили вдома сім'ю/дітей/онуків і заради перемоги готові зробити все, навіть пожертвувати своїм життям. Писати про таких жінок журналістки й журналісти воліють у романтичній манері, використовуючи при цьому образ Берегині з апеляцією до жіночності та тендітності: «Зрілі й зовсім юні, досвідчені й романтичні, цілком успішні й ті, котрі ще нічого до пуття не встигли»; «Вони однаково прекрасні у своїй щирій готовності допомогти, врятувати й зберегти, у своєму безстрашному прагненні зменшити, наскільки це можливо, скорботний список тих, кому вже не допоможеш і кого вже не врятуєш».

«Як і булгаковська Маргарита, вони рішуче відмовилися від безтурботного минулого. Але вони не вилетіли в розчахнуте вікно назустріч коханому. Вони вийшли в розчахнуті двері, залишивши коханих за спиною. Вони залишили близьких, щоб допомагати тим, хто далеко. Вони рідко бачать своїх дітей, бо їхньої турботи потре-

бують інші діти, які часто назавжди втратили своїх матерів»; «Вони витягають на своїх тендітних плечах поранених»; «Більшості з цих жінок, різною мірою обпалених війною, вже не повернутися назад і не стати колишніми. Леді не вмирають – їхні душі не черствіють. Але їм на якийсь час довелося стати «відьмами». Прекрасними «відьмами війни». І, водночас, добрими ангелами на кривавому бенкеті сатани»; «Вони залишаються жінками, які часто самою своєю присутністю змушують озвірілих від крові чоловіків не втрачати людської подобу на нелюдській війні» [16].

Журналісти використовують також міфологію та екскурси в історію, де активно експлуатують образ Берегині та порівнюють жінок-воїнів із чоловіками: «... Жінки, як значна частина громади та хранительки домашнього вогнища <...> не ховалися за спинами чоловіків, завжди стояли поряд зі своїми коханими, батьками, братами, надихаючи їх на подвиги, несли разом із ними важкий тягар трудових і воєнних випробувань»; «Однією з найзахоплюючих легенд в античному світі залишається легенда про існування жінок-воїнів – амазонок. Оповідачі героїчного епосу називали їх по-різному: «рівні по силі мужам»; «мужні жінки»; «чоловіконенависниці»; «амазонки», тобто «самі жінки» тощо».

«Історія свідчить: поява амазонок серед ворогів була завжди несподіваною і видовищною: у коротеньких спідничках дівоче військо з диким виючим криком, від якого холонуло в серці, блискавично вривалося у ворожий стан. Дужі воячки на своїх баских конях уміло, заводячи руку за плече, натягували тятіву і стріляли з луків»; «Світ сьогодні потребує ніжності й чуйності, тож українці, з їхнім культом мудрої жінки-матері, сильної жінки-патріотки, здатні зробити свій важливий внесок у процес формування нового обличчя світової цивілізації, що відбувається на наших очах» [17].

Міфологічні образи також використовують й у заголовках: «Новые амазонки» [18], «Богиня війни: история хрупкой девушки, которая воюет в зоне АТО» [19], «Від амазонок давнини до жінок-воїнів сьогодення» [17]. Крім того, журналісти постійно апелюють у заголовках до жіночої краси: «Як виглядають найкрасивіші жінки, які брали участь в АТО» (фото) [20], «Краса врятує світ – фото найкрасивіших жінок, які брали участь в АТО» [21]. На нашу думку, така стратегія репрезентації знецінює участь жінок в АТО. Апеляція до міфології описує участь жінок у збройних конфліктах як виняток із правил, призводячи до маргіналізації військовослужбовиць.

Трапляються випадки, коли журналісти та журналістки відверто говорять у своїх матеріалах про те, що жінки не можуть служити в армії та виконувати бойові завдання. Це також можна розглядати як одну з дискримінаційних практик: «Експерти впевнені, що замінити чоловіків у військовій справі неможливо»; «Роль військового властива жінці в багатому меншій мірі, і така тенденція еволюційно обумовлена. Чоловік – швидше захисник і воїн, мисливець ресурсів. Жінка опікується, емоційно підтримує, стабілізує чоловіка, – пояснює психолог Борислав Хомуленко. – Жінка та чоловік під час бойових дій можуть взаємодоповнювати один одного, але не замінити. Завжди будуть винятки з правил і знайдуться дуже сильні й стійкі жінки. Але загалом, якщо говорити про жінок, то вони менш емоційно стійкі і фізично слабші. Повторюся, за деякими винятками. Однак наявність жінок у невеликій кількості може збалансувати емоційний стан у військовій частині» [22].

«Тим часом військові експерти впевнені в тому, що з деякими армійськими обов'язками жінки справляються навіть краще сильної статі. Вони вивільняють чоловіків для бойових спеціальностей. Наприклад, на 20 бійців 80 чоловік – це так званий обслуговуючий персонал, де дуже важлива копійка робота. А так як жінки більш посидючі й уважні, для такої роботи вони підходять навіть більше. У радіорозвідці, службі спостереження і на багатьох інших таких спеціальностях вони будуть дуже корисні», – вважає військовий експерт, екс-розвідник Олексій Арестович» [22].

Таким чином, ми бачимо, що журналісти схильні романтизувати образ жінок-волонтерок. Апеляція до міфології та образу Берекіні знецінює і маргіналізує жінок-військовослужбовиць. У деяких матеріалах трапляється відверта дискримінація та заперечення здатності жінок служити в армії та виконувати бойові завдання.

Окремо було проаналізовано репрезентацію жінок-військовослужбовиць, які перебувають у зоні АТО, у зарубіжних ЗМІ. На відміну від матеріалів українських журналістів, західні журналісти намагаються розповісти історії своїх героїнь. Вони зосереджують свою увагу на мотивації жінок. Також західні журналісти дотримуються принципу балансу думок. Якщо вони готують матеріал про жінок у зоні АТО, то героїнями цього матеріалу стають жінки, які воюють на боці української армії та на боці ДНР та ЛНР. Варто зауважити, що у таких матеріалах журналісти дотримуються гендернонейтральних стратегій: не згадують про красу, тендітність, слабкість тощо, пишуть лише про досягнення військовослужбовиць і труднощі, з якими вони стикаються.

Висновки та перспективи. Явище замовчування і необ'єктивного висвітлення різноманітних аспектів життя чоловіків та жінок, на думку Н. Ажгихіної, варто класифікувати як гендерну цензуру. Дослідниця зазначає, що ЗМІ формують соціальну дійсність і задають у ній відповідні тренди через гендерні стереотипи. Відповідно, якщо якесь явище не потрапляє на сторінки преси або телевізійні екрани, то його не існує у суспільному порядку денному [23]. Таким чином, результати нашого дослідження показують: в українській пресі щодо жінок-військовослужбовиць проявляється гендерна цензура з певними позитивними тенденціями до її подолання.

Дискурс-аналіз матеріалів в українській та зарубіжній пресі показав, що жінки-військові є невидимими для ЗМІ. Матеріали в українських медіа можна умовно поділити на дві групи: I – у цих матеріалах спостерігаються позитивні тенденції, оскільки відсутній фокус на приватній сфері, натомість журналісти зосереджують свою увагу на мотивації та досягненнях жінок в АТО; II – репрезентують жінок через гендерні стереотипи та мають тенденцію до маргіналізації жінок-військових. Матеріали в англомовних виданнях характеризуються гендернонейтральними стратегіями та дотриманням балансу – журналісти розповідають історії жінок, які воюють в українській армії та на боці самопроголошених республік.

1. Гриценко Г. Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях АТО (соціологічне дослідження) / Г. Гриценко, А. Квіт, Т. Марценюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uwf.kiev.ua/files/Nevydymiy_batalion.pdf. – Дата доступу: 18.02.2016.

2. Яндекс вилетів з ТОП-5 сайтів, якими користуються українці [Електронний ресурс] // Watcher: [сайт]. – Режим доступу : <http://watcher.com.ua/2015/03/13/yandexs-vyletiv-z-top-5-saytiv-yakumu-korystuyutsya-ukrayintsi/>. – Дата доступу: 18.02.2016.

3. *НВ определило 15 самых популярных украинских новостных сайтов* [Электронный ресурс] // Новое время : [сайт]. – Режим доступу: <http://nv.ua/techno/gadgets/nv-opredelilo-15-samyh-populjarnyh-ukrainskih-novostnyh-sajtov-83776.html>. – Дата доступу: 18.02.2016.

4. Савченко Ю. Деякі особливості правового статусу військовослужбовців-жінок у Збройних силах України / Ю. Савченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2011_6_23.pdf . – Дата доступу: 18.02.2016.

5. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посіб. для експертів і експерток аналітичних центрів / Т. Марценюк. – К., 2014. – 65 с.

6. Никонова О. Женщины, война и «фигуры умолчания» / О. Никонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ni32.html>. – Дата доступу: 15.04.2016..

7. Єрьоменко Н. Як сприймають жінок на війні / Н. Єрьоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/lifestyle/560a9df624e78/>. – Дата доступу: 18.02.2016.

8. *Максименко О.* Жінки, що захищають Україну / О. Максименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/society/2015/10/14/201795/>. – Дата доступу: 16.02.2016..
9. *Олійник Є.* Від «Жіночої сотні» до «Невидимого батальйону»: як воюють українки / Є. Олійник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27407511.html>. – Дата доступу: 16.03.2016.
10. *Мельниченко А.* Жінки в армії всупереч всьому / А. Мельниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/13/201761/>. – Дата доступу: 15.03.2016.
11. *Балаева Т.* 14 місяців щасття. Історія одної жінчини на війні / Т. Балаева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://focus.ua/society/339188/>. – Дата доступу: 15.04.2016.
12. *Плахотнюк Н.* Що жінка робить в армії / Н. Плахотнюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/lifestyle/5693d03401fe8/>. – Дата доступу: 15.03.2016.
13. *Дівчину з Нововолинська орденом «За мужність» нагородив побратим. Віддав свій власний...* [Електронний ресурс] // Нововолинськ діловий: [сайт]. – Режим доступу: <http://ndilo.com.ua/news/divchynu-z-novovolynska-nagrodyly-ordenom-za-muzhnist.html>. – Дата доступу: 18.03.2016.
14. *Саєрстад О.* Кабульський книгар / О. Саєрстад. – К. : Наш формат, 2014. – 216 с.
15. *Серов И.* На Донбасс идет женский батальон / И. Серов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/ukraine/na-donbass-idet-zhenskiy-batalon-560126.html>. – Дата доступу: 15.04.2016.
16. *Котляр А.* Прекрасні «відьми війни» / А. Котляр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/socium/prekrasni-vidmi-viyni_.html. – Дата доступу: 15.03.2016..
17. *Ткачук Р.* Від амазонок давнини до жінок-воїнів сьогодення / Р. Ткачук, С. Джердж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://viysko.com.ua/journal/genderna-politika/vid-amazonok-davnini-do-zhinok-vojiniv-sogodennya/>. – Дата доступу: 15.04.2016.
18. *Селезнієва Т.* Новые амазонки / Т. Селезнієва, А. Чекменів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://focus.ua/long/326098/>. – Дата доступу: 19.04.2016.
19. *Богиня войны: история хрупкой девушки, которая воюет в зоне АТО* [Электронный ресурс] // Обозреватель: [сайт]. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/crime/35489-boginya-voyni-istoriya-hrupkoj-devushki-kotora-ya-vouet-v-zone-ato.htm>. – Дата доступу: 18.04.2016.
20. *Как выглядят самые красивые женщины, участвовавшие в АТО (фото)* [Електронний ресурс] // Аргументы и Факты : [сайт]. – Режим доступу : http://www.aif.ua/society/social/kak_vyglyadyat_samye_krasivye_zhenshchiny_uchastvovavshie_v_ato_foto#id=7184222. – Дата доступу: 18.04.2016.
21. *Самолук Д.* Красота спасет мир – фото самых красивых женщин, участвовавших в АТО / Д. Самолук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aif.ua/society/social/1424929#id=5320810>. – Дата доступу: 19.04.2016..
22. *Волкова Е.* Девушки в армии: школьницы идут служить вместо вуза, а многодетные мамы становятся снайперами / Е. Волкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/regions/kharkov/devushki-v-armii-shkolnicy-idut-sluzhit-vmesto-vuza-a-mnogodetnye-mamy-stanovyatsya-snaiperami-640209.html>. – Дата доступу: 18.04.2016.
23. *Ажгихина Н.* Парадоксы свободы: гендерные стереотипы и гендерная цензура в современных СМИ / Н. Ажгихина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gorby.ru/userfiles/file/azhghina.pdf>. – Дата доступу: 22.04.2016.
24. *Вапничная Е.* Нужны ли женщины-журналисты на войне? / Е. Вапничная [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/Nuzhny_li_zhenxhiny-zhurnalisty_na_voine. – Дата доступу: 16.04.2016.
25. *Вашурина З.* Нужны ли женщины в армии? (историко-социологический анализ) / З. Вашурина // Военно-историческая антропология. Актуальные проблемы изучения. – М. : РОССПЭН, 2006. – С. 383–391.
26. *Галимуллина Н.* Женские образы в советской пропаганде периода Великой Отечественной войны / Н. Галимуллина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/zhenskie-obrazy-v-sovetskoj-propagande-perioda-velikoy-otechestvennoy-voyny>. – Дата доступу: 08.04.2016.
27. *Гербач Ж. В.* Гендерный аспект профессиональной социализации военнослужащих-женщин Вооруженных сил Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. социолог. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и

процессы» / Герbach Жанетта Валентиновна; Новочеркасский военный институт связи. – Ростов н/Д, 2004. – 20 с.

28. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства*: зб. наук. статей / за наук. ред. Гелінади Грінченко, Катерини Кобченко, Оксани Кісь. – К.: ТОВ «Арт-книга», 2015. – 336 с.

29. *Матусова Ю. Жіночі та чоловічі репортажі з лінії фронту: чи є відмінності?* / Ю. Матусова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/zhinochi_ta_cholovichi_reportazhi_z_linii_frontu_chi_e_vidminnosti. – Дата доступу: 18.02.2016.

30. *Радик С. Війна й мир* / С. Радик // Антологія феміністичної філософії. – К.: Основи, 2006. – С. 691–701.

31. *Рыков С. Гендерные аспекты профессиональной самореализации военнослужащих-женщин в условиях войн и военных конфликтов* / С. Рыков // Военно-историческая антропология. Актуальные проблемы изучения. – М.: РОССПЭН, 2006. – С. 392–399.

32. *Суркова И. Гендерные стереотипы в повседневных армейских практиках* / И. Суркова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/325/633/1219/Surkova_13.pdf: 12.04.2016). – Дата доступу: 12.04.2016.

Women on the front line: understanding of the problem in the Ukrainian and foreign press

Volobuieva Anastasia, PhD (Social Communications), e-mail: nastyavolob@ukr.net;

Holovach Anna, master, e-mail: ann.golovach@gmail.com,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine

In the article is made an attempt to analyze the peculiarities of the coverage of women's participation in Anti-Terrorist Operation in the Ukrainian and foreign press. Media representations of female soldiers, particularly in the online versions of «Ukrainska Pravda», «Censor.net», «Day» newspaper and «Dzerkalo tiznya», «Focus», «The Guardian», «Independent» are examined.

For completeness and objectivity of the information such key phrases were searched as: «women in ATO», «woman at war», «women in ATO», «women in Ukraine conflict», «women at war». The collected materials are divided into two main groups: publications that present difficulties, the problems of women's services and focuses on motivation and performance accomplishments of women and those that show women in the military through the prism of gender stereotypes and focus attention on the private sphere of life (family, children, husband, beloved ones, reaction to the decision to go to the ATO). It is also made the representation of women soldiers in the ATO zone in the foreign media. It is proven that Western journalists tries to tell the stories of their heroines. They focus on their motivation and publications adhere to the principle of balance of opinion. Special attention is paid to the issue of media coverage of the official registration of servicemen in the ATO, women's access to education in the military sphere and the problem of not providing the fighters form the appropriate places, lack of medical care, etc.

Key words: *female soldier, ATO, media, Internet resources, war, gender stereotype, a male journalist, a female journalist.*

Женщина на передовой: осмысление проблемы в украинской и зарубежной прессе Волобуева Анастасия, Головач Анна

В статье сделано попытку проанализировать особенности освещения участия женщин в АТО в украинской и зарубежной прессе. Рассмотрены медийные репрезентации женщин-военнослужащих, в частности в интернет-версиях «Украинской правды», «Цензор.нет», газетах «День» и «Зеркале недели», «Фокусе», «The Guardian», «Independent». Для полноты и объективности информации осуществлен поиск по ключевым словосочетаниям: «женщины в АТО», «женщина на войне», «women in ATO», «women in Ukraine conflict», «women at war». Собранные материалы разделены на две основные группы: публикации, показывающие трудности, проблемы женской службы и сосредотачивающие внимание на мотивации и служебных достижениях женщин, и те, которые показывают женщин-военных сквозь призму гендерных стереотипов и сосредотачивают внимание на частной сфере жизни (семья, дети, муж, реакция близких на решение пойти в АТО). Отдельное внимание уделено вопросу освещения СМИ официального оформления военнослужащих в АТО, доступа женщин к образованию в военной сфере и проблеме необеспечения бойцов формой соответствующего размера, отсутствие медицинского обслуживания и т. д.

Ключевые слова: *женщина-военнослужащий, АТО, медиа, интернет-ресурсы, война, гендерный стереотип, журналист, журналистка.*

1. *Gritsenko G.* Invisible battalion: women’s participation in hostilities ATO (case study) / G. Gritsenko, A. Kvit, T. Martsenyuk [Electronic resource]. – Reference : http://www.uwf.kiev.ua/files/Nevdyymiy_batalion.pdf. – Date of access: 18.02.2016.
2. *Yandex* flew out from top 5 sites used by Ukrainian [Electronic resource] // Watcher: [site]. – Reference : <http://watcher.com.ua/2015/03/13/yandeks-vyletiv-z-top-5-saytiv-yakymy-korystuyutsya-ukrayintsi/>. – Date of access: 18.2.2016.
3. *HB* has identified the 15 most popular Ukrainian news sites [Electronic resource] // *Novoe vremya*: [site]. – Reference : <http://nv.ua/techno/gadgets/nv-opredelilo-15-samyh-populjarnyh-ukrainskih-novostnyh-sajtov-83776.html>. – Date of access: 18.2.2016.
4. *Savchenko Y.* Some features of the legal status of women soldiers in the Armed Forces of Ukraine / Y. Savchenko [Electronic resource]. – Reference : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2011_6_23.pdf. – Date of access: 18.2.2016.
5. *Martsenyuk T.* Gender equality and non-discrimination: tutorial for analytical center’s women and men experts / T. Martsenyuk. – K., 2014. – 65 p.
6. *Nikonova O.* Women, War and the «Figure of silence» / O. Nikonova [Electronic resource]. – Reference : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ni32.html>. – Date of access: 15.4.2016.
7. *Eremenko N.* How women are being perceived in war / N. Eremenko [Electronic resource]. – Reference : <http://www.theinsider.ua/lifestyle/560a9df624e78/>. – Date of access: 18.2.2016.
8. *Maksimenko O.* Women who defend Ukraine / O. Maksimenko [Electronic resource]. – Reference : <http://life.pravda.com.ua/society/2015/10/14/201795/>. – Date of access: 16.2.2016.
9. *Olijnik E.* From «Women hundreds» to «Invisible battalions»: how to fight Ukrainian women / E. Olijnik [Electronic resource]. – Reference : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27407511.html>. – Date of access: 16.3.2016.
10. *Melnichenko A.* Women in the army against the entire / A. Melnichenko [Electronic resource]. – Reference : <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/13/201761/>. – Date of access: 15.3.2016.
11. *Balaeva T.* 14 months of happiness. The story of one woman in the war / T. Balaeva [Electronic resource]. – Reference : <https://focus.ua/society/339188/>. – Date of access: 15.4.2016.
12. *Plakhotnyuk N.* What does a woman do in the army / N. Plakhotnyuk [Electronic resource]. – Reference : <http://www.theinsider.ua/lifestyle/5693d03401fe8/>. – Date of access: 15.3.2016.
13. *Woman* from Novovolynska was awarded with medal «For courage» by her blood brother. He gave his own... [Electronic resource] // *Novovolynsk dilovij* [site]. – Reference : <http://ndilo.com.ua/news/divchynu-z-novovolynska-nagorodyly-ordenom-za-muzhnist.html>. – Date of access: 18.3.2016.
14. *Sayerstad O.* *Kabulskyy bibliophile* / O. Sayerstad. – K. : Nash format, 2014. – 216 p.
15. *Serov I.* Women’s Battalion goes on the Donbass / I. Serov [Electronic resource]. – Reference : <http://www.segodnya.ua/ukraine/na-donbass-idet-zhenskiy-batalon-560126.html>. – Date of access: 15.4.2016.
16. *Kotlyar A.* Beautiful «War Witches» / A. Kotlyar [Electronic resource]. – Reference : <http://gazeta.dt.ua/socium/prekrasni-vidmi-viyni-.html>. – Date of access: 15.3.2016.
17. *Tkachuk R.* From Amazon antiquity to the nowadays women warriors / R. Tkachuk, S. Dzherdzh [Electronic resource]. – Reference : <http://viysko.com.ua/journal/genderna-politika/vid-amazonok-davnini-do-zhinok-vojiniv-sogodennya/>. – Date of access: 15.4.2016.
18. *Selezneva T.* New Amazons / T. Selezneva, A. Chekmenev [Electronic resource]. – Reference : <https://focus.ua/long/326098/>. – Date of access: 19.4.2016.
19. *Goddess of War: The Story of a fragile girl who is fighting in the area ATO* [Electronic resource] // *Obozrevatel*’ [site]. – Reference : <http://obozrevatel.com/crime/35489-boginya-vojni-istoriya-hrupkoj-devushki-kotoraya-voyuet-v-zone-ato.htm>. – Date of access: 18.4.2016.
20. *How to look* the most beautiful women participating in ATO – photo [Electronic resource] // *Argumenty i Fakty* [site]. – Reference : http://www.aif.ua/society/social/kak_vyglyadyat_samye_krasivye_zhenshchiny_uchastvovavshie_v_ato_foto#id=7184222. – Date of access: 18.4.2016.
21. *Samolyuk D.* Beauty will save the world – photo most beautiful women in the ATO / D. Samolyuk [Electronic resource]. – Reference : <http://www.aif.ua/society/social/1424929#id=5320810>. – Date of access: 19.4.2016.
22. *Volkova E.* Girls in Army: Schoolgirls go to serve instead of a higher education institution, and mothers of large families are becoming snipers / E. Volkova [Electronic resource]. – Reference

: <http://www.segodnya.ua/regions/kharkov/devushki-v-armii-shkolnicy-idut-sluzhit-vmesto-vuza-a-mnogodetnye-mamy-stanovyatsya-snayperami-640209.html>. – Date of access: 18.4.2016.

23. *Azhhyhina N.* Paradoxes of Freedom: gender stereotypes and gender censorship in contemporary media / N. Azhhyhina [Electronic resource]. – Reference : <http://www.gorby.ru/userfiles/file/azhghihina.pdf>. – Date of access: 22.4.2016.

24. *Vapnichnaya E.* Whether women journalists necessary in the war? / E. Vapnichnaya [Electronic resource]. – Reference : http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/Nuzhny_li_zhenkhiny-zhurnalisty_na_voine. – Date of access: 16.4.2016.

25. *Vashuryna S.* Whether women necessary in the army? (Historical-sociological analysis) / S. Vashuryna // *Voенно-istorycheskaya antropologiya. Actual'nie problemi izucheniya*. – Moscow : ROSSPEN, 2006. – P. 383–391.

26. *Galimullina N.* Female Images in Soviet propaganda during World War II / N. Galimullina [Electronic resource]. – Reference : <http://cyberleninka.ru/article/n/zhenskie-obrazy-v-sovetskoj-propagande-perioda-velikoy-otechestvennoy-voyny>. – Date of access: 4.8.2016.

27. *Gerbach J. V.* The gender dimension professionally socialization of military women of the Armed Forces of the Russian Federation: Dissertation for the PhD in sociological sciences: 22.00.04 / Gerbach Janetta Valentinovna; Novoчеркасскij Institut Svyazi. – Rostov n/D, 2004. – 20 p.

28. *Women in Central and Eastern Europe in the World War II: the gender specificity of experience in times of extreme violence: zbirnik naukovih statej* / by the scientific edition Helinada Hrinchenko, Kateryna Kobchenko, Oksana Kis. – TOV «Art-Kniga», 2015. – 336 p.

29. *Matusova J.* Women and men reports from the front line: do they have differences? / Y. Matusova [Electronic resource]. – Reference : http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/zhinochi_ta_cholovichi_reportazhi_z_linii_frontu_chi_e_vidminnosti. – Date of access: 18.2.2016.

30. *Radik S.* War and Peace / S. Radik // *Antologiya feministichnoj filosofiyi*. – K. : Osnovi, 2006. – P. 691–701.

31. *Rykov S.* Gender aspects of professional self-realization of women soldiers in war and armed conflicts / S. Rykov // *Voенно-Istoricheskaya Antropologiya. Actualnie problemi izucheniya*. – Moscow : ROSSPEN, 2006. – P. 392–399.

32. *Surkova I.* Gender stereotyping in everyday military practice / I. Surkova [Electronic resource]. – Reference : http://ecsocman.hse.ru/data/325/633/1219/Surkova_13.pdf: 12.04.2016). – Date of access: 12.4.2016.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2016

УДК 007: 304: 070 (477) + 004.738.5 + 32

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ

РИЖЕНКО Людмила,

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економікогуманітарний університет імені акад. Степана Дем'янчука», вул. С. Дем'янчука, 4, м. Рівне, 33027, Україна, e-mail: l_guzhenko_m@ukr.net.

Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку гендерної політики на сторінках української преси. Сьогодні утверджується думка про те, що кожен незалежно від статі має право на розкриття власного таланту й саморозвитку задля загального суспільного поступу. Виносячи на загальне обговорення ідеї, тиражуючи моделі поведінки, відкриваючи нові для суспільства способи комунікації, ЗМІ формують, зі свого боку, гендерні принципи в суспільній свідомості. Право ж друкованого слова на аналітичність дозволяє пресі бути активним учасником гендерних зрушень до позитивних змін. Апеляція до гендерних стереотипів, їх нівелювання відбуватимуться постійно, а частота залежатиме від розвитку суспільства, його культурного рівня. Головним методом дослідження в статті виступив моніторинг; традиційно використано історико-порівняльний метод дослідження у вивченні гендерних стереотипів на шпальтах вітчизняних медіа.

Ключові слова: гендер, преса, гендерний стереотип, лексика, культура, суспільство.

Вступ. Проблеми гендерного характеру набувають нового розвитку. «Сьогодні в економіці й політиці, науці, дипломатії і навіть в армії визначаються гендерні «підходи», «аспекти», «чинники», «настанови», «орієнтації», «особливості». Триває процес згладжування того соціального, духовного, культурного дисонансу, який і понині стимулює гендерну дискримінацію» [10, с. 13], – наголошують фахівці Інституту масової комунікації.

Засоби масової інформації, враховуючи їх вплив на формування суспільної свідомості та культури, займають чільне місце в провадженні гендерної політики. Оскільки вони реактивно реагують на будь-які зміни в суспільстві, моніторинг друкованих видань дає змогу аналізувати стан гендерної проблематики в суспільстві.

Як зазначає дослідниця Ю. Маслова: «Гендерну картину в соціумі найкраще експліковано за допомогою сучасних ЗМІ... газетні тексти в яких, з одного боку, відображено погляди, уявлення, стереотипи, а з іншого – реалізовано латентну маніпуляцію свідомістю реципієнта. Гендерно маркована лексика, яка трапляється на сторінках ЗМІ, становить лінгвосинергетику концептуального поля мас-медійного гендерного дискурсу що загалом відтворює уявлення про гендерну ситуацію, гендерні відносини в суспільстві» [7, с. 58].

Проблеми гендерної асиметрії в суспільстві й медіа сьогодні розглядають учені різних наукових сфер, зокрема А. Волобуєва, В. Передирій, М. Маєрчик, Т. Старченко, Н. Сидоренко, О. Сушкова, О. Плахотнік, Ю. Маслова та ін. При написанні статті стали в нагоді творчі напрацювання О. Кісь та І. Засурського.

Мета цієї статті – з'ясувати гендерні пріоритети української преси, максимально ефективно провівши аналіз гендерної проблематики на сторінках періодичних видань України, врахувавши при цьому інновації в царині громадсько-політичного життя.

Об'єктом дослідження є емпірика: насамперед, публікації, присвячені гендерному дискурсу в національних ЗМІ.

В масштабах статті авторка намагається вирішити питання, серед яких головними є специфіка або так званий формат жіночого стилю; гендерна асиметрія в матеріалах національних, насамперед регіональних, ЗМІ.

Методи дослідження. Під час написання статті ми послуговувалися історико-порівняльним методом дослідження. Преса як соціальний інститут має свою історію та інструменти впливу на суспільну свідомість. Це дозволяє дослідити тенденції розвитку гендерної політики відносно друкованого слова на шпальтах вітчизняних медіа. Враховуючи специфіку теми роботи, застосовувався порівняльний метод і моніторинг, дотримуючись принципів толерантності та поваги до колег-журналістів.

Використано результати соціологічних опитувань, що найкраще демонструють картину гендерної асиметрії в суспільстві. Метод герменевтики використовувався у дослідженні текстів вітчизняних видань щодо гендерних стереотипів.

Результати й обговорення. В умовах формування в суспільній свідомості принципів гендерної рівності преса виступає медіатором хорошого і поганого, висвітлюючи на своїх сторінках з одного боку, – набуті і актуальні моделі поведінки, з іншого – пропонує нові суспільні норми.

Аналізуючи друковані ЗМІ в науковому полі гендерної тематики, варто зазначити, що в Україні існує сегмент журналів і газет, що розраховані виключно на чоловічу чи жіночу аудиторію. З цього приводу професор Н. Сидоренко зазначає: «В образах чоловіків і жінок, представлених у сучасних засобах масової інформації, можна вгадати як чимало історичних напашарувань, так і новітнього гриму» [9, с. 4].

Глянцеві журнали вже не визначають потреби, як скажімо, в часи сексуальної революції в 50–60 рр. ХХ ст., намагаючись їх задовольнити, а продукують ці потреби, визначаючи спосіб та стиль життя для жінок та для чоловіків. Влучно зазначає І. Засурський: «Для багатьох російських жінок читання журналу стало джерелом уявлень про спосіб життя» [2, с. 73].

Мова, якою звертаються автори зі шпальт журналу до пересічної читачки, проста і невибаглива, історії відірвані від буденного життя, в багатьох мало художньо-стилістичних вдало підібраних матеріалів, культури. Жінкам просто пропонуються зразки поведінки в текстах, фотографіях, створюється ефект вже здійснених надій, відбувається нівелювання інтелектуального розвитку. Такі журнали відволікають від нагальних потреб суспільства, адже «злободенність» не може межувати в журналі поряд із «гламуром», вони спотворюють споживчі інстинкти. О. Кононенко вважає: «Споживацька спрямо-ваність жіночих журналів здавалося б абсо-лютно не узгоджується з купівельними мож-ливостями основної маси українських жінок. Для кого ж усе це? Для дівчат і жінок, у котрих усе в порядку!.. А хто не вміє вико-ристати симпатичне личко і поки що струн-ке тіло, хай звинувачують себе, а не еко-номічну кризу або важкий спадок ко-муністичного минулого. Хворобливих со-ціальних проблем в Україні не існує: існу-ють лише креми для обличчя...» [5, с. 27].

Проте спостерігається і позитивна динаміка. На обкладинку жіночих гляців запрошувались українські жінки-політики, громадські діячки, видатні представниці культури, спорту тощо. Після Революції гідності змінились орієнтири суспільної думки, які, зокрема стосуються і гендерної проблеми. Жінка-політик, жінка-революціонерка поруч із чоловіками брала участь у запеклих протистояннях у столиці України; жінка-журналістка, відома своїми розслідуваннями, була по-звірячому побита представниками колишнього режиму. Жінки-медсестри і жінки-волонтерки допомагали рятувати поранених і доглядати за ними. Тож чимало гляцевих видань, виходячи, насамперед, із прагматичних міркувань, не могли не відреагувати на подібні реалії українського життя.

Тим більше, що робота фоторепортерів під час події революційного протистояння дала надзвичайно багатий фактичний матеріал: популярність здобули світлини, фоторепортажі, колажі, на яких жінка-революціонер і жінка-волонтер відображені максимально експресивно, яскраво, в драматичному оточенні, що робить ці роботи оптимальними для розміщення їх у досі закритих для подібних образів і сцен гля-

цевих виданнях. Прикладом, цього можуть бути публікації в журналі «Натали» про Ольгу Богомолець (2013–2014), Тетяну Чернопол, Ірину Ваннікову, Оксану Корчинську [13]. Якщо раніше вважалось, що це не «класичний формат» для таких видань, то два роки тому нова тематика заповнила сторінки традиційно мирної жіночої періодики в Україні.

На шпальтах української преси можемо спостерігати наявність ґендерних стереотипів. Звичайно, класичний, архаїчний приклад: це подання образу чоловіка – сильного, годувальника, жінки, як матері, берегині родинного вогнища тощо. Скажімо, відома дослідниця О. Кісь, вважає образ Жінки-Берегині штучно нав'язаним українському суспільству [4].

Теза О. Кісь, на думку авторки статті, є доволі суб'єктивною, очевидно вона була актуальною в 1990-ті рр. у період відносного спокою, що характеризувався відповідними тенденціями розвитку ґендерної проблеми, які були спрямовані в основному на романтизацію жіночого образу в душі ліричної поезії і, що звучить парадоксально, прагматизації жіночого питання. Зрештою образ Берегині можна при бажанні звести і до архетипу Жінки-Матері, призначенням якої є виховання дітей і збереження домашніх традицій.

ґендерні дослідження виявляють чимало прямих та прихованих ознак того, що мова, якою ми користуємося, не є статеву нейтральною. За допомогою слів, які називають поняття, ми засвоюємо знання про структуру навколишнього світу та відносини, що в ньому панують. Дослідники доводять, що існуюча мовна система відображає підлегле, другорядне становище жінки у суспільстві і не відповідає уявленням жінки про себе [6, с. 290].

Ряд науковців підтримує думку зміни назви виду діяльності залежно від статі. Під час перекладу дієслів та іменників з англійської мови, що позначають професію та різновид зайнятості, українські журналісти не користуються можливостями рідної мови. Адже українською можна зазначити: сенаторка, демократка, губернаторка тощо.

Авторка статті звернулася до відомого українська мовознавця О. Пономарева з проханням роз'яснити ситуацію для одного зі студентських видань України. В розмові, що мала формат інтерв'ю, професор О. Пономарів підтвердив, значно розширив і обґрунтував висловлені тези. (Матеріали інтерв'ю, що безперечно мають наукову і прагматичну цінність, авторка збирається опублікувати у вигляді окремого наукового дослідження).

Журналістські матеріали в своїй множинності – це масштабна площина для ґендерних досліджень. Так, останні соціологічні дослідження говорять про певну ґендерну асиметрію в українському суспільстві. Відповідно до досліджень Інституту масової інформації, жінки згадуються в матеріалах регіональних друкованих ЗМІ втричі рідше за чоловіків: в ролі експертів у 2015 р. було запрошено 471 жінку і 1492 чоловіків, героями сюжетів стали 4357 чоловіків і лише 1359 жінок [11]. Важливим завданням друкованих ЗМІ є всебічний моніторинг ґендерних питань в бурхливій сучасності. Досить великого резонансу набули результати соціологічного дослідження «Невидимий батальйон» – першого масштабного дослідження про роль жінки в антитерористичній операції. Виявляється, що готовність жінки брати участь в АТО, виконувати бойові завдання в суспільстві не сприймається позитивно. У двох жінок соціальні служби намагалися, навіть, забрати дитину. Попри все, 40 респонденток із 42 пішли на війну добровільно.

Координатор проекту М. Берлінська говорить, що на минулорічне святкування Дня захисника України мало хто вітав жінок-захисниць. Адже свято сприймається як для батьків, чоловіків, синів тощо [12]. В цьому аспекті роль жінки стає невидимою для суспільства, тоді як медіа, маючи всі для цього інструменти, можуть змінити цей стереотип української сучасності.

Висновки та перспективи. У статті зроблена спроба проаналізувати розвиток гендерної проблематики на сторінках періодичних видань України. На основі емпіричного матеріалу було доведено ряд тверджень, серед яких слід виділити такі:

1) невпинно збільшується кількість виступів журналісток на сторінках друкованих національних ЗМІ. Проте кількість героїв жінок в матеріалах преси значно менша за чоловіків;

2) констатуємо, що жінки-журналістки беруть найактивнішу участь у подіях Революції Гідності і, певним чином, скерували громадську думку на гендерні проблеми, що досі лишалися пріоритетом суто специфічних громадських об'єднань, видань тощо.

3) вважаємо одним із можливих напрямів досліджень специфічне питання впровадження в масову свідомість змін назви виду діяльності в залежності від статі. У вирішенні цього питання авторка сподівається на допомогу наукового загалу, зокрема мовознавців Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гендерна політика твориться повільно, але суспільні відносини виступають на кілька кроків вперед. Тож у ЗМІ, як «п'ятої колони» є всі можливості вести свою діяльність у векторі гендерної симетрії, де вбачаються риси громадянського суспільства.

Подяки. Висловлюю подяку своїм консультантам, професорам М. Василенку та Ю. Фінклеру за фахові поради, орієнтири в світі засобів масової інформації.

1. *Волобуєва А. М.* Гендерна політика у дзеркалі преси (моніторинг газет «День», «Дзеркало тижня», «Столиця», «Хрещатик») / А. М. Волобуєва // Наукові записки Інституту журналістики. – 2002. – Т. 6. – С. 66–69.

2. *Засурский И. И.* Масс-медиа второй республики / И. И. Засурский. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1999. – 326 с.

3. *Іванов В. Ф.* Основні теорії масової комунікації і журналістики : [навч. посіб.] / В. Ф. Іванов ; [за наук. ред. В. В. Різуна]. – К. : Центр вільної преси, 2010. – 258 с.

4. *Кісь О.* Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / О. Кісь // Ї. – 2003. – № 27. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>. – Дата доступу: 16.03.2016.

5. *Кононенко С.* Їхня наука виживання серед чоловіків / С. Кононенко // Критика. – 1999. – № 6. – С. 27–28.

6. *Маслова Ю. П.* Сексизм у мові друкованих засобів інформації / Ю. П. Маслова // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Вип. 39/1. – С. 289–293. Маслова Ю. П. Концептосфера гендерного дискурсу ЗМІ / Ю. П. Маслова // Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні. – Острогор : Вид-во НаУ «Острозька академія», 2012. – С. 57–69.

7. *Маєрчик М.* Гендер для медій / М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманова. – К. : Критика, 2013. – 220 с.

8. *Сидоренко Н. М.* Гендерна мозаїка українських мас-медіа / Н. М. Сидоренко та ін. ; ред.-упоряд. Н. М. Сидоренко // Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість : практич. посіб. для журналістів та працівників ЗМІ. – К. : К.І.С., 2004. – 76 с.

9. *Сухомлин М. І.* Посібник для журналістів-практиків «Гендерний погляд» / М. І. Сухомлин. – Х. : Райдер, 2009. – 160 с.

10. *Як дотримуються* гендерного балансу регіональні ЗМІ [Електронний ресурс]: за даними Інституту масової комунікації від 04.02.2016. – Режим доступу : <http://imi.org.ua/analytics/52150-yak-dotrimuyutsya-gendernogo-balansu-regionalni-zmi.html>. – Дата доступу: 12.03.2016.

11. *Гриценко Г.* Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях АТО (соціологічне дослідження) / Г. Гриценко, А. Квіт, Т. Марценюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uwf.kiev.ua/files/Nevyduymiy_batalion.pdf. – Дата доступу: 15.03.2016.

12. *Архів* журналу «Натали» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.natali.ua/archive/>. – Дата доступу : 15.03.2016.

UDC 007: 304: 070 (477) + 004.738.5 + 32

Gender trends on the pages of Periodicals

Ryzhenko Liudmyla, PhD student,

Private higher education establishment named after academician Stepan Demianchuk «International University of Economics and Humanities», S. Demianchuka St., 4, Rivne, 33027, Ukraine, email: l_ryzhenko_m@ukr.net.

The article is devoted to the issue of development of gender policy on the pages of the Ukrainian periodicals. It is impossible to imagine today any serious psychological, political or other scholarly research without gender approach, namely without clarification of the role of woman and man in the modern life, those specific contributions that each of them makes to development of the society. Journalism has an impact on public consciousness. Today the idea that everyone, regardless of gender has the right to unlock one's own talent and self-development for a general social progress is being only argued. Disseminating the models of behaviors, opening new forms of communication to the public, the media, for its part, form the gender principles in public consciousness. Nowadays periodicals are behind other media in efficiency. However, the analytics is their advantage allowing them to remain active participants of positive changes in gender issues. An appeal to gender stereotypes will take place constantly. Its frequency will depend on development of the society, its cultural level. The main research method in the article is monitoring. Traditionally in the study it was used the historical-comparative method of research of gender stereotypes on the pages of national periodicals.

Key words: *gender, media, gender stereotype; language, culture, society.*

Анализ развития гендерного вопроса на страницах периодической прессы

Рыженко Людмила

Статья посвящена актуальной проблеме развития гендерной политики на страницах украинской прессы. Сегодня утверждается мысль о том, что каждый независимо от пола имеет право на раскрытие собственного таланта и саморазвития во имя общего общественного прогресса. Вынося на всеобщее обсуждение идеи, тиражируя модели поведения, открывая новые для общества формы коммуникации, СМИ формируют, со своей стороны, гендерные принципы в общественном сознании. Право печатного слова на аналитичность позволяет прессе быть активным участником гендерных изменений. Появление гендерных стереотипов на страницах печатных СМИ – неизбежность. Его частота будет зависеть от развития общества, его культурного уровня. Главным методом исследования в статье выступил метод мониторинга, который применен на протяжении всей научной публикации. Традиционно использован историко-сравнительный метод в исследовании гендерных стереотипов на страницах отечественной периодики.

Ключевые слова: *гендер, пресса, гендерный стереотип, лексика, культура, общество.*

1. Volobuieva A. M. Henderna polityka u dzerkali presy (monitorynh hazet «Den», «Dzerkalo tyzhnia», «Stolytsia», «Khreshchatyk») / A. M. Volobuieva // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – 2002. – Т. 6. – P. 66–69.

2. Zasurskij I. I. Mass-medija vtoroi respubliky / I. I. Zasurskij. – Moscow : Izd-vo Moskov. un-ta, 1999. – 326 p.

3. Ivanov V. F. Osnovni teorii masovoi komunikatsii i zhurnalistyky : [navch. posib.] / V. F. Ivanov ; [za nauk. red. V. V. Rizuna]. – Kyiv : Tsentrl Vilnoi Presy, 2010. – 258 p.

4. Kis O. Modeli konstruiuvannia hendernoi identychnosti zhinky v suchasni Ukraini / Kis O. // Ī. – 2003. – № 27. Referense: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>. – Accessed: 16.03.2016

5. Kononenko Ye. Yikhnia nauka vyzhyvannia sered cholovikiv / Ye. Konontnko. – Kyiv : Krytyka, 1999. – № 6. – P. 27–28.

6. Maslova Yu. P. Seksyzm u movi drukovanykh zasobiv informatsii / Yu. P. Maslova // Ukrainske movoznavstvo: Mizhvidomchy naukovyi zbirnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2009. – Vyp. 39/1. – P. 289–293.

7. Maslova Yu. P. Kontseptosfera henderneho dyskursu ZMI / Yu. P. Maslova // Nova informatsiina sytuatsiia ta tendentsii alternatyvnoho rozvytku ZMK v Ukraini. – Ostroh : Vyd-vo NaU «Ostrozka akademiia», 2012. – P. 57–69.

8. Maierchuk M. Hender dlia medii / M. Maierchuk, O. Plakhotnik, H. Yarmanova. – Kyiv : Krytyka, 2013. – 220 p.

9. Sydorenko N. M. Henderna mozaika ukrainskykh mas-media / N. M. Sydorenko ta in. ; red.-uporiad. N. M. Sydorenko. // Henderni resursy ukrainskykh mas-media: tsina i yakist : prakt. posib. dlia zhurnalistiv ta pratsivnykiv ZMI. – Kyiv : K.I.S., 2004. – 76 p.

10. *Sukhomlyn M. I.* Posibnyk dlia zhurnalistiv-praktykiv «Hendernyi pohliad» / M. I. Sukhomlyn. – Kharkiv : Raider, 2009. – 160 p.

11. *As observed* gender balance regional media Gender monitoring [Electronic resource]: according to the Institute of Mass Communication 04/02/2016. – Reference : <http://imi.org.ua/analytics/52150-yak-dotrimuyutsya-gendernogo-balansu-regionalni-zmi.html>. – Accessed: 15.03.2016.

12. «*Unvisible battalion*» [Electronic resource]: investigation on women in ATO. – Reference : <http://www.5.ua/video/nevydymyi-batalion-doslidzhennia-pro-zhinok-v-ato-100344.html>. – Accessed: 10.03.2016.

13. *Archive* of the magazine «Natali» [Electronic resource]. – Reference : <http://www.natali.ua/archive/>. – Accessed: 15.03.2016.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2016

УДК 007 : 304 : 659.3

ПРОФЕСІЯ І ВЛАДА: ФЕМІНІСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ПРО ШЛЯХИ ТА НЕБЕЗПЕКИ ЖІНОЧОГО САМОВИЯВУ

БОЯРСЬКА Любов,

канд. філол. наук, доц.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, Київ, Україна, 04119,
e-mail: boyarska_lubov@ukr.net

У статті розглядаються два складники сучасних дискусій між противниками й прихильниками фемінізму: професійні можливості жінок та їхня участь у владних структурах. Наголошується, що ще на початках українського жіночого руху у феміністичній літературі були конкретизовані та обумовлені й моменти щодо професійної придатності, й загрози на шляху до самореалізації жінок. Зокрема – окреслений «каталог жіночих професій», до яких належать передусім професії творчі, мистецькі, що дають не лише можливість заробітку, а й творчої самореалізації. В ході дослідження продемонстровано, що саме в жіночій літературі того часу були передбачені певні загрози жіночої реалізації: у своєму прагненні до кар'єри та влади жінка може стати руйнівним чинником (про що свідчать десакаралізовані материнські образи та деякі образи наречених і дружин у творах О. Кобилянської та Лесі Українки). Ще однією загрозою жіночого самовиразу, передбаченою в аналізованих текстах, є вміння жінки швидко інтегруватись у професійний і владний «чоловічий простір» і перетворення її у жорстокішого і цинічнішого, ніж чоловіки, учасника процесу.

Ключові слова: фемінізм, емансипація, професія, самовияв, десакаралізація, «воля до влади».

Вступ. Як відомо, одним із явищ європейського модернізму кінця ХІХ – початку ХХ ст. було протистояння старих, патріархальних, і сучасних, модерних, уявлень про місце і роль чоловіка та жінки в соціокультурних процесах, про біологічні й соціальні чинники ґендерної ідентифікації [дет. див. 1, с. 5]. Ідеї європейського фемінізму прийшли в Україну разом із політичними ідеями демократизму («Визволення жінки не є акт фемінізму, а такий же природний вияв політичної і культурної соціальної еволюції, яким був акт визволення кріпаків, муринів» [2] – наголосить пізніше С. Русова). Але реалізувалися ці ідеї найяскравіше у художній, переважно жіночій літературі, в якій з'являються нові герої (власне героїні, «жінки європейського характеру, не спеціально галицько-руського» [3, с. 86], за визначенням О. Кобилянської, які сповідують нові ідеї і пробують їх втілювати у власне життя.

Відповідаючи в інтерв'ю для журналу «Українська культура» (1994 р.) на запитання поетеси Людмили Таран про причини власного захоплення фемінізмом, Соломія Павличко зазначила, що, пояснюючи свій вибір, відчуває певну «інтелектуальну незручність» повторювати «очевидні, загально визнані у широкому світі істини про те, що жінки і чоловіки рівні й рівноправні у всіх сферах», адже ще сто років тому «ці істини були визнані» не лише європейськими, а «й українськими інтелектуалами – як жінками, так і чоловіками» [4, с. 234]. Леся Українка, для якої, за словами С. Павличко, «жіноча тема в феміністичному прочитанні була частиною загального пориву людини до емансипації, визволення, свободи, і відтак центральною лінією її творчості та інтелектуальних пошуків» [4, с. 125], у статті «Малорусские писатели на Буковине» (1893 р.) писала, що вже на той час «...ідея жіночої рівноправності видавалася такою, що не вимагала теоретичних доказів» [цит. за 4, с. 234]. З приводу цього в інтерв'ю газеті «Факты и комментарии» (1998 р.) С. Павличко розпачливо обурювалася: «Пройшло сто років, і я буду щось комусь доводити? Це не лише мене, це всю культуру принижую!» [4, с. 286].

© Боярська Л., 2016

І ось минуло вже понад 120 років, а ситуація навряд чи покращилася. Зауваження дослідниці про те, що фемінізм існує в Україні лише «як інтелектуальна теорія, ... як зусилля нечисленних вчених-соціологів, літературознавців, філософів, котрі намагаються запровадити в український науковий та мистецький обіг феміністичний дискурс» і «як несвідома практика тисяч жінок, котрі, як і сто років тому, не дуже розуміються на теорії, але вже спізнали смак матеріальної і особистої незалежності» [4, с. 176], на жаль, констатують фактичну ситуацію. Однак кричущим є те, що до сьогодні навіть у межах інтелектуально-наукової полеміки спостерігаємо демонстративне несприйняття жіночої точки зору, невміння і відверте небажання вчитуватися в чужі дослідження, неухважність і неповагу до сказаного жінкою-ученим чи жінкою-письменницею, вульгарно-звинувачувальний, а іноді просто ганебно-непристойний тон дискусії. Видається дуже дивним, що після величезного масиву наукових досліджень (С. Павличко, В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, О. Забужко, Н. Сидоренко, А. Волобуєвої, Н. Остапенко, Т. Старченко, М. Моклиці, О. Кісь та ін.) взагалі таке можливе.

Серед чи не найчастіше дискутованих противниками фемінізму питань – проблеми професійної діяльності (чи, швидше, «можливості» або «придатності») жінки (і рідко коли зауваження про ненормальність ситуації, коли жінка займається важкою фізичною працею, обходиться без зверхнього і злорадного «за що боролися, те й маєте»). Ще одним контраверсійним питанням є участь жінки у політичному житті держави (з явно негативним відтінком). І якщо в політичному середовищі ще так-сяк намагаються стримуватися, то для деяких «зірок» шоу-бізнесу (правда, слава богу, російських) цілком прийнятно публічно заявити про те, що у вагітній дружини працює лише 15 % мозку (актор Оскар Кучера), або що жінки внаслідок своєї фізіології (критичних днів і ПМС) не можуть займатися важливими державними питаннями, адже в цей період бувають знервовані та збуджені (подружжя Антона і Вікторії Макарьських).

Тож очевидно, що, переборюючи почуття «інтелектуальної незручності», необхідно ще раз звернутися до початкового феміністичного українського дискурсу, де вперше були поставлені вищезазначені питання. Цим, власне, і зумовлена *актуальність дослідження*.

Мета цієї статті – наголосити, що ще на початках українського жіночого руху у феміністичній літературі були обумовлені й моменти щодо професійної придатності, і загрози на шляху до самореалізації, які актуалізувались у XX і XXI ст., і часто є аргументами у полеміці проти фемінізму.

Завдання дослідження: показати, що ще в XIX ст. у процесі становлення феміністичного дискурсу були конкретизовані й чітко обумовлені професійні можливості жіноцтва, та окреслити артикульований уже тоді, так би мовити, «каталог жіночих професій»; підкреслити, що деякі образи в українській художній літературі того часу, які є чітким застереженням щодо ідеалізації жінки як такої і демонструють певні загрози прагнення жінки до влади (від побутової до політичної), були вперше виведені й окреслені саме в жіночій літературі і мають інші характеристики, ніж фатальні жінки в чоловічому дискурсі.

Методи дослідження. Основним методом дослідження є феміністична критика, зокрема та її частина, яку Е. Шовалтер називає «гінокритикою», що дозволило акцентувати увагу на специфіці «жіночого голосу» в українській літературі межі XIX і XX ст. і на відмінності проблемно-тематичного спрямування феміністичного дискурсу. В ході дослідження застосовувався метод порівняльного аналізу, а також елементи психоаналізу (під час розгляду питання про реалізацію кар'єрних і владних прагнень).

Результати й обговорення. Отже, «за що все-таки боролися?». Перший пункт європейського (й українського) фемінізму сформульований так: «1) жінка – передуд-

сім людина, котра має право на незалежне матеріальне становище, працю, освіту і участь у виборах» [цит. за 4, с. 123]. Незалежне матеріальне становище, можливість здобувати і розпоряджатися власними коштами була на першому місці. Однак коло професій було, сказати б, естетично й інтелектуально вишуканим (письменництво, живопис, музика). Інакше, мабуть, і бути не могло, адже йшлося про жінок насамперед середньої верстви буржуазії чи чиновницького середовища, а не робітничого чи селянського. С. Павличко вказує, що «література і мистецтво були єдиною сферою, де жінки могли виявити себе. В XIX ст. усе інше було для них закрито». Йшли дискусії про можливість/неможливість жінок займатися науковою роботою [4, с. 169]. Коло жіночих професій, окреслене тоді прихильницями фемінізму, чітко відповідає означенню «професії розумової» чи, за словами О. Кобилянської, «праці умислової» [5, с. 332]. Проте краще було б сказати, праці чи професії творчої, мистецької, «на полі вищої культури» (Н. Кобринська) [6, с. 440]. «Найактивніша розумова робота, яку виявили наприкінці XVIII ст., – промови, зібрання, есеїстика за Шекспіром, переклади класиків, – базувалася на поважному факті, що жінки здобули можливість заробляти гроші письмом... Жінка з середнього класу почала писати» [цит. за 1, с. 7], – наголошувала В. Вульф.

Але матеріальний аспект – не єдина причина. «Образовані і тонко відчуючі жінки є для мене ідеалом, до котрого молюся я» [цит. за 7, с. 135], – наголошувала О. Кобилянська. Значною мірою йшлося про самореалізацію жінки в артистичних, естетичних і публічних насамперед напрямках. Пригадаймо, наприклад, героїнь «Меланхолійного вальсу» (учителька-перекладачка, художниця і музикантка-композиторка) чи «Царівни» (письменниця) О. Кобилянської. Чи візьмімо героїню «Блакитної троянди» Лесі Українки Любу Гоцинську: вона займається музикою, живописом, співає, бере участь у благодійних мистецьких заходах. Не зайвим буде нагадати, що для таких професій потрібні чималі кошти. Тут знову ілюстративним прикладом могли б слугувати героїні «Меланхолійного вальсу»: Ганнуся, малярка, «артистка» – найбагатша, її заняття живописом – швидше хобі, ніж справа всього життя, у неї потужна фінансова підтримка, що й дозволяє їй жити так, як бажається. Марта, з менш забезпеченої родини, вивчаючи кілька іноземних мов, музику і багато «всяких ручних робіт» та ще й підпрацьовуючи, готується до того, що це стане її майбутнім «капіталом». І третя, Софія, надзвичайно талановита й обдарована музикантка, яка могла б стати європейською знаменитістю, – із практично збанкрутілої родини, і втрата коштів для неї означає цілковитий крах.

Крім мистецьких професій, йшлося й про інші, зокрема учителювання, медицину (тут прикладом є Люба Калиновська з повісті «Товаришки» Олени Пчілки). Це, звичайно, вимагало чималих фізичних і психологічних затрат, не мало такого «творчого» потенціалу і такої «ефектної» реалізації, як вищезазначені, але компенсувалося можливістю утримувати себе самій, жити за власний кошт (хоч на практиці не все виявилось так просто), а головне, можливістю усвідомлення власної пасіонарності та місіонерства (приносити благо народу). В обох випадках бачимо чітко виявлені елементи самореалізації себе як творчої чи професійної особистості, можливість усвідомлювати себе важливою, поважаною чи потрібною у соціумі, набагато ширшому за родинне коло.

В останньому телевізійному інтерв'ю («Модні сніданки з «1+1», 31 грудня 1999 р., де С. Павличко грала роль феміністки кінця XIX ст.) на запитання про можливі професії для жінок вона твердо відповіла, що «не всяка праця нам підходить», «Тяжка фізична – ні. Лише така: інтелектуальна, праця над книжкою; ну на якійсь добрій керівній посаді, на кафедрі в університеті, літературна – отака праця» [4, с. 313].

Підсумовуючи сказане, можемо стверджувати, що боролися якраз не за право займатися всіма тими самими професіями, що й чоловіки (тим більше, не за право бути ковалями, асфальтоукладальницями та ін.), а за саму можливість незалежного

матеріального становища не будь-якою ціною, а через реалізацію здібностей, нахилів і талантів. Тож поява жінок в «оранжевих жилетах» є не результатом боротьби за рівність, а якраз дискримінацією і величезною державною ганьбою, яка не може бути виправданою ні потребами, ні ситуаціями. (До речі, чи не єдиний літературний герой, який це усвідомлює, – стельмахівський Марко Безсмертний, який, побачивши, як пізньої осені жінки-колгоспниці змушені стояти по пояс у крижаній воді, вимочуючи коноплі, кинувся захищати їх зі зброєю в руках).

Що ж до жінок нижчого соціального статусу, то варто пригадати оповідання О. Кобилянської «Некультурна». Той факт, що героїня (селянка, але красива, тендітна, мініатюрна й делікатна жіночка) наголошує на своїй фізичній силі та надзвичайній витримці, що не робить її «чоловікоподібною», а слугує для демонстрації можливості жінки навіть у середовищі, де важка фізична (чоловіча) праця відіграє вирішальну роль у виживанні, самій давати собі раду. Вона належить до типу «героїнь, що могли б... своїм дітям і батьків заступити; героїнь, що, покинуті своїми чоловіками, держались би на п'єдесталі чистоти, моралі...» [7, с. 136], таких, що, «наперекір всьому оточенню, мають відвагу обороняти своє «я», голосити незалежність свою як жінок ...» [8, с. 290].

Однак було б помилкою вважати, що українська феміністична література кінця XIX – початку XX ст. презентує низку виключно позитивних жіночих образів. Деяко несподіваним у жіночих текстах є звернення до одного з наймодніших тоді й найгостріших питань: ніцшеанської «волі до влади». Галерею літературних героїв другої половини XIX ст., одержимих прагненням до влади (від приватної до глобальної), позначають такі знакові фігури, як Роскольников і Чіпка. В жіночих же текстах, що зачіпають це питання, практично немає сцен жорстокого насилля, як у Достоєвського чи Панаса Мирного. Їхні герої зовсім інші. Але характерно, що саме в жіночих текстах відбувається те, що В. Агеєва називає «десакралізацією материнського образу». Так, зокрема, Домніка із «Землі» О. Кобилянської насильно одружує свою доньку з нелюбом, бо він багатий спадкоємець; а Марійка відштовхує коханку свого убитого сина (гарну, роботящу, але бідну наймичку Анну), – і через це навіки втрачає рідних онуків-близнят, які невдовзі помруть. Побутова жорстокість цієї жінки просто вражає.

У своїй пізнішій новелі «Вовчиха» (1923 р.) О. Кобилянська введе ще один тип – владної Зої Венгер. У творі, за словами В. Агеєвої, «маємо чи не найодвертішу, найжорстокішу десакралізацію матері в усій тогочасній літературі... Це жінка, яка прагне влади і послуху понад усе» [1, с. 53]. Чоловік і діти для неї – лише робоча сила, яка мусить працювати для її багатства. Вона контролює всі родинні фінанси, час від часу таємно від родини відносячи гроші у міський банк; обмежує волю і не жаліє хворого чоловіка; контролює особисте життя своїх дітей, через ілюзорну стану пиху не дозволяючи їм одружуватися на тих, кого люблять (відмовляє у спадчині, обмовляє власних дітей, вчиняє скандали). Коли ж хлопці наважуються переступити її заборони і таки починають своє сімейне життя, то дочка так і зістарилася біля деспотичної матері, для якої гроші виявилися важливішими за все.

У творах Лесі Українки мати руйнує щастя Лукаша і Мавки у «Лісовій пісні», мати скульптора Річарда Айрона («У пущі»), не розуміючи синового обдарування, свідомо руйнує йому життя. Мати Ореста у «Блакитній троянді», побоюючись Любиного майбутнього божевілля, забороняє синові стосунки з коханою і це в поєднанні з важкими стосунками закоханих призводить його до паралічу [1, с. 49]. Якоюсь мірою причетна до трагедії і покійна Любина мати-актриса.

Якщо Ф. Достоєвський показує загрозу «наполеонівського комплексу» для «маленької людини», яка, реалізуючи «право на владу», може стати страшнішим злочинцем, ніж представники експлуататорських класів, а Панас Мирний обирає героя із найупослідженішого, найбіднішого і найзатурканішого середовища, у фемініс-

тичних текстах небезпеки реалізації «волі до влади» демонструються на, здавалося б, найсвятіших для художньої літератури, материнських образах. Психологічне приватне чи побутове насильство таких матерів призводить до трагедій часом не меншого масштабу, ніж у вищезгаданих текстах письменників-чоловіків.

Та найцікавішою і найбагатограннішою в жіночих текстах на межі століть, на нашу думку, є галерея образів другого типу – жінок-наречених і дружин, реалізація «волі до влади» яких демонструє майбутні потенційні небезпеки жіночої самореалізації, що стали предметом широкого обговорення лише у ХХ ст. Саме у феміністичній літературі, зокрема у згадуваній уже повісті «Товаришки», з'являється дивовижно сучасний, актуальний і впізнаваний образ жінки-кар'єристки – Раїси Брагової (тут і самозакоханість, самовпевненість і самопіяр, руйнування стосунків близької подруги, безсоромне публічне читання примітивного реферату задля першості серед жіноцтва, одруження з нелюбом за чітким розрахунком: непоказний професор-іноземець забезпечить її головну примху – особистий кабінет і високі знайомства). За суттю своєю Раїса – хижачка, яка хоче бути в усьому першою, вивищитися серед знайомих, свої амбіції вона реалізує за будь-яку ціну. Її цікавить лише можливість добитися вищого статусу. Заради цього можна брехати, хитрити, піти на підлість.

В інших творах Олени Пчілки представлений ще один тип жінок. В оповіданні «Артишоки» Олімпіада готова продатися за конкретні матеріальні блага. Дворянська родина збідніла і хоче виправити становище шляхом доччиного шлюбу. Але героїня не є традиційною жертвою. Вони з матір'ю цілком усвідомлено йдуть на цей принизливий торг. Потенційний «жених» – невихований, одоробкуватий і мужикуватий російський купець, на якого, як кажуть, «без сліз і не глянеш». Але гроші роблять його привабливим для небагатих дворяночок, – і ось уже навколо купця розгортається справжня підступна і підла битва, в якій перемагає інша родина.

Героїня оповідання «Біла кицька» виявилася проворнішою. Щоб вдало вийти заміж, вона розробляє цілу «стратегію полювання» за перспективним молодим науковцем: робить вигляд, що цікавиться українською літературою, театром, переймається українським питанням, грає роль лагідної і доброї жінки, але все це буквально щезає після одруження. Необачно закоханого чоловіка вона прагне перетворити в машину з добування грошей. Який там театр і література – гроші замінюють цілий світ. Розумний і обдарований чоловік, якого вона примушує до нових і нових досліджень (бо за цим – вища посада і гроші), усвідомлює себе обдуреним і використає.

Вище вже було сказано про важливість для жінки мистецьких творчих професій, які дають відчуття реалізації себе як особистості. Прагнення слави і публічності приводить танцівницю Нерісу на оргію до Мецената («Оргія» Лесі Українки). Її чоловік, останній співець Еллади, який не зрадив рідній культурі й не пішов служити римлянам, пожалівши юну дівчину, викупує її з рабства. Викупує, потративши на це не лише свої гроші, а й посаг і прикраси своєї сестри. Але розбещена нездоровою увагою публіки й сліпо переконана у своїх мистецьких можливостях Неріса не може жити нормальним життям. Утікши з дому на оргію, вона, нехтуючи присутністю чоловіка й елементарною пристойністю, готова прилюдно продатися і віддатися ворогові. Як бачимо, прагнення самореалізації (справжньої чи ілюзорної) може бути небезпечним і руйнівним.

Леся Українка є першою українською авторкою, яка демонструє, що захоплення жінки кар'єрними чи владними амбіціями містить у собі велику загрозу. Якщо жінка, бажаючи добитися успіху в цих сферах, включається в чоловіче змагання, вона часто стає жорстокішою і цинічнішою за чоловіків. Доречним тут буде зауваження С. Павличко: «...переконалася, що «тонка душевна й духовна структура» до політики і до жінок у політиці в принципі не має стосунку. Лише ті жінки в політиці реалізуються успішно, які абсолютно не відповідають українському стереотипові берегині, жінки-матері... У політиці досягає успіху сильна, агресивна жінка, яка

критично, жорстко дивиться на світ» [4, с. 271]. Нині психологи наголошують, що «... архетип Мерилін Монро потіснився архетипом валькірії... Сьогодні в моді – агресивна маскуліність» [9]. Один із найцікавіших сучасних таких типів виведений у відомому фільмі «Диявол носить Прада».

Та вперше подібні образи з'явилися саме в текстах Лесі Українки. Звичайно, тип «Леді Макбет» письменниця осучаснила, її героїні не проливають ріки крові у буквальному сенсі, але зіткнення з такими жінками призводить до великих життєвих трагедій. Найглибше і найдраматичніше небезпеки реалізації нестримного і неконтрольованого бажання влади втілені в образах Люби з драми «Блакитна троянда» й Анни з «Камінного господаря» Лесі Українки.

Якщо в І. Франка, найавторитетнішого тоді українського автора, бачимо цілу низку фатальних жінок (героїня «Зів'ялого листя», Марія із «Сойчиного крила», Киценька із «Батьківщини», Регіна із «Леля і Полеля», Регіна із «Перехресних стежок»), які мимоволі чи свідомо руйнують життя здебільшого інфантильних чи психологічно нестабільних чоловіків, то у названих текстах Лесі Українки відбувається психологічне зіткнення таких жінок із непересічними чоловіками, обдарованими, неординарними, які, однак, виявляються слабшими за них.

Один із найскладніших драматичних образів – образ Люби Гоцинської – є поліфонічним. Звичайно, це історія про трагедію нової, модерної, жінки, через неможливість самореалізації. Ця трагедія має в собі виразний компонент боротьби героїні за свою, вимріяну, версію кохання, високе й одухотворене почуття до містичної блакитної троянди. О. Забужко розглядає трагедію героїні як усвідомлене прагнення віруючої душі до вищої, божественної сили. Але, на жаль, своїм духовним пориванням Люба підпорядковує не лише своє життя, а й життя Ореста, якого егоїстично не хоче чи не може відпустити. Як страшно поєднуються у ній високий порив і проклята «воля до влади» над близькою людиною! Оце прагнення володіти чужою душею, думками, долею наскільки непогамовне, що демонстративним самогубством перед паралізованим чоловіком, «примусово й незворотно програмує» його, за словами О. Забужко, або на таку саму смерть, або на довічну вірність мертвій [10, с. 165].

У драмі «Камінний господар» у психологічному зіткненні сходяться Дон Жуан, що таємно тішить «владою... над людськими серцями» і відчуває себе вершителем людських дол, та Донна Анна. Тут Донна Анна не виступає жертвою, вона розробляє і реалізує справжню стратегію щодо реалізації задуманого: добитися найвищої влади (ця думка яскраво втілена в омріяний нею образ принцеси на височенному гострому шпилі) й бути поряд з особливим чоловіком, який допоможе реалізувати ту мрію (Дон Жуан і не усвідомлює, що для цієї жінки він – трофей, якого досі не зміг добути ніхто). О. Забужко категорично не погоджується з думкою, що Донна Анна «заслабка, аби змінити патріархальне суспільство» (В. Агеева), бо «Анні й не в гадці його міняти: те суспільство її розчудесно влаштовує, як влаштовувало від віку й до сьогодні тисячі й тисячі навіть цілком «емансипованих» Анн, що стоять на чолі бізнес-корпорацій, урядів, політичних партій, медіа-холдингів тощо, читай – «на гострому і гладкому шпилі», із задоволенням споглядаючи, як унизу «вбиваються і лицарі, і коні, / на гору добуваючись», і так само нічогісінько при тому не збираються «міняти», бо єдине, що їх по-справжньому обходить, – це щоб вони самі, красуні й розумниці, і далі лишалися «принцесами» на вершечку владної ієрархії. Аннина «горда мрія» («жорстока мрія», як із місця точно визначає Долорес!) про нагірню принцесу – це зовсім не мрія про кохання (про лицаря-рятівника), [...], а просто архетипальна модель жіночої влади, в основі якої – підстанова себе (впору написати – «себе-коханої!») на місце втраченого «жіночого божества» (Принцеси на горі, Дами-Душі, Красуні в Замку...), – і ніякими, ні соціальними, ні сексуальними революціями такі тисячолітні архетипи водномить не скасовуються» [10, с. 406–407].

У поєдинку Анна – Дон Жуан сильнішою виявляється Анна. Бо коли йому достатньо «збивати з орбіт» (О. Забужко), жінок, закоханих у нього, то Анна в прагненні до найвищої влади поступово відбирає у нього волю. Коли ж вона, плануючи з його допомогою здобути трон, зухвало представляє убивцю як майбутнього чоловіка родині Командора, цього агресивного натиску не витримує навіть такий цинік, як Дон Жуан. О. Забужко наголошує, що «Леся Українка виявилась по-жіночому зіркіша, далекоглядніша від Ібсена та інших борців за права жінок початку ХХ ст., – щойно в 1980-х інша визначна європейська феміністка – Ю. Крістева – зважилася розчаровано констатувати, вже *post factum*, те, що Леся Українка так завчасу розгледіла в 1912 р.: що, тільки-но опинившись усередині раніше недоступних їм владних структур, жінки блискавично в них інтегруються й обертаються на щонайтривкіших стовпів тої самої системи, проти якої ще вчора бунтували» – висновок, мовби навпростець узятий із «Камінного господаря» [10, с. 407–408].

Висновки та перспективи. Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що жіночі тексти минулого століття потребують уважнішого ставлення з боку опонентів фемінізму. Дослідження доводить, що причинами спрощено-вulgарного тону феміністичних дискусій з боку чоловічої аудиторії є невміння (і небажання) вести спокійну професійну й наукову полеміку, невміння відчитати і проаналізувати давно озвучені істини, відсутність толерантності до іншої точки зору.

У дослідженні наводиться низка, умовно кажучи, ілюстративних контраргументів проти противників феміністичного інтелектуального дискурсу, які у комплексі з аргументами інших дослідників допоможуть скорегувати рівень дискусії: зокрема показано, що ще в ХІХ ст. у процесі становлення феміністичного дискурсу були конкретизовані й чітко обумовлені професійні можливості жіноцтва та окреслений «каталог жіночих професій», до яких належать передусім професії творчі, мистецькі, що не лише дають можливість заробітку, а й творчої самореалізації.

У ході дослідження продемонстровано, що саме в жіночій літературі того часу були передбачені певні загрози жіночої реалізації: у своєму прагненні до кар’єри та влади жінка може стати руйнівним чинником (про що свідчать десакаралізовані материнські образи та деякі образи наречених і дружин у творах О. Кобилянської та Лесі Українки). Ще однією загрозою жіночого самовиразу є вміння жінки інтегруватись у професійний і владний «чоловічий простір» і перетворення її у жорстокішого і цинічнішого, ніж чоловіки, учасника процесу.

Відсуваючи феміністичні проблеми на маргінеси чи опускаючись до виценазваного рівня полеміки, ми забуваємо, що «фемінізм є невід’ємною, органічною частиною світової демократичної культури, одне з її особливих досягнень у ХХ ст.» [4, с. 234]. А як наголошувала С. Павличко, без «інтелектуальних і соціальних зусиль», «без подолання внутрішньої ... несправедливості сама демократія в Україні залишиться кволим, недорозвиненим інвалідом [4, с. 120].

Подяка. Дякую колегам із кафедри історії журналістики Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, дослідницям гендерних проблем, Н. Сидоренко, А. Волобуєвій, Н. Остапенко, В. Михайлюті, Т. Старченко, науковцям О. Поді (Запоріжжя) та С. Семенко (Полтава) за стимулювання до роботи, зацікавленість темою і продуктивну співпрацю.

1. Агеева В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.

2. Гупало С. Феміністка [Електронний ресурс] / С. Гупало // Дзеркало тижня. – 7.03.2008. – Режим доступу : gazeta.dt.ua/SOCIETY/feministka.html. – Дата доступу : 12.03.2016.

3. Павличко С. Дискурс модернізму / С. Павличко // Теорія літератури. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 679 с.

4. Павличко С. Фемінізм / С. Павличко ; передм. Віри Агеевої. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.

5. Вознюк В. Про Ольгу Кобилянську: нові матеріали. Роздуми. Знахідки / В. Вознюк. – К.: Дніпро, 1983. – 183 с.
6. Гаєвська Н. М. Історія української літератури 70–90-х р. XIX ст. : підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів : у 2 т. / Н. М. Гаєвська, Гнідан О. Д., Гуляк А. Б. та ін. – К.: Логос, 1999. – Т. 1. – 614 с.
7. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст. : підруч. : у 2 кн. / за ред. проф. О. Д. Гнідан. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с.
8. Євшан М. Ольга Кобилянська / М. Євшан // Критика. Літературознавство. Естетика / упор., передм. та прим. Н. Шумило. – К.: Основи, 1998. – 658 с.
9. *Вечірній Київ*: привид фемінізму, або Чи потрібна сьогодні ідеологія на захист жінок? [Електронний ресурс] / Вечірній Київ. – 7.03.2016. – Режим доступу: vechirniykyiv.com.ua/news/pruvud-feminizu-abo-chy-potribna... – Дата доступу: 7.03.2016.
10. *Забужко Н. Notre Dame D'Ukraine*: Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – К.: Факт, 2007. – 640 с.

UDC 007 : 304 : 659.3

Profession and Power feminist literature of the end of the XIXth and the beginning of the XXth centuries on the ways and dangers of female self-expression

Boyarska Lyubov, PhD (Philology),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: boyarska_lyubov@ukr.net

The article deals with two contemporary discussions between the opponents and proponents of feminism: career possibilities for women and their involvement in the governmental structures. The fact that since the beginnings of the Ukrainian feminist movement the feminist literature has concretized the matters of the professional worth and threats on a woman's way to self-expression. First and foremost, a catalog of 'female professions' was described, those being mostly artistic pursuits that provided both money and artistic self-expression. The study has shown that in the women's literature of that time several threats of female self-expression were described: in her pursuit of career and power a woman can become a destructive factor (as shown by desecrated mother-characters and several bribes and wives in the works of O. Kobilyanska and Lesya Ukrainka). Another threat to women's self-expression as theorized by the analyzed texts is the woman's ability to integrate into the professional and authoritative «male space», which lead to her transformation into a participant more brutal and cynical than men.

Key words: feminism, emancipation, profession, self-expression, desecration, «will for power».

Профессия и власть: феминистическая литература конца XX – начала XX в. о путях и опасностях женского самовыражения

Боярская Любовь

В статье рассмотрены две составляющие современных дискуссий между противниками и сторонниками феминизма: профессиональные возможности женщины и участие их в структурах власти. Акцентируется на том, что еще в начале украинского женского движения в феминистической литературе были конкретизированы и обусловлены как моменты, касающиеся профессиональной пригодности, так и угрозы на пути к самореализации женщин. В частности очерчен «каталог женских профессий», к которым принадлежат в первую очередь профессии творческие, связанные с искусством, позволяющие не только зарабатывать деньги, но и дающие возможность творческой самореализации. В ходе исследования продемонстрировано, что именно в женской литературе того времени были предвидены также и определенные угрозы женской реализации: в своем рвении к карьере и власти женщина может выступать разрушительным фактором (о чем свидетельствуют десакрализованные материнские образы и некоторые образы невест и жен в произведениях О. Кобилянської и Леси Українки). Еще одной угрозой женского самовыражения, предвиденной в анализированных текстах, является умение женщины быстро интегрироваться в профессиональное и связанное с властью «мужское пространство» и превращение ее в еще более жестокого и циничного, нежели мужчина, участника процесса.

Ключевые слова: феминизм, эмансипация, профессия, самовыражение, десакрализация, «воля к власти».

1. *Aheyeva V. Female space: Feminist discourse of Ukrainian modernism* / V. Aheyeva. – Kyiv : Fact, 2003. – 320 p.

2. *Hupalo S. Feminist* [Electronic resource] / С. Hupalo // Dzerkalo Tyzhnya. – 03.07.2008. – Reference: gazeta.dt.ua/SOCIETY/feministka.html. – Accessed: 12.03.2016.

3. *Pavlychko S.* Discourse of modernism / S. Pavlychko *Literary // Theory.* – Kyiv : Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2002. – 679 p.
4. *Pavlychko S.* Feminism / S. Pavlychko; preface by Vira Aheeva. – Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2002. – 322 p.
5. *Voznyuk V.* On Olga Kobylianska: new materials. Reflections. Finds. / V. Voznyuk. – Kyiv : Dnipro, 1983. – 183 p.
6. *Gayevska N. M.* History of Ukrainian Literature in the 70–90 years of the XIX century: textbook for students of Philology of higher institutions: in 2 t./ N. M. Gayevska, O. D. Hnidan, A. B. Huliak, etc.). – Kyiv: Logos, 1999. – Т. 1. – 614 p.
7. *History of Ukrainian literature. The end of XIX – XX centuries: handbook: in 2 books / ed. by prof. O. D. Hnidan.* – Kyiv: Lybid, 2005. – Book 1. – 624 s.
8. *Yevshan M.* Olga Kobylyanska / M. Yevshan // *Critics. Literature Studies. Aesthetics / streamlining* and preface by Shumylo N. – Kyiv: Osnovy, 1998. – 658 p.
9. *Vechirniy Kyiv: The ghost of feminism, or Is the ideology to protect women necessary today?* [Electronic resource] // *Vechirniy Kyiv.* – 7.03. 2016. – Reference: vechirniykyiv.com.ua/news/pryvvyd-feminizy-abo-chy-potribna... – Accessed: 07.03.2016.
10. *Zabuzhko O.* Notre Dame D'Ukraine: Ukrainian woman in the conflict of mythologies / O. Zabuzhko. – Kyiv: Fact, 2007. – 640 p.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2016

УДК 007 : 821. 161. – 055.2 Українка

ЖІНОЧІ ПОСТАТИ У ПИСЬМЕННОЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

СЕМЕНКО Світлана,

канд. філол. наук, проф.,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна, e-mail: svitlanasem@ukr.net

Метою пропонованої наукової розвідки є висвітлення оригінальних шляхів презентації жіночих образів у письменницькій публіцистиці Лесі Українки. Для реалізації поставлених завдань автором статті використано такі методи: системного аналізу, проблемно-тематичний, порівняльний, жанрово-стилістичний, аналітичний, що сприяли з'ясуванню специфічних рис ідіостилу публіцистики. Акцентується увага на особливості презентації Лесею Українкою образу жінки-літератора (Ольга Кобилянська, Ада Негрі), так і жіночих образів у європейській літературі кінця XIX – початку XX ст.

У науковій студії зазначено: створюючи образ жінки-літератора, публіцистка виокремлює органічне поєднання в їх творчості спільних загальноєвропейських і власне національних літературних тенденцій і традицій. Виокремлюються такі самобутні атрибути письменницької публіцистики Лесі Українки: вміння максимально точно охарактеризувати твори феміністичної тематики, виявити найтонші грані таланту жінки-літератора. Публіцистика Лесі Українки є важливим джерелом для переосмислення публіцистичної спадщини членів відомого українського роду, а її публікації, присвячені гендерним аспектам, не втратили своєї актуальності для сьогоденних творців публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: *Леся Українка, письменницька публіцистика, образ жінки-літератора, фемінізм у літературі.*

Вступ. Сьогодні, коли формується нова цілісна концепція розвитку української публіцистики, переосмислюється її історичний досвід, звернення до спадщини Лесі Українки у контексті розвитку сучасних гендерних студій становить безперечний науковий інтерес. Адже, як слушно зауважила В. Гошовська: «Кожне явище в історії людської думки має свої джерела, ті першопочатки, які склали основу, сформували ґрунт, на якому це явище виникло і розвинулося. Часто без з'ясування цих джерел і першопочатків неможливо повно і детально усвідомити й осмислити сутність самого явища. Особливо характерним є це для тих феноменів, які стосуються сфер людської свідомості...» [1, с. 177–178]. У публіцистиці Лесі Українки можемо виокремити актуальні за своїм звучанням публікації, в яких майстерно створено образи жінок-письменниць та проаналізовано твори феміністичної тематики світової літератури зламу століть.

Взруючи на наукове лесезнавство минулого й сучасного, яке зокрема містить і гендерні аспекти вивчення творчості Лесі Українки («Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» В. Агеєвої, «Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884–1939» М. Богачевської-Хом'як, «Леся Українка: християнство – екзистенціалізм – фемінізм» Т. Гундорової та ін.), зазначимо, що більшість розвідок присвячено власне громадській діяльності й художній практиці, і менше письменницькій публіцистиці. У цьому аспекті *актуальність* пропонованої наукової студії обумовлена потребою з'ясувати вияв феміністичної теорії у публіцистичних виступах Лесі Українки.

Метою наукової розвідки є висвітлення оригінальних шляхів презентації жіночих образів у письменницькій публіцистиці Лесі Українки. Мета статті зумовлює розв'язання низки завдань: з'ясувати основні гендерні вектори у письменницькій публіцистиці Лесі Українки; охарактеризувати специфічні шляхи презентації жі-

ночих образів у публіцистичних виступах представниці шляхетного роду Драгоманових-Косачів; окреслити особливості новаторства Лесі Українки у створенні образу жінки-літератора у письменницькій публіцистиці.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань автором статті використані такі методи: проблемно-тематичний для визначення та дослідження жіночих образів у письменницькій публіцистиці Лесі Українки; жанрово-стилістичний й аналітичний – для характеристики та з'ясування специфічних рис ідіостилу публіцистики.

Результати й обговорення. Феміністична тематика, притаманна як літературній, так і публіцистичній практиці жіночому флангові роду Драгоманових-Косачів, найпотужніше представлена у письменницькій публіцистиці Лесі Українки, зокрема у груповому портретному нарисі «Писателі-русини на Буковині», «Новые перспективы и старые тени («Новая женщина» западноевропейской беллетристики)», «Два направления в новейшей итальянской литературе».

Так, у портретному нарисі-огляді «Писателі-русини на Буковині» публіцистка на літературних овидах Буковини заслужено виділяє Ольгу Кобилянську, яка дебютувала в літературі творами, написаними німецькою мовою. Створюючи портрет своєї літературної посестри, одним із визначальних факторів формування її як письменниці називає позитивний вплив європейської культури: «Німці показали О. Кобилянській і шлях до літератури і додали їй сили побороти перші перешкоди, а від своїх земляків вона мала спочатку більше прикростей, ніж моральної помочі, і, либонь, не раз спадало їй на думку покинути назавжди українське письменство та й піти знову до своєї привітної, немов рідної «німеччини»; однак добре, що вона цього не вчинила, бо в німецькому письменстві вона лише гість, хоч і милий, а в українському вона дома і може розмаїтіше виявити свій талант» [5, с. 277].

При цьому публіцистка наголошує, її високохудожній стиль, рівний кращим європейським митцям, зберігає виразну національну специфіку. Даючи високу й рівночасно неупереджену оцінку прозі Ольги Кобилянської, Леся Українка відзначає кожний з переломних етапів у її світоглядному та творчому становленні: від захоплення феміністичними ідеями до власного осмислення передових філософських ідей Заходу, що розвинули у неї «далеко більшу відвагу думки і фантазії, ніж ми звикли стрівати у більшості австро-руських письменців». Авторка нарису перекоонує, що протест творчої індивідуальності жінки-письменниці проти буденності й поривання у нові творчі висоти є природним для літературного життя усіх європейських країн, тому цілком закономірно, що «такий момент [...] тепер вповні настав для української літератури, щонайменше для тієї, що розвивається в австрійських обставинах. Подібний літературно-громадський рух викликав свого часу в інших народів надзвичайний розцвіт артистичної творчості, маємо певну надію, що цей настрій не мине даремне і для нашої літератури [5, с. 278]. Неважко у нарисі помітити вплив проокцидентальних симпатій Лесі Українки, як і легко простежити її духовну солідарність із модерністичними пошуками О. Кобилянської, що віддзеркалювали кращі європейські культурні тенденції.

Авторка портретного нарису вважає, що для творчої біографії Ольги Кобилянської «принцип жіночої самостійності здався ясным і без довгих теоретичних доказів». Леся Українка проводить чіткі паралелі між захопленням жіночим рухом молоді письменниці та її творами «Людина» й «Царівна», що яскраво репрезентували феміністичні ідеї. Аналізуючи феміністичну тему у творчості О. Кобилянської, авторка портретного нарису-огляду констатує, що найбільш художньо досконалим у цьому сегменті художньої творчості буковинської письменниці є тип жінки-інтелегентки, яка «бореться за свою індивідуальність проти нівеляційного, загнітливого впливу австрійської буржуазії, затопленої в безнадійному філістерстві».

Постать жінки-літератора репрезентована й у статті «Два направления в новейшей итальянской литературе», в якій толерантно й неупереджено виписано еволюцію формування творчого кредо італійської поетеси Ади Негрі. Варто відзначити, що, створюючи образ Ади Негрі, Леся Українка відшукала певні точки біографічної спорідненості з її власним життєписом, зокрема великим впливом матері на формування сили духу й темпераменту: «Она признает, что всецело обязана матери силой и энергией своего характера и выдержкой в борьбе с враждебными обстоятельствами, которые окружали ее юность» [3, с. 27].

І в той же час публіцистка наголошує, що на відміну від багатьох європейських митців і неї самої Ада Негрі не визнавала роль історичної й культурної традиції, вважаючи себе речницею сучасного й майбутнього життя Італії. Потужною складовою стильової манери Ади Негрі названо в публікації силу й енергію її характеру: «Все ее стихотворения, за очень немногими исключениями, дышат этой силой и несокрушимой энергией, этой уверенностью, основанной на суровом опыте. Настроение всегда серьезное, часто даже строгое. Ада Негри – чисто лирический талант, ей не свойствен объективный, так называемый эпический тон. Все картины, какие она изображает, освещены чувством, большей частью простым, несложным, но всегда сильным, страстным. Она не гоняется за новыми ощущениями, каждому налетевшему чувству она отдается со страстью, беззаветно» [3, с. 34–35].

Опозиційні суспільні настрої Ади Негрі, за спостереженням авторки публікації, викликані важкими умовами життя поетеси, безпосереднім почуттям, а не усвідомленою політичною доктриною. Аналогічно, соціальне походження італійської поетеси, як слушно відзначено в статті, вплинуло й на образну систему її лірики, де головним героєм переважно був близький їй за світовідчуженням виходець із середовища робітничого та сільського пролетаріату, позаяк світ аристократії був для неї чужим і незрозумілим. Леся Українка робить наголос на тому, що Ада Негрі взяла на себе місію поета-захисника інтересів людей свого соціального стану «вначале инстинктивно, потом вполне сознательно», але згодом у її ліриці з'являються думки «об ответственности отдельной личности за массовые бедствия и несправедливость».

Публіцистка скрупульозно вияснює природу поетичного месіанізму Ади Негрі, її дещо утопічні погляди на шляхи встановлення справжньої демократії в Італії: «Ада Негри не представляет себе будущей демократии в виде какой-то дикой орды, «разрушающей творения искусства», – едва ли есть на свете поэт, который согласился бы служить разрушителям красоты, – она представляет себе будущее в виде царства свободной поэзии и свободного труда, обширного царства, где «весь мир – отечество» [3, с. 58]. Зазначимо, що окремі характеристики постаті італійської поетеси збігаються з відчуттями самої Лесі Українки: високий рівень самокритичності й вимогливості до своєї творчості, відчуття духовної самотності, болісне переживання за національні й соціальні проблеми свого народу.

Серйозний аналіз феміністичної тематики у європейській літературі зламу століть, представлений у літературно-критичному огляді Лесі Українки «Новые перспективы и старые тени («Новая женщина» западноевропейской беллетристики)», надрукованому на сторінках журналу «Жизнь» (1900 р.). Поруч із майстерним фаховим літературознавчим аналізом основних творів феміністичної тематики в західноєвропейському письменстві у публікації порушуються актуальні соціальні проблеми, пов'язані із жіночим питанням на зламі століть. На початку огляду Леся Українка зауважує, що увага до жіночого питання не нова у культурному світі Європи, вона час від часу спалахувала, то в одній, то в іншій західноєвропейській літературі, а наприкінці XIX ст.: «Темы, некогда модные в той же Франции, потом вышедшие там из моды и продолжавшие жить и развиваться в иных литературах, обошли весь культурный мир, снова возвратились во Францию, вместе с модами платьев шестидесятых годов, и теперь считаются там последним словом новизны» [4, с. 76].

Залучаючи значний літературно-художній та літературознавчий контекст, Леся Українка скрупульозно простежила еволюцію жіночої теми у західноєвропейській літературі, а завдяки тонкому естетичному смакові й письменницькому талантові зуміла віднайти найдрібніші деталі під час дослідження знакових явищ у творах аналізованого тематичного сегмента, адже, як слушно відзначає один із відомих лесезнавців: «Критика нашої поетки, драматурга й літературознавця, характерна своїми аліквотами, неортодоксальною, оригінальною думкою та, водночас, незалежністю її осуду, що межує з безкомпромісовістю» [2, с. 256].

Енциклопедичні знання історії світової літератури та уважне вивчення зарубіжного літературознавчого дискурсу дали змогу авторці огляду вибудувати парадигму національних моделей зображення образу жінки у західноєвропейських літературах. Так, у літературознавчо-публіцистичній студії детально охарактеризовано еволюцію образу жінки у французькій літературі, починаючи від творчості Мольєра, який поставив на один щабель «ученую женщину» і «смешную жеманницу» і став родоначальником сурогатного прийому зображення образу жінки у французькому письменстві; далі до змалювання ідеалу жінки чи «совершенно безличной», чи «добродетельно-пассивной» у творчості Стендаля, Руссо й Вольтера, або ж сатиричного образу дівчини «на вид «с овечьими привычками», а на деле искусной притворщицы».

Лесі Українці не прийнятна така літературна традиція, що з Франції швидко поширилася на німецьку, англійську й російську літературу, тому вона категорично виступає супроти таких естетичних й світоглядних канонів у створенні художнього образу жінки: «Закон и традиция создали им обеим такую узкую рамку жизни, в которой почти невозможно проявить себя сколько-нибудь независимой и оригинальной натуре, – такая натура должна поэтому искать себе выхода вне установленного порядка. При этом положении является широкое поле для смешения понятий: то всякая независимая и оригинальная женщина подозревается в «непорядочности», то всякая просто беспорядочная женщина окружается ореолом оригинальности» [4, с. 78].

Зосереджуючи увагу на проблемі складного процесу ламання усталених культурних стереотипів, зокрема наводиться факт: свого часу в літературних колах Франції значно пізніше з'явилося розуміння образу «высшей женщине» и ее психологии», ніж у реальному житті. Жорж Санд, Рашель, Малібран, де Сталь своїм талантом довели високий інтелектуальний рівень французької жінки. Поза пильним поглядом публіцистки не зостаються й прагнення митців-романтиків та Бальзака визнати за жінкою право на «вільне кохання» та мужні заклики Дюма-сина узаконити політичні права жінки та право займатися наукою.

Публіцистка таврує утиски жіночих прав на рівноправну участь у житті суспільства та безперешкодно можливість реалізувати свій інтелектуальний потенціал у ХІХ ст., артикулюючи до публіки: «Итак, чтобы получить право на свободу и уважение, женщине нужен был особенный ценз – талант. Для массы, лишенной этого ценза, оставалось бесправие, юридическое и нравственное. И это не только теоретически. Фактически только талантливая женщина могла быть независима, так как только сцена, эстрада или литература давали профессию, при которой заработок женщины равнялся заработку собратьев-мужчин. Все другие формы труда не удовлетворяли этому условию» [4, с. 80]. Така позиція Лесі Українки екстраполювалася не лише на становище жінки-інтелектуалки у Західній Європі, а й на подібну ситуацію щодо «жіночого питання» в Російській імперії першої половини ХІХ ст.

Аналізуючи ідейно-тематичні та образно-стильові трансформації літературних творів на тему емансипації жінки в 70–90-х рр. ХІХ ст., публіцистка відзначає, що в цьому напрямі відбувся помітний прогрес у літературах багатьох країн, зокрема

в Росії, Англії, Скандинавії. Проводячи міжлітературні паралелі, Леся Українка відзначає, що найбільшого поступу в цьому питанні досягнула Росія (розуміємо, що до цього геополітичного поняття входила й Наддніпрянська Україна), оскільки тут «женський вопрос считается теоретически решенным, да и практически женщина там пользуется гораздо большей материальной и нравственной независимостью, чем в Западной Европе» [4, с. 82]. До провідних митців Західної Європи, у творчості яких постає образ «нової жінки», зараховано англійських письменниць Маргарет Оліфант і Мері Хамфрі Уорд, скандинавських літераторів Генріха Ібсена і Бйорнсона Бйорнстjerne Мартініуса.

Французьке письменство кінця XIX ст., за спостереженням Лесі Українки, незважаючи на страхи вітчизняної критики щодо іноземного літературного нашестя, не зазнало великого впливу інонаціональних літератур, натомість як популярність літератури Франції на європейських культурних теренах була значною. В огляді точно підмічена суперечлива тенденція, притаманна французькому письменству, коли у новітній літературі Франції ключові ідеї щодо образу «нової жінки» залишилися такими самими, як у творах Дюма: «женщине (т. е. «новой женщине»), а далеко не всякой) нужны любовь, уважение, правильная семья или свобода», а в реальному житті французькі жінки кінця XIX ст. досягли значних успіхів у політичній, науковій та мистецькій царинах. Водночас критикується й надмір публіцистичності у творах феміністичної тематики нового покоління французьких літераторів.

Свою позицію Леся Українка докладно ілюструє, покликаючись на белетристику Марселя Прево, який у своїй творчості дещо переосмисливши ідеологічну концепцію «нової жінки» Дюма, вивів свою формулу: «любовь, уважение, покровительство, правильная семья или – монастырский режим» і репрезентував у своїй художній практиці «положительный тип «маленькой белой гусыни», образ «сильной девы». По-видимому, новый «друг женщин» гораздо суровее прежнего...» [4, с. 85]. Подібну художню модель «сильной девы» Марселя Прево спостерегла публіцистка і в романах братів Роні «Непокірна», Маргеріта Поля «Нові жінки». До регресивних явищ у розробленні феміністичної теми французькими митцями Леся Українка відносить цикл оповідань «Сімейні драми» Поля Бурже, в яких засуджуються феміністичні ідеї та обстоюються родинні патріархальні рудименти. Публіцистка, ведучи незримий діалог із Бурже, об'єктивно характеризує феміністичний рух у Франції, наголошуючи на його сильних і слабких сторонах. Зокрема Леся Українка маніфестує, що жінки-феміністки з кола буржуазії обмежуються «паллиативной благотворительностью», коли говорять про права жінок-робітниць на достойну оплату праці, на здобуття вищої освіти, рівну з чоловіками участь у політичному житті.

Аналізуючи розвій феміністичної теми у німецькій літературі, авторка огляду виділяє в ній дві полярні точки зору розуміння ролі жінки: з одного боку, характеристика жіноцтва як окремої касты, що здатна продукувати «надлюдей» (Єлена Белау), а, з іншого – абсолютне заперечення вміння жінки до самовдосконалення (Юхан Стріндберг, Анатоль Франс, П'єр Луїс). Публіцистка підкреслює, що власне перша точка зору, що декларує віру у здатність жінки до самовдосконалення, власне й вирізняє німецьку феміністичну прозу з-поміж європейської епіки аналізованого тематичного сегмента. Недоліком образу «нової жінки» в німецькій літературі названо тенденцію трактувати її діяльність у науці й мистецтві як самопожертву, що часто з-під пера не дуже талановитих письменників створює недоречний комічний ефект.

Осібнo вирізняє Леся Українка романи Жюльє Буа «Нові страждання» та Редьярда Кіплінга «Світло погасло», що висвітлювали феміністичну ідеологію неупереджено, зосереджуючи увагу на психологічному аспекті проблеми, зокрема новому відтінку ревнивого ставлення чоловіків, зумовленого активною життєвою позицією «нової жінки». Вітається й факт відсутності в обох творах схематичного вирішення

актуального питання, високий рівень художньої психологізації у створенні образу «нової жінки».

Та все ж для авторки огляду ближчою за духом і художньою довершеністю є скандинавська література феміністичної тематики («Констанца Рінг» Амалії Скрам, «Нора» Генріха Ібсена, «Повз прірву» Магдалени Торесен), з її «фанатической убежденностью в непреложности и спасительности своих идей, на какую способны скандинавские писатели, которым совершенно не знаком страх показаться смешными (l'horreur du ridicule), так часто парализующий энергию французов» [4, с. 85].

Бездоганне й доречне використання компаративної методології та глибинне розуміння ідеології феміністичного руху в Європі дали змогу публіцистці чітко визначити вплив суспільних процесів рухів на художній феміністичний дискурс: «Если сравнить литературу о «новой женщине» в Англии, Норвегии, Германии и Франции, то сразу бросается в глаза, как различны оказываются результаты «борьбы за освобождение», насколько они отражаются в беллетристике. В Англии и Норвегии новая женщина является в большинстве случаев торжествующей победительницей, в Германии или побежденной, или заплатившей слишком дорого за свою победу, во Франции же она занимает в конце концов фальшивое положение полусвободной, что-то вроде положения временно обязанных крепостных, – один шаг назад, и она сравнится с «новой женщиной» итальянской литературы, где признается за интеллигентной женщиной право только на три профессии: педагогическую, артистическую и – на худой конец – литературную, да и то под условием непричастности к феминизму» [4, с. 95].

І хоча в статті прямо не згадується український феміністичний рух, ідеї якого підтримували Леся Українка та більшість жінок роду Драгоманових-Косачів, неважко прочитати між рядками, що публіцистка прагнула, щоб у рідному їй письменстві з'являлися художньо довершені твори феміністичної тематики, які б допомагали українським жінкам досягати нових висот у всіх сферах.

Висновки та перспективи. Таким чином, створюючи образ жінки-літератора, на Леся Українка виокремлює ті грані таланту, що зближують її творчість із загальноєвропейським літературним процесом, і ті, що віддзеркалюють національну самобутність. У своїй письменницькій публіцистиці вона вибудувала оригінальні національні моделі зображення образу жінки у західноєвропейських літературах, виокремивши мистецькі знахідки кожного письменства, що допомагали творити галерею світових образів жінок-емансипаток. Публіцистка проводить цікаві паралелі між впливом феміністичних ідей на суспільно-політичні та культурні процеси у Західній Європі й Російській імперії кінця XIX – початку XX ст., знаходить спільне та відмінне у змалюванні образу жінки-інтелігентки в західноєвропейській й українській літературах. Переконані, що уважне перепрочитання письменницької публіцистики Лесі Українки стане у нагоді сучасним творцям гендерної політики в Україні.

1. *Гошовська В. А.* Становлення української соціал-демократичної думки кінця XIX – початку XX століття (проблема світогляду, національних особливостей, теоретичного осмислення на сторінках преси) / В. А. Гошовська. – Харків : Основа, 1997. – 442 с.

2. *Кухар Р. В.* До джерел драматургії Лесі Українки / Р. В. Кухар. – Ніжин, 2000. – 268 с.

3. *Українка Леся.* Два напрямлення в новітній італійській літературі // Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. – Т. 8. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 26–61.

4. *Українка Леся.* Новые перспективы и старые тени («Новая женщина» западноевропейской беллетристики) // Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. – Т. 8. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 76–100.

5. *Українка Леся.* Писателі-русини на Буковині // Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. – Т. 8. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 270–281.

UDC 007 : 821. 161. – 055.2 Українка

The female figures in publicism of Lesia Ukrayinka

Semenko Svitlana, PhD (Philology), Professor,

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrohradskogo St., Poltava, 36000, Ukraine, e-mail: svitlanasem@ukr.net

The purpose of the proposed article is to highlight the original ways of presenting women's images in journalism of Lesia Ukrayinka. The following methods, such as: system analysis, problem-thematic, comparative, genre and stylistic, analytical methods, which contributed to clarify the specific features of individual style of the publicism were used for the realization of the main tasks.

The article focuses on the features of the presentation by Lesia Ukrayinka the image of the authoress (Olha Kobyljanska, Ada Negri) and female characters in the European literature of the late 19th – early 20th centuries, represented on the pages of the Ukrainian and foreign periodicals (particularly «Writers-Rusyns in Bukovina», «New prospects and old shadows («new woman» of the Western European fiction)», «Two directions in the newest Italian literature»).

It is stated that to create an image of the authoress the journalist distinguishes an organic combination of the Western European and their own national trends and traditions in their creativity. The paper examines the unique attribute of the journalism of Lesia Ukrayinka as the ability to accurately describe the works of feminist topics, detect subtle facets of the talent of the authoress.

The author of the article states that the publicism of Lesia Ukrayinka is an important source for rethinking a publicistic heritage of the members of the well-known Ukrainian family, and her publications on gender aspects are still relevant for today's creators of the journalistic discourse.

Key words: Lesia Ukrayinka, journalism, image of the authoress, feminism in literature.

Женские образы в писательской публицистике Леси Украинки

Семенко Светлана

Цель представленной статьи – освещение оригинальных путей презентации женских образов в писательской публицистике Леси Украинки. Для реализации поставленных задач автором статьи были использованы следующие методы: системного анализа, проблемно-тематический, сравнительный, жанрово-стилистический, аналитический, способствующие выяснению специфических черт идиостиля публицистики. Акцентируется внимание на особенностях презентации Лесей Украинкой как образа женщины-литератора (Ольга Кобылянская, Ада Негри), так и женских образов в европейской литературе конца XIX – начала XX в.

При создании образа женщины-литератора публицистка выделяет органическое сочетание в их творчестве общеевропейских и истинно национальных литературных тенденций и традиций.

В статье подчеркивается такой самобытный атрибут публицистики Леси Украинки, как умение максимально точно давать характеристику произведениям феминистической тематики, находить тончайшие грани таланта женщины-литератора. Писательская публицистика Леси Украинки является важным источником для переосмысления публицистического наследия членов известного украинского рода, а её публикации, посвященные гендерным аспектам, не утратили своей актуальности для современных создателей публицистического дискурса.

Ключевые слова: Леся Украинка, писательская публицистика, образ женщины-литератора, феминизм в литературе.

1. Hoshovska V. A. Formation of social democratic thought in the late 19th – early 20th centuries: the problem of ideology, national features, theoretical understanding in the press / V. A. Hoshovska. – Kharkiv, 1997. – 442 p.

2. Kukhar R. V. The sources of Lesia Ukrainka's drama / R. V. Kukhar. – Nizhyn, 2000. – 268 p.

3. *Ukrainka Lesia*. Two directions in the newest Italian literature: collected works: in 12 t. / Lesia Ukrainka. – Kyiv, 1977. – Т. 8 – 26–61 p.

4. *Ukrayinka Lesia*. New prospects and old shadows («new woman» of the Western European fiction) / Lesia Ukrayinka // Ibid. – 76–100 p.

5. *Ukrayinka Lesia*. Writers-Rusyns in Bukovina / Lesia Ukrayinka // Ibid. – 270–281 p.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2016

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМ ҐЕНДЕРУ

Нині нікого не дивують словосполучення «гендерний баланс», «гендерна стратегічна платформа», «нівелювання гендерних стереотипів», «насильство над жінками», якими пронизані наукові публікації, суспільні реформи, матеріали ЗМІ. Мережевий простір теж не позбавлений гостро актуальних повідомлень у цій площині: «Українські амазонки: Марія Берлинська і небо», «Одеські жінки зникли з місцевих ЗМІ», «Депутати ВР вимагають від Ганнопольського вибачення за «махровий» сексизм на адресу жінок», «Оксана Романюк: База експертів та експерток 50/50 допоможе ЗМІ поліпшити гендерний баланс», «У Львові затримали військову, яка пропагувала у соцмережах сепаратистські ідеї», «У Києві невідомі вивезли представницю ЗМІ до лісу та пограбували», «Миротворення в Україні: роль жінок» і т.д.

Різні державні та громадські інституції дбають сьогодні про «гендерний паритет», втілення в життя основних пунктів Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», ухвалений ще 2005 р. Інтенсивно в цьому напрямку, зокрема в безпосередньому зв'язку з діяльністю мас медіа, працюють Український жіночий фонд, Інститут масової інформації, Українська академія преси, група «Гендерна рівність» програми ООН в Україні та інші.

Так, Інститут масової інформації подав 2 лютого 2016 р. висновки моніторингу гендерного балансу в ЗМІ, зазначивши, що «лише кожен третій експерт, який коментує матеріали в регіональних друкованих та інтернет-ЗМІ, є жінкою». Такими є результати дослідження ІМІ, проведеного у 44 виданнях в десяти регіонах України протягом грудня 2015 року. Найкращою ситуація виявилась у луцьких та харківських медіа – там жінки коментують 31 % та 30 % матеріалів відповідно, а найгірша ситуація – у запорізьких (16 %), чернівецьких (17 %), та полтавських (17 %) друкованих та онлайн-ЗМІ» (детальну інформацію див.: <http://imi.org.ua/news/52103-naubilshe-jinok-ekspertok-u-lutskih-zmi-naumenshe-v-zaporizkih-doslidjennya-imi.html>). Цікаві думки прозвучали також 14 березня 2016 р. на тему «Підсумки 8 березня. Долаємо гендерні стереотипи у політиці, армії, ЗМІ». Захід був зорганізований Інститутом масової інформації та Центром UA (<http://imi.org.ua/news/52619-zaproshuemo-14-bereznya-na-diskusiyu-pro-genderni-stereotipi-u-polititsi-armiji-zmi.html>).

Нижче подаємо також кілька тематичних анотацій – наукового, освітнього й художнього плану.

Гендер для медій / за ред. Марії Маєрчик (голова редколегії), Ольги Плахотнік, Галини Ярманової. – К. : Критика, 2013 (версія PDF <https://ua.boell.org/uk/2013/12/30/gender-dlya-mediy>).

«Гендер для медій» є новим сучасним підручником із гендерної теорії. Його створено для старших курсів бакалаврського рівня навчання. Ви знайдете в ньому чимало історичних екскурсів, карикатур, графіків, таблиць, схем, кросвордів, інформації про цікаві фільми та книжки, якими проілюстровано окремі розділи і теми. Підручник буде корисним і для факультетів журналістики, і для інших гуманітарних та соціальних спеціальностей: філософії, філології, культурології, соціології, педагогіки, історії тощо.

Підручник виконано в межах наукової програми Інституту народознавства НАН України та громадської організації «Центр культурно-антропологічних студій» за фінансової та координаційної підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні. Серед авторок книги: Марія Маєрчик, Людмила Малес, Тамара Марценюк, Ольга Плахотнік, Олена Приходько, Олена Синчак, Світлана Шимко. Як стверджують дослідниці: «Ми намагались написати підручник, що був би максимально сучасним, інформативним, доступним за рівнем складності та цікавим

водночас. Ви знайдете в ньому чимало історичних екскурсів, карикатур, графіків, таблиць, схем, кросвордів, інформації про цікаві фільми та книжки, якими проілюстровано окремі розділи і теми. У підручнику є сюрпризи й несподіванки, що відкриватимуться читачці і читачеві не відразу, а у процесі прочитання та опанування матеріалу».

Підручник складається з трьох частин. Перша частина присвячена розгляду теоретичних положень гендерної теорії та її розвитку за останнє півстоліття. У другій частині об'єднано розділи, у яких застосовано гендерний аналіз до різних аспектів соціального життя – науки, медій, мови, освіти, ринку праці, насильства, спорту. Третю частину підручника присвячено гендерній політиці – новому напрямку сучасної політичної думки, що активно розвивається в Україні та у світі.

Гендерні медійні практики : навч. посіб. з гендерної рівності та недискримінації для студ. вищих навч. закладів / заг. ред.: Сергій Штурхецький. – К., 2014. – 206 с. – Електронний додаток «Гендерні медійні практики».

У посібнику на основі аналізу вітчизняного та світового досвіду розглянуто проблему впровадження гендерного підходу і застосування гендерно-орієнтованих практик у медіа. Зокрема, читачі зможуть знайти відповіді на запитання: чому гендер та гендерна рівність є важливими для журналістів і для медіа; який існує взаємозв'язок між гендерними питаннями і нерівністю та роботою ЗМІ; якою є роль ЗМІ та рекламної індустрії у підтримці та просуванні гендерної рівності; якими є гендерно-чутливі практики у роботі ЗМІ, а також яким чином вони можуть допомогти у формуванні професійного профілю успішних медіавників. Посібник буде корисний як для практикуючих медіавників та рекламистів, так і для викладачів і студентів журналістських вишів.

Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства : зб наук. праць / за наук. ред. Гелінади Грінченко, Катерини Кобченко та Оксани Кісь. – К. : АРТ КНИГА, 2015. – 335 с.

У збірнику наукових праць представлено розвідки українських та зарубіжних дослідниць і дослідників, в яких проаналізовано найрізноманітніші аспекти специфічного жіночого досвіду Другої світової війни на теренах Центрально-Східної Європи. Висвітлено маловивчені питання участі жінок у бойових діях та особливості перебування у військовому полоні, гендерні виміри жіночого досвіду радянського та національного підпілля, життя на окупованих територіях і примусовій праці в Третьюму райху, розкрито гендерну специфіку Голокосту, порушено складні питання насильства над жінками та співучасті жінок у насильстві в роки війни, окреслено проблеми повоєнних репрезентацій жіночого досвіду війни. Прагнучи вийти за рамки стереотипного бачення жінок у межах трикутника «зрадниця – жертва – героїня», вчені показують складну і суперечливу картину жіночого повсякдення у надзвичайних історичних обставинах. Поставлені завдання вирішуються з міждисциплінарних позицій, шляхом аналізу різноманітних історичних джерел, із застосуванням різних наукових підходів та методів. Збірник також дає уявлення про сучасні феміністські підходи до вивчення теми «жінка і війна».

Для фахівців у галузі історії, гендерних студій, інших гуманітарних наук, а також усіх, хто цікавиться заявленою проблематикою.

Майдан. Жіноча справа: Сімнадцять героїнь. Десятки жіночих ініціатив, які змінюють систему. Безмежна віра в себе і в майбутнє України. – К. : Український жіночий фонд, 2014. – 58 с.

Тут зібрано історії сімнадцяти жінок, які брали активну участь у Майдані, творили його. Унікальність видання у тому, що тут описані не тільки спогади очевидиць.

У виданні представлені важливі соціальні ініціативи, які виникли на хвилі Майдану, і тепер втілюються в життя, сприяючи розвитку громадянського суспільства в Україні. І в цьому важливу роль відіграють саме жінки (<http://www.uwf.kiev.ua/publications>).

Авторка та упорядниці збірника, журналістка Ірина Віртосу зазначила в передмові: «Майдан творили жінки і чоловіки. Нарівні. Однак у ЗМІ й у свідомості громадян закріпився образ лиш чоловіка-героя. Суворий, із втомленими очима, обвіяний чорним димом на тлі палаючих шин, на барикадах, герой... Не без того!

Однак за цим героїзованим, поетичним образом чоловіка-воїна часто не було видно багато іншого, справжнього, правдивого. Майдан не відбувся би без жінки» (20140604104737967428maydan_web.pdf – Adobe Reader).

«Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО – соціологічне дослідження, участь у якому взяли такі виконавиці проекту, як: Марія Берлінська, керівниця волонтерської організації «Центр підтримки аеророзвідки», Тамара Марценюк – кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», Анна Квіт та Ганна Гриценко – дослідниці з гендерних питань. З матеріалами цієї актуальної розвідки можна ознайомитися за адресою: http://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2016/01/20160112114216466340Women_in_Military_Ukraine_Dec_8_2015.pdf.

Опитування виявило: учасницям бойових дій не дозволяють обіймати керівні посади в армії; для них не шують форму маленьких розмірів; для жінок на війні не передбачено спеціального медичного обслуговування. Ця проблема також була представлена 5-м каналом 4 грудня 2015 р. (<http://www.5.ua/video/nevydymyi-batalion-doslidzhennia-pro-zhinok-v-ato-100344.html>).

Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу : культура й література XIX – XXI століть / за ред. Агнешки Матусяк. – К. : Laurus, 2014. – 368 с.

Пропоноване дослідження маскулінного дискурсу в українській культурі й літературі відкриває новий простір для україністичних студій. Запроваджуючи сучасну дослідницьку методологію, автори прагнуть зробити внесок у модернізацію, актуалізацію і динамізацію українознавчого наукового дискурсу, в якому широко інтерпретовані поняття культурологічних, гендерних і постколоніальних студій перебувають на стадії активного розвитку. Дослідження покликане також поживити дискусії серед україністів довкола нового прочитання української літературної традиції: по-перше, з перспективи свідомості історичної епохи, у якій творці зазначили свою індивідуальність у маскулінному контексті *sensu stricto*, по-друге, з перспективи сучасності, коли *masculinity studies* / *man's studies* як органічні компоненти гендерних студій є однією з найпрогресивніших і перспективних дисциплін у сучасній гуманітаристиці. Цей підхід містить потенційну можливість ревізії сучасного українського літературного канону, збагачує і робить привабливим виклик, яким є створення нової категоризації і класифікації текстів української літератури минулого століття, адже вони можуть виявити нові грані, нові інтелектуальні можливості з позиції сучасного читача.

Книга складається з трьох розділів: «Огляд маскулінного дискурсу в сучасній європейській культурі та літературі», «Джерела гендерного дискурсу в українському суспільстві й культурі», «Маскулінный дискурс в українській літературі XIX початку XXI століття», де можна прочитати статті Тетяни Бурейчак, Ольги Барабаш-Ревак, Леоніда Ушкалова, Раїси Мовчан, Людмили Скорини, Ірини Захарчук, Марії Грації Бартоліні, Анни Горнятко-Шумилович, Агнешки Матусяк, Наталії Лебединцевої. Вступ та «замість закінчення» належать упорядниці видання та Олександрю Пронкевичу.

Інформацію про книгу та авторку-упорядницю, польську дослідницю, професорку Вроцлавського університету Агнешку Матусяк можна знайти за адресами: https://issuu.com/laurus_press/docs/masculinity_promo; <http://www.ifs.uni.wroc.pl/pracownicy/47-matusiak-agnieszka>; <http://tyzhden.ua/Society/67629>.

Віконська Д. Жінка в чорному : етюди поезії в прозі, нариси, діалоги / Віконська Д. Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя. / Дарія Віконська / упор., літ. редакція, передм. і прим. В. Габора. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 76 с. + 108 с.

Уперше в незалежній Україні виходить найповніше видання оригінальних творів малих форм самотньої української письменниці 20–30-х рр. ХХ ст. Дарії Віконської та її знаменита студія про видатного ірландського письменника, яка заклала основи українського джойсознавства і досі не втратила своєї важливості і чару.

З непокритою головою : українська жіноча проза / передм., упор. В. Агеевої. – К. : КОМОРА, 2013. – 416 с.

У ХХ столітті жінки здебільшого перестали імітувати чоловічі голоси й інтонації, відмовилися від чоловічих псевдонімів і представили власний погляд на світ, власну ієрархію цінностей. У цій книжці зібрано новелістику найвідоміших авторок модерністської й постмодерністської доби. Йдеться про досвід емансипанток і революціонерок десятих років, зміну вартостей у міжвоєнний період, врешті, про складність пошуку нової ідентичності у пострадянські десятиліття.

Райська яблінка : антологія української малої «жіночої» прози Галичини міжвоєнного періоду / упор., передм. та прим. Надії Поліщук. – Львів : ЛА «Піраміда», 2014. – 356 с.

Антологія є спробою відтворення самотньої, але й досі мало знаної сторінки літературно-мистецького життя Галичини міжвоєнного періоду, прочитаної з жіночої перспективи. До неї ввійшли репрезентативні твори малої форми художньої прози Ірини Вільде, Катрі Гриневичевої, Наталени Королевої і Дарії Віконської. Вперше опубліковані архівні матеріали літературного дискурсу 1930-х рр.: критичні статті, рецензії, тексти літературної дискусії 1935 р., що мали беззаперечний вплив на мистецько-культурну атмосферу того часу.

Таран Л. Остання жінка, останній чоловік : оповід. / Людмила Таран. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. – 272 с.

Буденність та буттєвий вимір, іронія й романтизм, таємничо-містичне та впізнаване – все це поєдналося в книжці новел Людмили Таран. Одвічна напруга й осяйні миті людських стосунків, екзистенційні переживання, знайомі чи не кожній людині, – провідна тематика її прози.

Оксана ДУБЕЦЬКА,
канд. наук із соц. комунік.

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМА ЯК ТЯГАР СУЧАСНОСТІ

Гендерні медійні практики: навч. посіб. із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів / колектив авторів. – К., 2014. – 206 с. – Електронний додаток: диск «Гендерні медійні практики».

У статті 24 Конституції України наголошено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї тощо. На жаль, у нашому соціумі подекуди забувають про це. Нерівність та дискримінація породжують великі суспільні проблеми, подоланням яких займаються одиниці.

Нещодавно світ побачив посібник «Гендерні медійні практики», виданий колективом авторів за загальною редакцією Сергія Штурхецького у рамках проектів ОБСЄ в Україні «Підтримка утвердження гендерної рівності в Україні».

Цей посібник дає відповіді на запитання: чому гендер та гендерна рівність важливі для журналіста, якими є гендерночутливі практики в роботі ЗМІ, який взаємозв'язок між роботою журналістів і гендерною нерівністю, якою є роль ЗМІ в підтримці та просуванні гендерної рівності тощо.

«Людину слід цінувати безвідносно щодо її статі, релігійних переконань, кольору шкіри... Долаючи стереотипи, вбиваючи «черв'ячок» неповаги до «іншості» ближнього, ми формуємо спочатку в себе, а потім – і довкола простір поваги, свідомості та критичного мислення, який стає непідвладним бомбардуванню інформаційними «градами», який дозволяє правильно зорієнтуватися в подіях і зробити правильний вибір», – зазначено у передмові.

Загалом посібник складається із чотирьох частин, кожна з яких відповідає за свій окремий сегмент. Кожна частина, у свою чергу, поділяється на декілька розділів, присвячених конкретним проблемам. У першій частині під назвою «Концепт», розповідається про історію та розвиток гендерної теорії, про гендероване суспільство, співвідношення гендеру та влади й стан медіа у сучасному світі. Інша велика частина книги – це практичні заняття. Далі автори подають читачам приклади тренінгів і перелік важливих ресурсів із гендерної тематики.

Поінколи ми не звертаємо уваги на гендерні проблеми, але вони існують у багатьох сферах нашого життя. Можливо, ми не помічаємо, але такі поняття, як «гендерна нерівність» та «сучасна журналістика» тісно пов'язані між собою. На телебаченні та радіо більше цінуються чоловічі голоси, аналітичні матеріали в багатьох випадків – прерогатива чоловіків; таких прикладів сотні. Незрозуміла дискримінація жінок у журналістиці з кожним днем набуває все чіткіших контурів. Дивує цікавий факт, наведений у посібнику: «У журналістиці сьогодні в Україні більшість (56 %) становлять жінки і виконують вони більшість роботи (70 % матеріалів), отримуючи за це на 20 % менше за колег-чоловіків». Читаючи цю не дуже радісну статистику, хочеться змусити всіх і кожного, хто не бачить нічого поганого в цій несправедливості, зазирнути в Конституцію та перечитати статтю 24. Але чи будуть від цього позитивні зрушення на шляху до подолання проблеми гендерної несправедливості – невідомо.

мо. Автори показують читачам, що всі ми звикли жити в певних сталих рамках, які часто не дають нам змоги рухатися вперед.

В українському політикумі ситуація аналогічна. Незважаючи на те, що 76 % державних службовців та 51 % членів сільських рад становлять жінки, вони концентруються на нижніх рівнях управління і мають дуже слабкий удар прийнятих рішень. Тенденція така, що чим вищою є посада – тим менше жінок. Автори підручника пояснюють такі дискримінаційні практики тим, що з давніх часів у свідомості нашого суспільства чітко укорінилися певні ґендерні стереотипи, які базуються на тому, що жінка має бути «берегинею сімейного вогнища» тощо.

Окреме «дякую» варто висловити авторам за велику кількість прикладів щодо певних фактів. Саме це дозволяє читачам реально уявити не надто веселу ситуацію, що історично склалася в суспільстві.

Автори також зазначають, що в Європі вже намагаються ламати усталені погляди: «Сучасні європейці – чоловіки і жінки – відкрито конкурують один з одним у широкому колі суспільних відносин. На перший план виходять індивідуалізація і плюралізація, що дозволяє кожній людині обирати власний стиль життя і рід занять безвідносно до статевої приналежності, часто всупереч традиційним нормативним приписам».

Саме задля впровадження в життя принципів недискримінаційної журналістики було розроблено другу частину підручника – «Практикум», що подає практичні заняття, кейси та ситуаційні кімнати. Автори підручника підштовхують читачів до дискусії, даючи певну поживу для їхніх мізків. Саме практичні завдання спонукають студентів до обговорення важливих питань, таких як «Роль медіа у впровадженні недискримінаційної політики» або «Який вплив мають саморегульовані організації для розвитку медіа-індустрії». Крім того, читачі можуть ознайомитись із журналістськими дослідженнями, наприклад щодо дисбалансу представленості чоловіків і жінок у вітчизняних медіа. Після практичних матеріалів пропонується низка тренінгів для тих, хто хоче змінити ставлення соціуму до ґендерних проблем.

На завершення автори пропонують звернути увагу на розділи, присвячені ресурсам, що можуть допомогти у визначенні дискримінаційних та ґендерних питань. Тут представлено низку нормативних документів та інтернет-ресурсів.

Як подарунок до книжки доданий диск, на якому міститься література з відкритих інтернет-джерел, що допоможе у вивченні курсу. Тут є папки: «Додатки», «Електронна ґендерна бібліотека», «Основна література» та «Тренінг». Саме на диску можна знайти корисні посилання щодо діяльності інститутів та структур ОБСЄ, тематичні посібники, довідкову літературу, ілюстрації, базові підручники тощо. Диск надзвичайно корисний, адже він містить додаткову інформацію, що не увійшла до книги, але яку повинен осягнути студент для детального вивчення ґендерної проблеми.

Загалом можна сказати, що аналізований посібник необхідний як для своєї потенційної аудиторії (студентів вищих навчальних закладів), так і соціуму загалом. Особливих зауважень до нього немає. Інформація подана чітко, жваво, збалансовано, без «води». Є оригінальні вирази, які одразу ж привертають увагу, наприклад, «Територія зруйнованої свідомості». Читати посібник цікаво, незважаючи на те, що деякі речення мають складну конструкцію. Вдало застосована динаміка тримає по-всякчас увагу читача.

У цілому книга викликає позитивні враження. Ми живемо в демократичній країні, тож кому, як не нам, руйнувати закоренілі принципи, що давно стали пережитками минулого?

Анастасія БИКОВСЬКА,

студентка,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

Шановні колеги!

Запрошуємо вас до співпраці в науковому журналі «Образ» – періодичному виданні, заснованому Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Сумським державним університетом, який є фаховим із соціальних комунікацій.

Журнал виходить 4 рази на рік. Статті приймаються до: 14 січня; 9 березня; 12 червня; 7 листопада. У разі накопичення необхідного матеріалу можливі 2 додаткові випуски.

До друку приймаємо оригінальні наукові статті та повідомлення українською, англійською, німецькою, польською, російською, французькою мовами, ретельно відредаговані й відповідним чином оформлені. Обсяг статті – 0,5–1 авт. аркуш (20–40 тис. знаків із пробілами) не враховуючи списки літератури. Обсяг повідомлення – 0,2–0,4 авт. арк.

Рекомендовані до друку статті редакційною колегією, вичитуються коректором, проходять технічне верстання згідно з видавничим форматом і шаблонами журналу.

Статті, підготовлені студентами, друкуються у співавторстві з керівником.

СТРУКТУРА СТАТТІ:

Індекс УДК.

Назва: має бути короткою (5-9 слів), адекватно відбивати зміст тексту, відповідати суті досліджуваної наукової проблеми. При цьому слід уникати назв, що починаються зі слів: «Дослідження питання...», «Деякі питання...», «До питання...», «Проблеми...», «Шляхи...» та ін., у яких не відбито суть проблеми.

Авторство: прізвище та ім'я автора, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, адреса установи подаються мовою оригіналу статті.

Анотація: (мовою оригіналу статті) – через рядок після заголовку. Коротко вказуються цілі, основні результати та головні висновки дослідження. Обсяг анотації – 600–900 знаків із пробілами, ключові слова – 3–5. Текст статті – через рядок після анотації. Можливе виділення структурних компонентів тексту жирним шрифтом.

Вступ: постановка проблеми; актуальність дослідження; зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями; огляд літератури й аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми; новизна; мета і завдання статті. Обсяг Вступу – близько 3000 знаків.

Методи дослідження: вказати, які методи та як саме використовувалися для дослідження, відображеного у статті.

Результати й обговорення: викладається основний матеріал дослідження із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі: повинні відповідати вимогам ВАК України до фахових публікацій, обсяг – близько 2000 знаків із пробілами.

Подяки (за потреби): коротко висловити подяку установам чи дослідникам, які надали допомогу при підготовці цієї публікації.

Список літератури – через рядок після основного тексту. Не менше 10 джерел. Подається в порядку цитування або за алфавітом, кожне нове джерело – з абзацу. При оформленні вказуються повні реквізити джерела відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Обов'язково подається у двох варіантах: 1) мовою оригіналу; 2) той же список, але латиницею (прізвища, назви видань і видавництва передавати транслітерацією, назви статей і книжок – перекладати англійською).

Російською мовою: УДК, назва статті, прізвище та ім'я автора, анотація (600–900 знаків), ключові слова – через рядок після списку літератури.

Англійською мовою: назва статті, прізвище та ім'я автора, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, електронна адреса, анотація (600–900 знаків), ключові слова – через рядок після попереднього тексту.

У кінці статті вказується дата її надсилання до редакції журналу.

ВИМОГИ ДО ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ:

1. Шрифт тексту Times New Roman, кегль – 14 пн., міжрядковий інтервал – 1,5.
2. Параметри сторінки: А4 за замовчуванням.
3. Абзацний відступ – 1,25 см. Абзацування автоматичне. Не допустиме створення абзацного відступу за допомогою клавіші Tab або знаків пропуску.
4. Текст вирівнювати по ширині. Жодного елемента не центрувати, не вирівнювати вправо, не подавати прописними літерами.
5. Не допускається заміна тире знаком дефіса й навпаки.
6. Для позначення діапазону років, століть використовувати знак тире без пропусків ліворуч і праворуч (якщо діапазон зазначено лише цифрами), наприклад: *1918–2000 pp., XI–XIII ст.* Але: *XIX – перша половина XX ст.* У тексті скорочувати грошові та метричні одиниці, роки та століття.
7. Усі цитати, мова оригіналу яких є іншою, подавати мовою вашої статті й обов'язково супроводжувати їх посиланнями на джерело і конкретну сторінку. Цитати, назви творів тощо брати в лапки «», для внутрішньоцитатного виділення використовувати лапки „”.
8. У тексті назви періодичних видань і книг подаються мовою оригіналу.
9. Абревіатури, якщо вони є, подавати в дужках при першому згадуванні.
10. Усі скорочення в тексті: ініціали та прізвище (*Т. Г. Шевченко*), *і т. д., і т. п., й ін., та ін., с.* – друкувати через нерозривний пропуск (одночасне натискання клавіш Shift + Ctrl + «Пробіл»).
11. Виділення фрагмента тексту, ілюстративного матеріалу можливе напівжирним шрифтом та курсивом. Підкреслення не допускаються.
12. Бібліографічні посилання друкувати в квадратних дужках. Перша цифра – номер джерела в списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела і номер сторінки розділяти комою і скороченим словом «сторінка» (с.). Для зазначення діапазону сторінок або номерів джерел використовувати знак тире без пропусків. Номери сторінок, що стосуються одного джерела, розділяти комою; номери різних джерел – крапкою з комою. Напр.: [3, с. 23], [3, с. 45–50], [1–5], [3, с. 33, 36; 4, с. 34], [5; 7; 23].
13. Графічні об'єкти. Створення графічних об'єктів може здійснюватися будь-яким графічним редактором у форматі BMP файлів.
У редакторі Microsoft Word 6.0, 7.0 рисунки виконувати за допомогою функції «Створити рисунок», а не виконувати рисунок поверх тексту. Усі графічні компоненти рисунка і підписи об'єднуються командою «Групувати» і подаються у вигляді одного графічного об'єкта, прив'язаного до тексту з обтіканням «У тексті». Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Таблиці виконувати у редакторі Microsoft Word 6.0, 7.0 за допомогою функції «Додати таблицю». Кожна таблиця повинна займати не більше одного аркуша при 12 кеглі шрифту. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках). У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера, наприклад: «Таблиця 1».
На всі рисунки й таблиці давати посилання в тексті. Усі рисунки мають супроводжуватися підписаними підписами, а таблиці повинні мати заголовки та порядкові номери.
14. Формули у статтях по всьому тексту набирати у формульному редакторі MS Equation – 3.0, шрифт TIMES, 10 кегль.
15. Автори мають дотримуватися правильної галузевої термінології (див. держстандарт). Терміни по всій роботі слід уніфікувати.

Адреса редакції: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, Кафедра журналістики та філології, кімн. 1107, тел. +380-542-68-78-50, +380-542-33-02-25, email: obraz@sumdu.edu.ua

Наукове видання
Scientific edition

ОБРАЗ
Науковий журнал

OBRAZ
Scientific Journal

Випуск 2 (20) ' 2016

Issue 2 (20) ' 2016

Над випуском працювали:

Коректори
Юлія Бондаренко, Ніна Гавриленко

Відповідальний за випуск
Володимир Садівничий

Підписано до друку 21.06.2016
Формат 70x108/16. Гарнітура SchoolBook. Обл.-вид. арк. 10,9. Ум. друк. арк. 11,2.
Друк різнографічний. Наклад 300 примірників

Додрукарську підготовку здійснено у навчально-науковому центрі
«Систем та засобів соціальних комунікацій»
кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету

Адреса редакції:
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
Кафедра журналістики та філології, кімн. 1107,
тел. +38-0542-68-78-50, e-mail: obraz@sumdu.edu.ua

Видавець і виготовлювач:
Сумський державний університет
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 3062 від 17.12.2007.